

Specijalno izvješće

**o zbrinjavanju djece bez roditeljske skrbi sa
posebnim fokusom na stanje u ustanovama**

Banja Luka, rujan 2023. godine

**SPECIJALNO IZVJEŠĆE O ZBRINJAVANJU DJECE BEZ
RODITELJSKE SKRBI SA POSEBNIM FOKUSOM NA STANJE
U USTANOVAMA**

Banja Luka, rujan 2023. godine

Izdavač

Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine

78 000 Banja Luka/Akademika Jovana Surutke 13

e-mail: bl.ombudsman@ombudsman.gov.ba

www.ombudsman.gov.ba

Autori izvješća

Ombudsmani:

dr. Jasminka Džumhur

Nives Jukić, dipl. iur.

dr. Nevenko Vranješ

Radna grupa

Alma Suljić, pomoćnica ombudsmana

Aleksandra Marin Diklić, pomoćnica ombudsmana

Jelena Simović, stručna savjetnica

Tehnički uredio

Dragan Perić, šef Odjela za informacione tehnologije

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	5
I UVOD.....	9
II METODOLOGIJA	11
III POJMOVNA ODREĐENA	13
IV PRAVNI OKVIR	16
4.1. Međunarodni standardi.....	16
4.2. Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine.....	20
4.2.1. Federacija Bosne i Hercegovine	20
4.2.2. Županije/Kantoni u Federaciji Bosne i Hercegovine.....	22
4.2.3. Republika Srpska	25
4.2.4. Brčko distrikt BiH.....	27
V STRATEŠKI DOKUMENTI.....	28
VI STATISTIČKI PODACI O BROJU DJECE BEZ RODITELJSKE SKRBI U 2021. GODINI.....	31
VII USTANOVE ZA DJECU BEZ RODITELJSKE SKRBI.....	35
VIII ANALIZA PODATAKA DOBIVENIH OD CENTARA ZA SOCIJALNU SKRB	37
8.1. Republika Srpska.....	38
8.2. Federacija Bosne i Hercegovine.....	43
8.3. Brčko distrikt Bosne i Hercegovine	48
IX ANALIZA PODATAKA DOBIVENIH OD USTANOVA ZA DJECU BEZ RODITELJSKE SKRBI	49
9.1. Federacija Bosne i Hercegovine.....	50
9.1.1. Javne ustanove za djecu bez roditeljske skrbi/neprijmjerene roditeljske skrbi	50
9.1.2. Nevladine organizacije/ustanove za smještaj djece bez roditeljske skrbi u Federaciji Bosne i Hercegovine	63
9.2. Republika Srpska.....	76
X ZAPAŽANJA OMBUDSMANA NAKON OBAVLJENIH POSJETA USTANOVAMA	80
XI ZAKLJUČCI I GENERALNE ZABRINUTOSTI OMBUDSMANA	82
XII PREPORUKE OMBUDSMANA	86
ANEKS 1	88
ANEKS 2	89

SAŽETAK

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine su odlučili da izrade Specijalno izvješće koje se odnosi na djecu bez roditeljske skrbi/staranja temeljem registriranih predmeta u Instituciji ombudsmana koji su ukazivali na značaj i ozbiljnost navedene teme. Na ozbiljnost ovog problema ukazuju i podaci nadležnih agencija za statistiku u Bosni i Hercegovini i u entitetima Bosne i Hercegovine. Cilj ovog Specijalnog izvješća je da podsjeti sve nadležne i širu javnost u Bosni i Hercegovini da su djeca najranjivija kategorija društva i da se poduzmu učinkovitije mjere za zaštitu djece bez roditeljske skrbi.

Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih naroda određuje ne samo obveze odraslih u odnosu prema djetetu, nego i obveze brojnih društvenih subjekata u smislu zaštite prava djeteta, dok se Smjernicama UN za alternativnu skrb o djeci nastoji osnažiti primjena drugih međunarodnih dokumenta, koji se odnose na skrb i dobrobit djece kojoj je uskraćena roditeljska skrb ili su izložena opasnosti da izgube roditeljsku skrb.

Pravni okvir koji uređuje pitanje skrbi o djeci u Bosni i Hercegovini predstavljaju propisi entiteta Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, te Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, kojima su uređeni obiteljski odnosi, pitanja socijalne skrbi i hraniteljstvo.

Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine predstavlja dokument kojim se zagovara multidisciplinarni pristup i uključivanje svih potencijala društva u razvijanje dobro promišljene akcije kojom bi se unaprijedili uvjeti življenja u interesu razvoja djeteta. Nakon što je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine usvojilo Akcioni plan za djecu za razdoblje 2015.–2018. godine novi akcioni plan još nije usvojen.

Na razini Federacije Bosne i Hercegovine izrađena je Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi u Federaciji (2014. - 2020.), kao okvirni strateški dokument usmjeren na unaprjeđenje uvjeta za razvoj sustava skrbi u svrhu poboljšanje kvalitete života, nediskriminacije, zaštite ljudskih prava i sloboda za sve korisnike socijalne skrbi, kroz tranziciju s institucionalne skrbi na socijalnu skrb u zajednici. Prema navedenoj Strategiji proces transformacije na području Federacije BiH se odvija, između ostalog, i u domovima za djecu bez roditeljske skrbi - Tuzla, Sarajevo, Mostar, Zenica i Bihać - i započeo je 2011. godine. Donošenje Zakona o hraniteljstvu u Federaciji BiH predstavlja jedan od značajnih koraka u procesu.

Vlada Republike Srpske je 2022. godine donijela Odluku o izradi Strategije socijalne skrbi Republike Srpske za razdoblje od 2023. do 2029. godine¹ kojim će biti utvrđeni ciljevi i prioriteti razvoja socijalne skrbi u Republici Srpskoj.

Prema podacima zavoda za statistiku u Federaciji Bosne i Hercegovine je 31.180 djece tijekom 2021. godine bilo ugroženo obiteljskom situacijom², a u Republici Srpskoj 16.262 djece³, u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine 61 dijete je bilo korisnik socijalne skrbi.⁴

¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 41/22

² Akti Federalnog zavoda za statistiku od 20.02.2023. godine

U Federaciji Bosne i Hercegovine je u 2021. godini usvojeno 29 djece, a u hraniteljsku obitelj smješteno 228 djece.

U Republici Srpskoj u 2021. godini usvojeno je troje djece, a u hraniteljsku obitelj smješteno 199 djece.

Ustanove za djecu bez roditeljske skrbi su ustanove socijalne skrbi. Pozitivnim zakonodavstvom entiteta propisana je mogućnost institucionalnog smještaja djece bez roditeljske skrbi, djece nepoznatih roditelja, napuštene od strane roditelja, lišene roditeljskog prava i djece roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost.

Međutim, također je propisano da smještaj u ustanovu socijalne skrbi mogu ostvariti djeca i odrasle osobe kojima je potrebna stalna skrb i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj obitelji ili na drugi način. Ovo znači da osim djece bez roditeljske skrbi, smještaj u ustanove uključuje i djecu sa smetnjama u razvoju, čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama, žrtve nasilja, žrtve trgovanja djecom, djecu sa društveno neprihvatljivim ponašanjem, izloženu socijalno rizičnim ponašanjima, kojima je zbog posebnih okolnosti potrebna socijalna skrb.

Na području Federacije Bosne i Hercegovine djeluje 14 ustanova socijalne skrbi koje vrše zbrinjavanje djece bez roditeljske skrbi.

Šest je javnih ustanova: KJU Dom za djecu bez roditeljske skrbi Bjelave, Sarajevo; JU „Dom - obitelj“, Zenica; JU Dom za djecu bez roditeljske skrbi, Tuzla; JU Dječiji dom Mostar; JU Centar za socijalni rad Gradačac - Obiteljska kuća „Duga“; JU Socijalno-pedagoške životne zajednice, Bihać i osam ustanova čiji su osnivači nevladine organizacije/privatne osobe: Kinderdorf International SOS Dječije selo Sarajevo; Kinderdorf International SOS Dječije selo Gračanica; Fondacija Rudolf Walther „Selo mira“, Turija; Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“ Kulen Vakuf; Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb MAJČINO SELO, Bijakovići, Čitluk; Stadlerov dječiji dom Egipat Sarajevo, Ustanova za prihvatanje i odgoj djece „Mala škola“ Vareš i Obiteljski centar „Papa Ivan Pavao II“, Vionica, Čitluk.

Analiza raspoloživih podataka pokazuje da je neophodno unaprijediti normativni okvir u ovoj oblasti, uspostaviti jedinstven sustav rada javnih i privatnih ustanova za područje cijele Federacije Bosne i Hercegovine, sa jasno definiranim kriterijima i uvjetima rada. To bi podrazumijevalo i jedinstven način definiranja usluga, financiranja, nadzora i licenciranja ustanova socijalne skrbi.

Javne ustanove su dostavile podatke o broju djece smještene u 2021. godini kako slijedi:

1. JU „Dom - obitelj“ Zenica - 22 djece, prosječan broj djece na smještaju je 87, dana 24.06.2022. godine bilo je petnaestoro djece koja imaju poteškoće u razvoju i ponašanju, od čega i jedna majka (trudnica) u Prihvatištu za majke i bebe;

³ Bilten Socijalna skrb 2022, Republički zavod za statistiku, ISSN 2490-2683

⁴ Broj 05-43-2-10-404-2-1/22 od 25.06.2022. godine

2. JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla - 40 korisnika. Istodobno, najveći dio korisnika smješten je u Prihvatilište Doma⁵ (115 korisnika od ukupno 222 smještena u izvještajnom razdoblju).
Dana 09.06.2022. godine u Domu je bilo smješteno sedmero djece koja su nalazom komisije kategorizirana kao djeca sa smetnjama u razvoju, a u izvještajnom razdoblju u ustanovi je boravilo preko 30 djece sa smetnjama u razvoju, ne računajući djecu koja nisu kategorizirana od strane stručne komisije.
3. Obiteljska kuća „Duga“ - Centar za socijalni rad Gradačac - stalno je smješteno devetoro djece (na dan 28.06.2022. godine). Jedno dijete ima teškoće u psihotjelesnom razvoju.
4. KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“, 85 djece, na dan 22.06.2022. godine boravilo je 75 djece, od kojih 16 ima poteškoće u razvoju;
5. JU Dječiji dom Mostar - ukupan broj djece smještene u ustanovu u razdoblju od 2017. do 2021. godine je 56;
6. JU Socijalno-pedagoška životna zajednica Bihać - 70 djece, na dan 28.06.2022. godine 65 trenutno smještene djece od kojih je šestero djece kategorizirano kao djeca sa lakim teškoćama u razvoju, dok se u postupku kategorizacije nalazi petero djece

U 2021. godini javne ustanove su raspolagale sa slijedećim proračunom:

1. JU „Dom - obitelj“ Zenica - 1.817.319 KM (od čega su 264.788 KM prihodi od donacija građana i pravnih osoba).
2. JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla - 1.693.068,00 KM
3. Obiteljska kuća „Duga“ - Centar za socijalni rad Gradačac - 449.320,00 KM.
4. KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“, Sarajevo - 2.358.260, 00 KM
5. JU Dječiji dom Mostar - 639.373,62 KM
6. JU Socijalno-pedagoška životna zajednica Bihać za 2021. godinu - 1.333,057 KM

Kadrovska popunjenost u razdoblju dostavljanja podataka:

1. JU „Dom - obitelj“ Zenica - 64 ukupno uposlenih, od kojih 37 djelatnika radi direktno sa djecom, a pet djelatnika administrativno-tehničko-kadrovske poslove. Ustanova ukazuje na potrebu za većim brojem djelatnika.
2. JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla - Pravilnikom o organiziranju i sistematizaciji radnih mjesta je predviđeno 58 djelatnika za rad u ustanovi, a trenutno je popunjeno 49 mjesta.
3. Obiteljska kuća „Duga“ - Centar za socijalni rad Gradačac - sistematizacijom radnih mjesta predviđeno je 13 radnih mjesta i ukupno 28 izvršitelja, uključujući i ravnatelja ustanove, a trenutno je uposleno samo 17 osoba.
4. KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“, Sarajevo - trenutno broj uposlenih je 70 djelatnika, od ukupno 83 sistematiziranih radnih mjesta. Ustanova je u potrebi za angažmanom dodatnog kadra.
5. JU Dječiji dom Mostar uposlena su 23 djelatnika - nedostaju četiri uposlenika, sukladno sa sistematizacijom radnih mjesta.

⁵ Prihvatilište koje je dostupno i za djecu iz drugih dijelova Bosne i Hercegovine, koja su zatečena na području Tuzlanske županije/kantona

6. JU Socijalno-pedagoška životna zajednica Bihać - ukupan broj uposlenih je 41, od kojih onih koji rade direktno sa djecom je 28, a 13 obavlja administrativno-tehničko-kadrovske poslove. Ustanova ne posjeduje dovoljno uposlenih.

U Republici Srpskoj djeluje Javna ustanova Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ sa sjedištem u Banja Luci, osnivač je Vlada Republike Srpske, za 2021. godinu imala je proračun, 2.262.867,55 KM. Godišnji proračun ne zadovoljava potrebe ustanove, jer nije riješen način financiranja.

U ustanovi je uposljeno 79 djelatnika, a novim Pravilnikom o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta čije je usvajanje u tijeku, predviđeno je oko 100 radnih mjesta.

U 2021. godini smješteno je 54 djece. Poteškoće u razvoju manifestira 43 djeteta, a smještena su i djeca koja su u razdoblju opservacije i kategorizacije.

Poređenja radi, navodimo podatke Predstavništva strane humanitarne organizacije - SOS Kinderdorf International gdje je skrb za djecu i mlade u SOS Dječijim selima organizirana po principu alternativne obiteljske skrbi:

- Proračun za 2021. godine 4.384.697; državne subvencije - 830.163; učešće države - 19%.
- Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe u odnosu na broj djece.
- Trenutni ukupan broj uposlenih u cijeloj organizaciji je 146 (na dan 17.06.2022. godine), koliko i iznosi sistematizacijom, uz minimalna odstupanja - popuna je u tijeku.
- Djeca i mladi u SOS Dječijem selu Bosne i Hercegovine smještena su u dva dječija sela i to u Sarajevu i Gračanici.

Kada je riječ o broju djece, SOS - Dječije selo Sarajevo u 2021. godine imalo je 123 djece, a Dječije selo Gračanica 2021. godine - 94 djece.

Sa poteškoćama u razvoju je 10-15 % djece i mladih.

Sve ustanove ističu problem ostvarivanja prava djece na zdravstvenu skrb. U Federaciji Bosne i Hercegovine problem postoji ukoliko je u ustanovu smješteno dijete sa područja drugog kantona/županije ili sa područja Republike Srpske, a u Republici Srpskoj problem nastaje kada je smješteno dijete sa područja Brčko distrikta BiH.

Zaključak koji se nameće kroz cijelo Izvješće jeste potreba reagiranja svih nadležnih i šire društvene javnosti, jer je zabrinjavajući broj djece u stanju socijalne potrebe i djece bez roditeljske skrbi koja su smještena u ustanovama.

Nakon analize svih dobivenih podataka i izvršenih posjeta, Ombudsmani su svim nadležnim tijelima uputili Preporuke, kako bi se unaprijedio položaj djece bez roditeljske skrbi.

I UVOD

Djeca su najosjetljivija i najranjivija kategorija društva. Za njihov tjelesni, emotivni, intelektualni, kognitivni, socijalni i svaki drugi vid razvoja obiteljska sredina je primarna ćelija. Svako dijete treba živjeti u okruženju koje mu pruža podršku za razvoj, zaštitu i skrb. Nažalost, djeca koja nemaju odgovarajuću roditeljsku skrb ili su potpuno izvan te skrbi, uskraćena su za takvo okruženje.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku⁶ 31.180 djece je tijekom 2021. godine bilo ugroženo obiteljskom situacijom. Od toga, 439 djece je bez oba roditelja⁷, petnaestoro djece nepoznatih roditelja⁸, 402 napušteno je od roditelja⁹, za 660 djece roditelji su sprijećeni da obavljaju roditeljsku dužnost¹⁰, dok su roditelji 110 djece lišeni obiteljskog prava¹¹. Nadalje, za 21.642 djece roditelji nemaju dostatnih prihoda za izdržavanje, dok je 1.343 djece zanemareno i zlostavljano od strane roditelja. Prema dobivenim podacima, za 4.311 djece, razvoj je ometen obiteljskim prilikama, a 2.258 djece odgojno je zanemareno i zapušteno.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku Republike Srpske za 2021. godinu 16.262 djece je bilo ugroženo obiteljskom situacijom¹². Bez roditeljske skrbi je 316 djece, od čega: bez oba roditelja 79¹³; djece nepoznatih roditelja - jedno; djece napuštene od roditelja - 55; djece roditelja sprijećenih da obavljaju roditeljsku dužnost - 157 i djece roditelja lišenih roditeljskih prava - 24.¹⁴ Dalje, 11.835 je djece čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje, 958 je zanemareno i zlostavljano od strane roditelja, kod 2.482 djece razvoj je ometen obiteljskim prilikama, a 671 dijete je odgojno zanemareno i zapušteno.

Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine¹⁵ u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine 61 dijete je korisnik socijalne skrbi, prema kategorijama: 20 djece bez oba roditelja, 11 djece je napušteno od roditelja, dvoje djece je od roditelja koji su sprijećeni da obavljaju roditeljsku dužnost, 12 djece je od roditelja koji su lišeni roditeljskih prava i 16 djece je od roditelja koji zlostavljaju djecu.

Upravo ovi podaci pokazuju da veliki broj djece u Bosni Hercegovini odrasta van obitelji ili u disfunkcionalnoj obitelji što zahtijeva pojačanu brigu i skrb države. Ombudsmeni smatraju da su podaci zavoda za statistiku zabrinjavajući, zbog čega se pristupilo izradi ovog specijalnog izvješća čiji cilj je da ukaže na dimenziju i dalekosežne posljedice ove problematike, ukoliko se ne poduzmu učinkovitije mjere za zaštitu djece bez roditeljske skrbi.

⁶ Akti Federalnog zavoda za statistiku od 20.02.2023. godine

⁷ Oba roditelja umrla

⁸ Roditelji čiji se identitet ne može utvrditi

⁹ Poznati roditelji, ali su djecu napustili i odbijaju da se o njima skrbe i ostali slučajevi napuštanja djeteta

¹⁰ Usljed izdržavanja kazne, dužeg lijećenja teškog kroničnog oboljenja, privremenog rada u inozemstvu i slično

¹¹ Roditelji koji su sudskom odlukom lišenih roditeljskog prava

¹² Bilten Socijalna skrb 2022, Republički zavod za statistiku, ISSN 2490-2683

¹³ Oba roditelja umrla

¹⁴ Akt Republičkog zavoda za statistiku Republike Srpske od 17.02.2023. godine, dostavljen putem elektroničke pošte

¹⁵ Broj 05-43-2-10-404-2-1/22 od 25.06.2022. godine

Cilj ovog izvješća je, temeljem sveobuhvatne analize pravnog okvira, relevantnih podataka prikupljenih u komunikaciju sa nadležnim institucijama/ustanovama i na terenu, utvrditi stvarno stanje kada je u pitanju zbrinjavanje djece bez roditeljske skrbi u Bosni i Hercegovini.

Ombudsmani Bosne i Hercegovine svojim postupanjem i preporukama nastoje doprinijeti kreiranju politika i praksi za zaštitu najboljih interesa i prava djeteta, te jačanju institucionalnih kapaciteta u kojima djeca odrastaju.

Ombudsmani Bosne i Hercegovine koriste se prigodom da se zahvale predstavnicima centara za socijalni rad, ustanova za smještaj djece bez roditeljske skrbi i ministarstvima nadležnim za oblast socijalne skrbi na svim razinama vlasti na ostvarenoj suradnji sa Institucijom ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine i doprinosu koji su dali u izradi ovog izvješća.

II METODOLOGIJA

U cilju objektivnog sagledavanja sustava skrbi djece bez roditeljske skrbi u Bosni i Hercegovini, osobito stanja i uvjeta u ustanovama u kojima su smještena, prigodom izrade ovog Specijalnog izvješća korištene su metode:

mapiranja pravnih propisa koji se odnose na zaštitu prava djece i socijalne skrbi, kako međunarodnih dokumenata koji uređuju pitanje zaštite prava djece koje je Bosna i Hercegovina ratificirala i dio su pravnog sustava države, tako i relevantnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine na svim razinama vlasti;

ankete i intervjua kojim su zatražene relevantne informacije od nadležnih ministarstava za socijalnu skrb na svim razinama vlasti, centara za socijalni rad iz cijele Bosne i Hercegovine, ustanova u kojima su smještena djeca bez roditeljske skrbi, kao i od agencija za statistiku, te obavljeni razgovori na terenu¹⁶.

¹⁶ Akti Ombudsmana br. Ž-BL-01-265/22 od 04.05.2022. godine dostavljeni Agenciji za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalnom zavodu za statistiku (Federacije Bosne i Hercegovine) i Republičkom zavodu za statistiku (Republike Srpske) sa zahtjevom da dostave podatke o broju djece koja su smještena u institucijama, broju djece koja su alternativno zbrinuta u srodničkim, odnosno hraniteljskim obiteljima, spol i starost djece bez roditeljskog staranja i broj usvojene djece u 2021. godini; Akt prema navedenim agencijama ponovljen je dana 13.02.2023. godinu;

Akti Ombudsmana br. Ž-BL-01-265/22 od 04.05.2022. godine sa zahtjevom da dostave podatke o ustanovama za djecu bez roditeljskog staranja i podatke o osnivačima ustanova, dostavljeni svim nadležnim ministarstvima za oblast socijalne skrbi na svim razinama vlasti i to Ministarstvu zdravlja i socijalne skrbi Republike Srpske, Vladi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine - Odjeljenju za zdravstvo i ostale usluge, Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike, Ministarstvu za rad, socijalnu politiku, raseljene osobe i izbjeglice Kantona Sarajeva, Ministarstva za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona/županije, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona/županije, Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Kantona/Županije 10, Ministarstva zdravstva, rada i socijalne skrbi Zapadno-hercegovačkog kantona/županije, Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije, Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi Unsko-sanskog kantona/županije, Ministarstvo zdravstva i socijalne politike Srednjobosanskog kantona/županije, Ministarstvo za socijalnu politiku, zdravstvo, raseljene osobe i izbjeglice Bosansko-podrinjskog kantona/županije, Ministarstvo zdravstva i socijalne politike Posavskog kantona/županije;

Akti Ombudsmana br. Ž-BL-01-265/22 od 04.05.2022. godine od 07.06.2022. godine upućeni svim javnim ustanovama za smještaj djece bez roditeljskog staranja sa zahtjevom da dostave podatke kako je zatraženo upitnikom izrađenim za potrebe izrade ovog specijalnog izvješća; Napomena. svim javnim ustanovama upućen je akt poštom, ali i elektroničkom poštom dana 08.06.2022. godine i to slijedećim javnim ustanovama: KJU "Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave", Sarajevo, JU "Dom - obitelj" Zenica, JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla, JU Dječiji dom Mostar, JU Centar za socijalni rad Gradačac - Obiteljska kuća „Duga“; JU Socijalno-pedagoške životne zajednice Bihać i JU „Dom Rada Vranješević“ Banja Luka; Kada je riječ o nevladinim ustanovama za smještaj djece bez roditeljske skrbi, akt Ombudsmana od 07.06.2022. godine, dostavljen je sa upitnikom putem elektroničke pošte dana 07.06.2022. godine i to slijedećim ustanovama: Kinderdorf International SOS Dječije selo Sarajevo, Kinderdorf International SOS Dječije selo Gračanica, Fondacija Rudolf Walther „Selo mira“ Turija, Centar za nezbrinutu djecu „Duga“ Kulen Vakuf, Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb MAJČINO SELO Bijakovići, Čitluk, Stadlerov dječiji dom Egipat Sarajevo, Ustanova za prihvata i odgoj djece „Mala škola“ Vareš i Obiteljski centar „Papa Ivan Pavao II“ Vionica, Čitluk.

Od svih centara za socijalni rad u Republici Srpskoj i u Federaciji Bosne Hercegovine, kao i od Vlade Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Odjeljenja za zdravstvo, Pododjeljenje za socijalnu skrb, zatraženi su podaci putem elektroničke pošte 10.05.2022. godine i istodobno je svim centrima upućen upitnik sastavljen za potrebe izrade ovog izvješća dana 10.05.2022. godine svim centrima/sluzbama u Republici Srpskoj, odnosno dana 11.05.2022. godine svim centrima/sluzbama socijalne skrbi u Federaciji Bosne i Hercegovine; Napomena: podaci o zvaničnim adresama (elektroničkim) preuzete sa zvaničnih web stranica Ministarstva zdravlja i socijalne skrbi Republike Srpske, Federalnog ministarstva rada i socijalne politike i Vlade Brčko distrikta Bosne i Hercegovine;

statističkog prikupljanja, selekcije i analize podataka te izvođenje zaključaka temeljem dobivenih podataka.

Članovi Radne grupe ¹⁷ posjetili su KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“ Sarajevo¹⁸, JU „Dom - obitelj“ Zenica¹⁹, JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla²⁰, JU Dječiji dom Mostar²¹, JU Centar za socijalni rad Gradačac, tj. Obiteljsku kuću „Duga“ Gradačac²², JU Socijalno-pedagoške životne zajednice u Bihaću²³, JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ u Banja Luci²⁴, kao i Kinderdorf International SOS Dječije selo u Sarajevu²⁵ i Ustanovu za predškolski odgoj i socijalnu skrb MAJČINO SELO Bijakovici, Čitluk²⁶.

Prigodom posjeta obavljani su razgovori sa upravom ustanove i stručnim osobljem, kao i sa djecom koja su bila u prostorijama ustanova za vrijeme posjeta, a izvršen je i obilazak svih prostorija kako bi se stekao uvid u životne uvjete u kojima borave djeca.

¹⁷ Članovi RG imenovani od strane Ombudsmana za potrebe izrade Izvješća – uposleni u Instituciji za ljudska prava Bosne i Hercegovine

¹⁸ Dana 11.10.2022. godine

¹⁹ Dana 12.10.2022. godine

²⁰ Dana 13.10.2022. godine

²¹ Dana 24.11.2022. godine

²² Dana 13.10.2022. godine

²³ Dana 24.10.2022. godine

²⁴ Dana 18.10.2022. godine

²⁵ Dana 12.10.2022. godine

²⁶ Dana 22.11.2022. godine

III POJMOVNA ODREĐENA

Prigodom izrade Specijalnog izvješća korištena je zvanična terminologija službenih izvora informacija i statističkih podataka koji su prikazani u Izvješću.²⁷

Maloljetnici ugroženi obiteljskom situacijom

Bez oba roditelja - djeca i omladina čija su oba roditelja umrla.

Nepoznatih roditelja - djeca i omladina roditelja čiji se identitet ne može utvrditi.

Napušteni od roditelja - djeca i omladina čiji su roditelji poznati i poznatog boravišta, ali su djecu napustili i odbijaju da se o njima staraju, kao i djeca poznatih roditelja nepoznatog boravišta i ostali slučajevi napuštanja djece od strane roditelja.

Djeca roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost - usljed izdržavanja kazne, dužeg liječenja, teškog kroničnog oboljenja, privremenog rada u inozemstvu, lišavanja poslovne sposobnosti i sl.

Djeca roditelja lišenih roditeljskih prava - djeca i omladina čijim je roditeljima odlukom suda oduzeto roditeljsko pravo. U ovu kategoriju spadaju i slučajevi kada je samo jednom od roditelja oduzeto roditeljsko pravo.

Djeca iz materijalno ugroženih obitelji - djeca i omladina čiji roditelji nemaju ni minimalnih materijalnih i socijalnih uvjeta za podizanje djece, kao što su osobe bez stalnog izvora prihoda, s minimalnim prihodima po članu domaćinstva, neuposlene osobe, osobe s neriješenim stambenim pitanjima.

Djeca iz obitelji s poremećenim obiteljskim odnosima - djeca i omladina koja žive u obiteljima u kojima postoje konfliktne situacije između pojedinih članova, svađe, grubosti, tuče, zlostavljanje, odsustvo emocionalnih veza i trajna neusklađenost odnosa, asocijalno, patološko i kriminalno ponašanje članova obitelji (skitnja, kriminal, prostitucija, uporaba alkohola i droge, itd.) kao i nebriga roditelja.

Odgojno zanemarena i zapuštena djeca - djeca i omladina, čiji roditelji zbog bolesti ili smrti jednog roditelja, nesređenih obiteljskih odnosa, materijalnih ili drugih razloga nisu u mogućnosti da mu obezbijede uvjete za pravilan odgoj, tjelesni i psihički razvoj.

Djeca rastavljenih roditelja ili roditelja u brakorazvodnom sporu - djeca i omladina čiji su roditelji rastavljeni ili je brakorazvodni spor u tijeku, za koje se na zahtjev suda utvrđuje kod kojeg će roditelja živjeti nakon rastave braka ili djeca za koju je u tijeku reguliranje alimentacije, viđanja drugog roditelja i drugo.

²⁷ Bilten socijalna skrb 2021, Federalni zavod za statistiku, ISSN 1512-5106; Bilten Socijalna skrb 2022, Republički zavod za statistiku, ISSN 2490-2683

a) Maloljetnici ometeni u tjelesnom i psihičkom razvoju

Djeca i omladina sa oštećenjem vida (slijepa i slabovidna), sluha (gluha i nagluha), sa oštećenjem u govorno-glasovnoj komunikaciji, sa tjelesnim oštećenjem i kroničnim oboljenjima, sa intelektualnim oštećenjem, sa psihičkim poremećajima i oboljenjima, sa višestrukim smetnjama (osobe kod kojih je utvrđena neka od psihičkih ili nervnih bolesti), oboljeli od autizma i ostali koji se svrstavaju po MKB).

b) Maloljetne osobe društveno neprihvatljivog ponašanja

Djeca i omladina sklona skitnji, prosjačenju, prostituciji, vršenju kaznenih djela i prekršaja (prijestupnici ispod 14 godina kazneno su neodgovorna zbog uzrasta). Maloljetne osobe koje zbog uporabe psihoaktivnih supstanci, negativnih socijalnih utjecaja i emocionalnih poremećaja narušavaju i čine ugrozu svom zdravlju i životu.

c) Psihički bolesne maloljetne osobe

Djeca i omladina koja su ometena u psihičkom razvoju, a razvrstana su prema važećim propisima o razvrstavanju i evidenciji ovih osoba.

d) Oblici socijalne skrbi

Starateljstvo - podrazumijeva slučajeve kada se maloljetna ili punoljetna osoba koja je lišena poslovne sposobnosti, stavlja pod starateljstvo (poslove starateljstva vrši tijelo starateljstva preko postavljenog staratelja ili neposredno).

Starateljstvo za posebne slučajeve - podrazumijeva postavljanje posebnog staratelja osobi nad kojom roditelji ili usvojitelji vrše roditeljsko pravo, za zaključenje pojedinih pravnih poslova između njih, kao i u drugim slučajevima kada su njihovi interesi u suprotnosti. Osobi pod starateljstvom postaviti će se poseban staratelj za vođenje spora između njega i njegovog staratelja, za zaključenje pravnih poslova, kao i u drugim slučajevima kada su njihovi interesi u suprotnosti.

Usvojenje - podrazumijeva slučajeve zakonskog usvojenja. To je poseban oblik obiteljsko-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi, kojim se zasniva roditeljski ili srodnički odnos.

Smještaj u ustanovu socijalne skrbi - podrazumijeva smještaj maloljetnih i punoljetnih korisnika u odgovarajuće ustanove socijalne skrbi kao što su: dječiji domovi, domovi za dojenčad i malu djecu, za djecu ometenu u razvoju, za odgojno zapuštenu djecu i mladež, domovi za stare i iznemogle, za umirovljenike kao i domovi za odrasle invalidne osobe i prihvatne stanice za maloljetne i punoljetne osobe.

Hraniteljstvo ili smještaj u drugu obitelj - oblik socijalne skrbi koji podrazumijeva zbrinjavanje korisnika u obitelj koja mu obezbjeđuje zadovoljavanje temeljnih životnih potreba, stanovanje, ishranu, odgoj i pomaže u ostvarivanju njegovih prava i izvršavanja obveza. Hraniteljska obitelj

se bavi uslugama zbrinjavanja djece i punoljetnih osoba. U hraniteljsku obitelj može se zbrinuti najviše troje djece ili tri punoljetne osobe, odnosno dvoje djece sa invaliditetom.

Smještaj u ustanovu za djecu bez roditeljskog staranja - vid smještaja u ustanove, u okviru oblika socijalne skrbi.

IV PRAVNI OKVIR

4.1. Međunarodni standardi

Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih naroda je prvi međunarodni dokument, univerzalnog karaktera, kojim se dijete određuje kao subjekt prava a ne samo osoba koja treba posebnu skrb. Obveze iz Konvencije odnose se ne samo na obveze odraslih u odnosu prema djetetu, nego i obveze brojnih društvenih subjekata u smislu zaštite prava djeteta.²⁸

Temeljni principi na kojima se baziraju sva prava obuhvaćena Konvencijom su:

- **princip nediskriminacije** prema kojemu djeca ne smiju trpjeti diskriminaciju “*neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom podrijetlu, vlasništvu, teškoćama u razvoju, rođenju ili drugom statusu djeteta, njegovih roditelja ili zakonskih zastupnika*”,
- **djeca imaju pravo na život i i razvoj** u svim aspektima života (tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni);
- pri donošenju svih odluka ili izvršenju odluka koje utječu na dijete ili na djecu kao skupinu, najvažniji mora biti **najbolji interes djeteta**. Najbolji interes djeteta je princip koji mora obuhvaćati sve odluke koje se odnose na djecu, a donose ih vladina, upravna ili zakonodavna tijela, ali i odluke koje donosi obitelj;
- **princip učešća u odlučivanju** o pitanjima koja se odnose na njihov život, i omogućavanje slobode izražavanja mišljenja.

Članak 20. Konvencije propisuje:

1. *Dijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina, ili koje zbog svoje dobrobiti u njoj ne smije ostati, ima pravo na posebnu skrb i pomoć države.*
2. *Države stranke će sukladno sa svojim nacionalnim zakonodavstvom takvom djetetu osigurati zamjensku skrb.*
3. *Takva skrb može, inter alia, uključivati smještaj kod udomitelja, kafalu - po islamskom zakonu, posvojenje ili, po potrebi, smještaj u odgovarajuće ustanove za skrb o djeci. Pri donošenju rješenja, posebna pozornost mora se posvetiti osiguranju kontinuiteta u djetetovu odgoju, kao i njegovu etničkom, vjerskom, kulturnom ili jezičnom podrijetlu.*

Europska socijalna povelja²⁹ (Revidirana)

Članak 17. (Pravo djece i mladih na socijalnu, pravnu i ekonomsku skrb)

Sa ciljem osiguranja učinkovitog korištenja prava djece i mladih da odrastu u okruženju koje potiče puni razvitak njihove osobnosti i njihovih tjelesnih i mentalnih kapaciteta, zemlje potpisnice preuzimaju obvezu da, bilo direktno ili u suradnji sa javnim i privatnim organizacijama, poduzmu sve odgovarajuće i potrebne mjere kreirane u cilju:

²⁸ Konvencija o pravima djeteta usvojena na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenog 1989. godine, a sadrži univerzalne standarde koje država stranka Konvencije (tj. koja ju je potpisala i ratificirala) mora garantirati svakom djetetu.

²⁹ Bosna i Hercegovina potpisala dana 11.5.2004., a ratificirala dana 7.11.2008. godine

1. a. osiguranja da djeca i mladi, uvažavajući prava i obveze njihovih roditelja, imaju skrb, pomoć, obrazovanje i obuku koju trebaju, posebice predviđanjem osnivanja ili održavanja institucija i službi dostatnih i primjerenih za ovu svrhu;
 - b. zaštite djece i mladih od zanemarivanja, nasilja i eksploatacije;
 - c. predviđanja skrbi i posebne pomoći od države za djecu i mlade osobe privremeno ili konačno uskraćene za pomoć njihove obitelji;
2. omogućiti djeci i mladima besplatno osnovno i srednje obrazovanje, kao i poticati njihovo redovito prisustvo nastavi.

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom³⁰ utvrđuje jednak tretman i prava koja trebaju osigurati jednak položaj osoba s invaliditetom u odnosu na ostale građane i njihovu aktivnu uključenost u društvo i zajednicu, u svojoj preambuli poziva se na Konvenciju o pravima djeteta i *priznajući da djeca s invaliditetom trebaju u potpunosti uživati sva ljudska prava i temeljne slobode ravnopravno s drugom djecom, te podsjećajući na obveze koje su u tom smislu preuzele države stranke/potpisnice Konvencije o pravima djeteta.*

Članak 23. (Poštivanje doma i obitelji) propisuje:

....

2. Države potpisnice osiguravaju prava i odgovornosti osoba s invaliditetom u pogledu skrbištva, šticeništva, povjeravanja i usvajanja djece, ili sličnih uređenja kada ti pojmovi postoje u nacionalnom zakonodavstvu; u svim slučajevima prvenstvo mora imati interes djece. Države stranke/potpisnice pružaju odgovarajuću pomoć osobama s invaliditetom u izvršavanju odgovornosti podizanja djece.

3. Države stranke/potpisnice osiguravaju da djeca s invaliditetom imaju jednaka prava u pogledu obiteljskog života. Radi ostvarivanja tih prava, te kako bi se spriječilo sakrivanje, napuštanje, zanemarivanje i odvajanje djece s invaliditetom, države stranke/potpisnice se obvezuju na osiguravanje ranih i sveobuhvatnih informacija, usluga i potpora djeci s invaliditetom i njihovim obiteljima.

4. Države stranke/potpisnice osiguravaju da se dijete neće odvajati od svojih roditelja protivno njihovoj volji, osim ako nadležna tijela nakon sudske ocjene, sukladno s mjerodavnim pravom i postupkom, utvrde da je takovo odvajanje potrebno i u najboljem interesu djeteta. Ni u kojem slučaju dijete neće biti odvojeno od roditelja temeljem invaliditeta, bilo djeteta ili jednog ili oba roditelja.

5. Države stranke/potpisnice se obvezuju da će, u slučajevima kad uža obitelj nije u stanju skrbiti o djetetu s invaliditetom, poduzeti sve napore kako bi osiguralo alternativno skrbljenje u široj obitelji, a kada to nije moguće, unutar društvene zajednice u obiteljskom okruženju.

³⁰ Bosna i Hercegovina je 2010. ratificirala Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, koja je stupila na snagu iste godine

Smjernice UN za alternativnu skrb o djeci predstavljaju dokument kojim se nastoji osnažiti primjena Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenta, koji se odnose na zaštitu i dobrobit djece kojoj je uskraćena roditeljska skrb ili koja su izložena takovom riziku.³¹

Smjernice utvrđuju potrebu za poželjnom politikom i praksom, kako bi bile na raspolaganju svim sektorima koji se direktno ili indirektno bave pitanjima vezanim za alternativnu skrb o djeci. Namjera Smjernica jeste da osnaže primjenu Konvencije o pravima djeteta, kao i relevantnih odredbi drugih međunarodnih instrumenata u svezi sa zaštitom i dobrobiti djece kojima je uskraćena roditeljska skrb ili su izložena opasnosti da izgube roditeljsku skrb.

Prema Smjernicama: “Korištenje institucionalne skrbi treba ograničiti na slučajeve u kojima je takvo okruženje posebice prikladno, potrebno i konstruktivno za pojedino dijete te je u njegovom/njezinu najboljem interesu. S obzirom na to da je obitelj temeljna grupa društva i prirodno okruženje za razvoj, dobrobit i zaštitu djece, napore treba prvenstveno usmjeriti na omogućavanje djeci da ostanu ili se vrate pod staranje svojih roditelja, ili, kada je to prikladno, drugih članova obitelji. Država treba osigurati da obitelji ostvaruju pristup oblicima potpore namijenjenim za njihovu starateljsku ulogu.

Svako dijete i mlada osoba treba živjeti u poticajnom, zaštitničkom i brižnom okruženju koje promovira njegov, odnosno njezin puni potencijal. Djeca sa neprimjerenom roditeljskom skrbi ili bez roditeljske skrbi su posebice izložena opasnosti da im bude uskraćeno takovo odgajateljsko okruženje.

U slučajevima gdje djetetova vlastita obitelj nije u stanju, čak ni uz odgovarajuću potporu, pružiti djetetu primjereno staranje, ili dijete zanemaruje i odriče ga se, država je odgovorna da štiti prava djeteta i osigura odgovarajuće alternativno zbrinjavanje, sa ili preko nadležnih lokalnih tijela i ovlaštenih organizacija civilnog društva. Uloga države je da putem nadležnih tijela osigura nadzor nad sigurnošću, dobrobiti i razvojem svakog djeteta smještenog u neki oblik alternativnog zbrinjavanja, kao i redovite provjere radi utvrđivanja prikladnosti pruženog vida zbrinjavanja.

Sve odluke koje se tiču alternativnog zbrinjavanja trebaju u potpunosti uzeti u obzir načelnu poželjnost da se dijete drži što je bliže moguće njegovom, odnosno njezinom uobičajenom mjestu prebivališta, kako bi se olakšao kontakt i potencijalna reintegracija sa obitelji i kako bi se na minimum svelo remećenje njegovog, odnosno njezinog obrazovnog, kulturnog i društvenog života.

Sa djecom se uvijek mora postupati sa dignitetom i poštovanjem i djeca moraju uživati učinkovitu zaštitu od zlostavljanja, zanemarivanja i svih oblika eksploatacije, bez obzira na to da li takvo ponašanje dolazi od njihovih staratelja, vršnjaka ili trećih strana, i u bilo kojem starateljskom okruženju u kome se nađu.

³¹ Smjernice za alternativnu skrb djece je iznio Komitet Ujedinjenih naroda za prava djeteta tijekom svog Dana opće diskusije 2005. godine

Uklanjanje djeteta iz skrbi u vlastitoj obitelji treba posmatrati kao krajnju mjeru i treba biti, kada god je to moguće, privremeno i trajati najkraće moguće vrijeme. Odluke o uklanjanju djeteta treba redovito preispitivati, a djetetov povratak pod roditeljsku skrb, nakon što se otklone ili prestanu prvobitni razlozi za uklanjanje djeteta, treba biti u najboljem interesu djeteta.

Financijsko i materijalno siromaštvo, ili uvjeti koji se mogu direktno ili indirektno pripisati takvom siromaštvu, nikada ne bi trebali biti jedino opravdanje za uklanjanje djeteta iz roditeljskog staranja, za prijam djeteta u neki oblik alternativnog zbrinjavanja ili za sprječavanje djetetove reintegracije, nego ga treba posmatrati kao signal potrebe da se obitelji pruži odgovarajuća potpora.

Braća i sestre sa postojećim vezama u načelu ne bi trebalo da budu razdvajani zbrinjavanjem u alternativni smještaj osim ako ne postoji jasna opasnost zlostavljanja ili neko drugo opravdanje u najboljem interesu djeteta. U svakom slučaju, treba učiniti sve da se braći, odnosno sestrama omogući da jedni s drugima održavaju kontakt, osim ako je to suprotno njihovim željama ili interesima.

Sukladno sa prevladavajućim mišljenjem stručnjaka, alternativno zbrinjavanje manje djece, naročito one mlađe od 3 godine, treba biti osigurano u obiteljskoj sredini. Izuzeci od ovog principa mogu biti opravdani kako bi se spriječilo razdvajanje braće i sestara i u slučajevima gdje je dijete potrebno žurno smjestiti, odnosno ako je smještaj unaprijed određenog i kratkog trajanja, uz planiranu reintegraciju obitelji ili druga dugoročna rješenja zbrinjavanja kao konačan ishod.

Iznimno je značajno što Smjernice definiraju dijete bez roditeljskog staranja i forme alternativnog zbrinjavanja djece i institucionalno zbrinjavanje.

„U smislu ovih Smjernica djeca bez roditeljskog staranja su:

sva djeca koji nisu zbrinuta preko noći kod barem jednog svog roditelja, bez obzira na razlog i pod bilo kojim okolnostima;

djeca bez obiteljskog staranja koja su izvan zemlje uobičajenog boravka ili su žrtve kriznih situacija mogu se označiti kao: ‘Bez pratnje’ ako se za njih ne stara drugi član rodbine ili odrasla osoba koja je zakonom ili običajem odgovorna da to čini, ili ‘Razdvojena’ ako su razdvojena od nekog prethodnog zakonskog ili običajnog primarnog staratelja, ali koja i pored toga mogu biti u pratnji drugog člana rodbine.

Alternativno zbrinjavanje može poprimiti oblik:

Neformalnog zbrinjavanja: svaki privatni aranžman osiguran u nekom obiteljskom okruženju, u okviru kojeg se za dijete staraju na tekućem ili neograničenom temelju rodbina ili prijatelji (neformalno srodničko staranje) ili drugi u svom individualnom svojstvu, na inicijativu djeteta, njegovih, odnosno njezinih roditelja ili druge osobe, bez da je ovakav aranžman naložilo neko upravno ili pravosudno tijelo ili drugo akreditirano tijelo,

Formalnog zbrinjavanja: sve vrste staranja koje se pruža u nekom obiteljskom okruženju koje je naloženo od strane nadležnog upravnog ili pravosudnog tijela, kao i sve vrste staranja koje se pruža u institucionalnom okruženju, uključujući privatne ustanove, bez obzira na to da li je takvo zbrinjavanje rezultat upravnih ili pravosudnih mjera.

S obzirom na okruženje u kojem se pruža, alternativno zbrinjavanje može biti:

Srodnička skrb: obiteljsko zbrinjavanje u okviru djetetove šire obitelji ili kod bliskih prijatelja obitelji koje dijete poznaje, bez obzira na to da li je po prirodi formalno ili neformalno,

Hraniteljstvo: situacije u kojima su djeca smještena od strane nadležnog tijela u svrhu alternativnog zbrinjavanja u domaće okruženje neke obitelji osim vlastite obitelji djeteta, a koja je odabrana, kvalificirana, odobrena i nadzirana u smislu pružanja takvog zbrinjavanja,

Drugi oblici obiteljskog zbrinjavanja ili zbrinjavanja slična obiteljskom,

Institucionalno zbrinjavanje:

zbrinjavanje u bilo kakvoj neobiteljskoj skupnoj sredini, kao što su sigurna mjesta za žurno zbrinjavanje, tranzitni centri u kriznim situacijama, te svi drugi vidovi kratkoročnog ili dugoročnog institucionalnog zbrinjavanja uključujući skupne domove.“

4.2. Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine

Ustav Bosne i Hercegovine odredbom članka III/2. točka c) propisuje da će entiteti ispuniti sve uvjete za pravnu sigurnost i zaštitu osoba pod svojom jurisdikcijom, održavanjem civilnih ustanova za primjenu pravnih propisa, koje će funkcionirati sukladno sa međunarodno priznatim standardima uz poštivanje međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda i poduzimanjem ostalih odgovarajućih mjera.³²

Pravni okvir koji uređuje pitanje skrbi o djeci, predstavljaju propisi entiteta Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske te Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, kojima su uređeni obiteljski odnosi, pitanja socijalne skrbi i hraniteljstvo.

Sustav socijalne skrbi u Bosni i Hercegovini uređen je na entitetskoj i na razini Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Oblast socijalne politike u Federaciji BiH je u zajedničkoj nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine i županija/kantona, dok u Republici Srpskoj opštine/općine provode socijalnu politiku i ispunjavaju obveze prema korisnicima.

4.2.1. Federacija Bosne i Hercegovine

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine u članku II.2. propisuje: „Ljudska prava i slobode - Federacija će osigurati primjenu najviše razine međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u dokumentima navedenim u Aneksu ovog Ustava.“ Člankom III.2. točka e) Ustava Federacije

³² Aneks IV Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini potpisanog dana 14.12.1995. godine.

Bosne i Hercegovine propisano je da su federalna vlast i županije nadležni, između ostalog, i za socijalnu politiku.³³

Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine uređuje pitanja obitelji, braka i pravnih odnosa u braku, odnose roditelja i djece, usvojenje, starateljstvo, pravnih učinaka izvanbračne zajednice žene i muškarca, prava i dužnosti članova obitelji te postupaka nadležnih tijela u svezi sa bračnim i obiteljskim odnosima i starateljstvom.³⁴

Zakon o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom Federacije i Hercegovine³⁵ (u daljem tekstu: Federalni zakon) uređuje, između ostalog, osnove socijalne skrbi građana i njihovih obitelji, temeljna prava iz socijalne skrbi, propisuje tko su korisnici prava iz socijalne skrbi, osnove zaštite obitelji sa djecom, financiranje i druga pitanja od značaja za ostvarivanje temeljnih prava iz socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Članak 12. Zakona propisuje da su korisnici socijalne skrbi i djeca bez roditeljskog staranja. *Dijete bez roditeljskog staranja, u smislu članka 12. stavak 1. točka 1) ovog zakona, je dijete bez oba roditelja, nepoznatih roditelja, napušteno od roditelja lišenih roditeljskog prava i roditelja spriječeni da vrše roditeljsku dužnost.*

Prema odredbama Zakona, smještaj u ustanovu socijalne skrbi mogu ostvariti djeca i odrasle osobe kojima je potrebna stalna skrb i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj obitelji ili na drugi način.

O smještaju u ustanove odlučuje centar za socijalni rad na čijem području osoba ima prebivalište, temeljem mišljenja stručnog tima centra, izvršne odluke suda, tijela staratelja ili temeljem nalaza i mišljenja stručne komisije o nesposobnosti za rad, odnosno nalaza i mišljenja odgovarajuće zdravstvene ustanove. Centar za socijalni rad, koji je smjestio osobu u ustanovu, dužan je, radi skrbi, liječenja fizičkog ili mentalnog zdravlja te osobe, pratiti njegov tretman u ustanovi, što se posebice odnosi na slučaj ako je dijete smješteno u ustanovu.³⁶

Zakonom o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine uređuju se: principi hraniteljstva, pojam i vrste hraniteljstva, uvjeti za obavljanje hraniteljstva, vrste i broj hranjenika, podobnost za obavljanje hraniteljstva, ugovor o hraniteljstvu, hraniteljska naknada i naknada za izdržavanje hranjenika, obveze, odgovornosti i prava hranitelja i centra za socijalni rad (u daljnjem tekstu: centar), prava i obveze hranjenika, osposobljavanje i edukacija, registar i evidencija podataka, upravni nadzor, te druga pitanja iz oblasti hraniteljstva.³⁷

³³ Ustav Federacije Bosne i Hercegovine sa amandmanima, „Službene novine FBiH“, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08)

³⁴ Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine „Službene novine FBiH“, br: 35/05 i 31/14

³⁵ Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018)

³⁶ Članak 41. i 42. Zakona

³⁷ Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine. Objavljen: («Službene novine Federacije BiH», broj 19/17)

Zakon propisuje da će se djeci i odraslim osobama koje su privremeno ili trajno bez roditeljske, odnosno obiteljske skrbi omogućiti skrb u obiteljskom okruženju.

4.2.2. Županije/Kantoni u Federaciji Bosne i Hercegovine

Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine propisano je da županije/kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti, utvrđene su sfere posebne nadležnosti, što između ostalog uključuje i provedbu socijalne politike i uspostavu službi socijalne skrbi.³⁸

Zakonima, na razini županije/kantona, uređena su prava iz oblasti socijalne skrbi, a u slučaju da pojedina pitanja nisu uređena primjenjuje se Zakon o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom Federacije Bosne i Hercegovine. Županijski zakoni sadrže odredbe kojima su uređena pitanja socijalne skrbi građana i njihovih obitelji, iznosi novčanih i drugih davanja, uvjeti i postupak stjecanja prava iz socijalne skrbi i korisnici prava iz socijalne skrbi, osnivanje i rad ustanova socijalne skrbi i drugih ustanova i službi, uvjeti, način i postupak ostvarivanja prava civilnih žrtava rata i članova njihovih obitelji, uvjeti, način, postupak, tijela i financiranje prava obitelji s djecom i djece bez roditeljskog staranja, način naplate novčanih iznosa za "Dječiji tjedan" i način njihovog raspoređivanja, financiranje i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava iz socijalne skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom.

Pitanja brige o djeci i smještaju u ustanove socijalnog staranja uređeni su županijskim propisima čije relevantne odredbe prezentiramo u nastavku Izvješća.

Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom Županije/Kantona Sarajevo³⁹ propisuje da poslove iz oblasti socijalne skrbi u prvom stupnju obavlja Javna ustanova Županijski/Kantonalni centar za socijalni rad (u daljem tekstu: Centar) putem službi socijalne skrbi (u daljem tekstu: Služba).

Smještaj osoba u ustanove socijalne skrbi vrši se sukladno sa Federalnim zakonom i navedenim zakonom. Smještaj u ustanovu socijalne skrbi neće se osigurati osobi, kojoj su po odredbama Obiteljskog zakona srodnici obvezni na izdržavanje, mogu obezbijediti uvjete za zadovoljavanje temeljnih životnih potreba, o čemu zaključak donosi Stručni tim Službe. Ukoliko obitelj ne može obezbijediti uvjete za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba donosi se rješenje o smještaju u ustanovu. O smještaju u ustanove socijalne skrbi zaključuje se ugovor između ustanove i Centra. Sukladno sa odredbama Federalnog zakona i navedenog županijskog/kantonalnog zakona, osobe se mogu smjestiti u institucije koje nisu ustanove socijalne skrbi, pod uvjetom da iste imaju status pravne osobe, te registriranu djelatnost smještaja i rada sa kategorijama korisnika koji se smještaju.⁴⁰

³⁸ Ustav Federacije Bosne i Hercegovine član III/4. tačka j)

³⁹ Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i skrbi obitelji sa djecom Kantona Sarajevo ("Sl. novine Kantona Sarajevo", br. 38/2014 - prečišćen tekst, 38/2016, 44/2017, 28/2018, 52/2021 i 40/2022),

⁴⁰ članak 56,57,58,58a Zakona

Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom Tuzlanskog kantona/županije⁴¹ utvrđuje pravo na smještaj u ustanovu socijalne skrbi koji mogu ostvariti djeca i odrasle osobe na način i pod uvjetima utvrđenim federalnim i županijskim/kantonalnim zakonom. O smještaju u ustanovu socijalne skrbi odlučuje centar za socijalni rad na čijem području osoba ima prebivalište, a na način utvrđen navedenim županijskim/kantonalnim zakonom i Federalnim zakonom. Prije smještaja osoba u ustanovu socijalne skrbi centar za socijalni rad je obavezan pribaviti suglasnost nadležnog ministarstva⁴².

Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom Zeničko-dobojske županije/kantona⁴³, propisuje pravo na Smještaj u ustanovu socijalne skrbi koje može ostvariti dijete i odrasla osoba kojima je potrebna stalna skrb i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne može ih ostvariti u vlastitoj obitelji ili drugoj obitelji ili na drugi način, a pod uvjetima i na način predviđen navedenim županijskim/kantonalnim i federalnim zakonom. O smještaju u ustanovu socijalne skrbi odlučuje centar za socijalni rad nakon provedenih procedura i pribavljene suglasnosti nadležnog ministarstva.⁴⁴

Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom Unsko-sanskog kantona/županije⁴⁵ propisuje da pravo na smještaj u ustanovu socijalne skrbi mogu ostvariti djeca i odrasle osobe na način i pod uvjetima predviđenim ovim i federalnim zakonom. U ustanove socijalne skrbi smještaju se osobe o čijim potrebama za smještajem odlučuje centar za socijalni rad na čijem području osoba ima prebivališta, uz suglasnost nadležnog ministarstva. O smještaju u ustanove socijalne skrbi zaključuje se ugovor između korisnika ili roditelja, staratelja, odnosno srodnika koji je sukladno sa zakonom dužan da ga izdržava, centra za socijalni rad i ustanove socijalne skrbi.⁴⁶

Na razini Hercegovačko-neretvanske županije/kantona na snazi su **Zakon o socijalnoj skrbi**⁴⁷, koji isključivo uređuje pitanja o socijalne skrbi i **Zakon o zaštiti obitelji sa djecom**⁴⁸.

Zakonom o skrbi obitelji sa djecom bliže se uređuje djelatnost skrbi obitelji s djecom, utvrđuju prava, uvjeti i način za ostvarivanje prava u zaštiti obitelji s djecom, postupak ostvarivanja prava, financiranje zaštite obitelji s djecom, Dječji tjedan, nadzor i druga pitanja od značaja za ostvarivanje skrbi obitelji s djecom u Hercegovačko-neretvanskoj županiji/kantonu.

Shodno odredbama Zakona o socijalnoj skrbi smještaj u ustanovu socijalne skrbi⁴⁹ pravo na smještaj u ustanovu socijalne skrbi mogu ostvariti djeca i odrasla lica na način i pod uvjetima

⁴¹ Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i skrbi obitelj sa djecom Tuzlanskog kantona/županije („Službene novine Tuzlanskog kantona/županije“ br. 05/12, 07/14, 11/15),

⁴² članak 29 Zakona

⁴³ Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i skrbi obitelji sa djecom Zeničko-dobojskog kantona/županije („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona/županije“, br. 13/07, 13/11, 3/15 i 2/16),

⁴⁴ članak 55 Zakona

⁴⁵ Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i skrbi obitelji sa djecom Unsko-sanskog kantona/županije ("Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona/županije", br. 5/2000, 7/2001, 11/2014, 23/2018 i 15/2020)

⁴⁶ članak 32, 33 Zakona

⁴⁷ Zakon o socijalnoj skrbi („Narodne novine Hercegovačko-neretvanske županije“, broj: 3/05, 1/16, 3/20, 11/21)

⁴⁸ Zakon o skrbi obitelji sa djecom („Narodne novine Hercegovačko-neretvanske županije“ broj: 7/17, 7/19, 11/21);

⁴⁹ članak 40 Zakona o socijalnoj skrbi („Narodne novine Hercegovačko-neretvanske županije“, broj: 3/05, 1/16, 3/20, 11/21)

utvrđenim ovim zakonom. O smještaju u ustanovu socijalne skrbi odlučuje centar za socijalni rad na čijem području osoba ima prebivalište, a na način utvrđen ovim zakonom.

Zakonom o socijalnoj skrbi Posavske županije/kantona⁵⁰ propisano je da skrb izvan vlastite obitelji obuhvaća sve oblike smještaja ili boravka u udomiteljskoj obitelji, u ustanovama socijalne skrbi (u daljnjem tekstu: ustanova), kao i one oblike smještaja ili boravka koje pruža vjerska zajednica, udruga i druga domaća i strana pravna i fizička osoba, kojima se korisniku osigurava stanovanje, prehrana, čuvanje, briga o zdravlju, odgoj i obrazovanje, psihosocijalna rehabilitacija, njega i druge potrebe.

Skrb izvan vlastite obitelji osigurava se djeci bez roditelja, djeci koju roditelji zanemaruju ili zlorabe svoje roditeljske dužnosti, te djeci ili mlađim punoljetnicima s poremećajima u ponašanju. Ako to interesi djeteta zahtijevaju, skrb izvan vlastite obitelji osigurava se djetetu čiji su roditelji zbog bolesti, neriješenog stambenog pitanja ili drugih nedaća nisu u mogućnosti privremeno brinuti o djetetu. Nadležno tijelo socijalne skrbi odlučuje o izboru ustanove socijalne skrbi, a ukoliko potrebna sredstva za smještaj korisnika u ustanovu terete sredstva nadležnog ministarstva, nadležno tijelo socijalne skrbi koje donosi rješenje o smještaju dužno je prethodno pribaviti suglasnost za smještaj od nadležnog ministarstva.

Zakon o socijalnoj skrbi civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom Bosansko-podrinjski kanton/županija Goražde⁵¹ propisuje da pravo na smještaj u ustanovu socijalne skrbi mogu ostvariti djeca, odrasla lica i stara lica, na način i pod uvjetima predviđenim ovim i federalnim zakonom. O smještaju u ustanovu socijalne skrbi odlučuje centar za socijalni rad, odnosno nadležna općinska služba na način propisan ovim i Federalnim zakonom. U slučajevima kada će se ovaj smještaj djelomično ili u cijelosti financirati iz proračuna Županije/Kantona, nadležno tijelo je prije donošenja rješenja o upućivanju osobe u socijalnu ustanovu zatražiti suglasnost županijskog ministarstva. Nakon pribavljanja suglasnosti nadležno tijelo može donijeti rješenje o upućivanju osobe u socijalnu ustanovu.

Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom sa poteškoćama u razvoju Srednjo-bosanske županije/kantona⁵² Smještaj u ustanovu socijalne skrbi mogu ostvariti djeca i odrasle osobe kojima je potrebna stalna skrb i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj obitelji ili putem kućne njege i pomoći u kući. O smještaju u ustanovu odlučuje centar za socijalni rad temeljem mišljenja stručnog tima centra, izvršne odluke suda, tijela starateljstva ili temeljem nalaza i mišljenja odgovarajuće zdravstvene ustanove, odnosno nalaza i mišljenja stručne liječničke komisije.

Centar je dužan smjestiti osobu u odgovarajuću ustanovu na području županije, a ako takve ustanove nema ili joj je kapacitet popunjen, centar će potražiti odgovarajuću ustanovu u

⁵⁰ Zakon o socijalnoj skrbi ("Narodne novine Županije Posavske", br. 5/2004) članak 50, 56, 60, 65 st 1.točka 5.

⁵¹ Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom („Službene novine Bosansko-podrinjske županije Goražde”, 10/00,5/03,5/05,3/08, 7/08, 2/13, 12/13, 4/14, 13/20). Članak 37, 39.

⁵² Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom (Sl. novine KSB, broj: 10/05, 2/06) čl 46,47

Federaciji ili šire. Centar je dužan pratiti tretman osobe smještene u ustanovu, a pogotovo ako se radi o smještaju djeteta.

Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom Zapadno-hercegovačke županije⁵³ propisuje da smještaj u ustanovu socijalne skrbi, mogu ostvariti djeca i odrasle osobe kojima je potrebna stalna skrb i potpora u zadovoljavanju socijalno zaštitnih prava i drugih potreba, a ne mogu je ostvariti u vlastitoj obitelji, drugoj obitelji ili na neki drugi način.

Pravo na smještaj u ustanove imaju osobe koje ispunjavaju uvjete iz članka 23. ovog zakona. O smještaju u ustanove odlučuje centar za socijalni rad na čijem području osoba prebiva, temeljem mišljenja stručnog tima, izvršne sudske odluke starateljskih tijela ili temeljem nalaza i mišljenja odgovarajuće zdravstvene ustanove.

Zakonom o zaštiti obitelji sa djecom Zapadno-hercegovačke županije⁵⁴ se uređuje djelatnost zaštite obitelji s djecom, utvrđuju materijalna prava, uvjeti i način za ostvarivanje prava obitelji s djecom, postupak ostvarivanja prava, financiranje materijalne potpore obitelji s djecom, Dječji tjedan, nadzor i druga pitanja od značaja za ostvarivanje zaštite obitelji s djecom u ovom kantonu.

Zakon o socijalnoj skrbi Županije/Kantona 10⁵⁵ propisuje da se skrb izvan vlastite obitelji osigurava osobama predviđenim ovim i federalnim Zakonom. Skrb izvan vlastite obitelji osigurava se djeci bez roditelja, djeci koju roditelji zanemaruju ili zlorabe svoje roditeljske dužnosti, te djeci i mladim punoljetnicima s poremećajima u ponašanju, te djeci čiji su roditelji lišeni roditeljskog prava. Ako interesi djeteta zahtjevaju skrb izvan vlastite obitelji osigurava se djetetu čiji roditelji zbog bolesti, nerješnog stambenog pitanja ili drugih životnih nedaća nisu u mogućnosti privremeno brinuti o djetetu. Centar za socijalni rad odlučuje o izboru doma socijalne skrbi, odnosno podružnice doma za stalni smještaj osobe iz članka 86. ovog Zakona ovisno o psihičkim i tjelesnim sposobnostima korisnika, njegovim materijalnim mogućnostima, kulturnim navikama, prirodnom okruženju i drugim prilikama u kojima je korisnik živio prije smještaja, potpunosti doma socijalne skrbi, vrstama usluga koje on pruža.

4.2.3. Republika Srpska

Ustavom Republike Srpske odredbom članka 68. između ostalih nadležnosti i ovlasti propisano je da Republika uređuje i obezbjeđuje: socijalno osiguranje i druge oblike socijalne skrbi, te brigu o djeci i omladini. Članak 36. Propisuje da *...Maloljetnici o kojima se roditelji ne staraju, kao i osobe koja nisu u mogućnosti da se sama staraju o sebi i zaštiti svojih prava i interesa, imaju posebnu skrb.*⁵⁶

⁵³ Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom ("Narodne novine ŽZH", broj: broj: 16/01, 11/02, 4/04 i 9/05, 21/12, 13/14, 14/16 i 9/22), članak 70 i članak 71.

⁵⁴ Zakon o zaštiti obitelji s djecom ("Narodne novine ŽZH broj: 22722)

⁵⁵ Zakon o socijalnoj skrbi Županije 10 ("Narodne novine HBŽ" broj: 5/98)

⁵⁶ Ustav Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 21/92 - prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02 ispravka, 30/02 ispravka, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05 i 48/11

Obiteljskim zakonom Republike Srpske⁵⁷ uređuju se obiteljsko-pravni odnosi između bračnih supružnika, roditelja i djece, usvojitelja i usvojenika, staratelja i šticećenika i odnosi između srodnika u bračnoj, izvanbračnoj ili usvojeničkoj obitelji, te postupci nadležnih tijela u svezi s obiteljskim odnosima i starateljstvom.

Zakonom o socijalnoj skrbi Republike Srpske uređuju se sustav socijalne skrbi, definiraju nositelji, korisnici i prava korisnika socijalne skrbi, postupak i uvjeti za ostvarivanje prava, djelatnost ustanova socijalne skrbi, samostalno obavljanje poslova u oblasti socijalne skrbi, financiranje, nadzor i druga pitanja značajna za funkcioniranje i ostvarivanje socijalne skrbi građana.⁵⁸

U smislu članka 17. Zakona, u kategoriji djece korisnika socijalne skrbi je i dijete: bez roditeljskog staranja, sa smetnjama u razvoju, čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama, žrtva nasilja, žrtva trgovanja djecom, sa društveno neprihvatljivim ponašanjem, izloženo socijalno rizičnim ponašanjima, kome je zbog posebnih okolnosti potrebna socijalna zaštita.

Institucionalni smještaj propisan je kao pravo koje ima: dijete bez roditeljskog staranja, do povratka u vlastitu obitelj ili zbrinjavanja u obitelj usvojitelja ili hraniteljsku obitelj, do završetka redovitog obrazovanja, najduže do 26. godine života, a ne duže od šest mjeseci nakon završetka redovitog obrazovanja, dijete sa poteškoćama u razvoju koje nema uvjeta da ostane u svojoj obitelji i kada je to svrsishodnije radi čuvanja i odgoja, obrazovanja, osposobljavanja ili psihosocijalne rehabilitacije, dok traje potreba za ovim oblikom skrbi, dijete čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama, do povratka u vlastitu obitelj, dijete sa društveno neprihvatljivim ponašanjem, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne skrbi, dijete žrtva nasilja, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne skrbi, dijete žrtva trgovanja ljudima, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne skrbi.⁵⁹

Smještaj u ustanovu podrazumijeva zbrinjavanje u ustanovu socijalne skrbi i u drugu ustanovu koja se nalazi van sustava socijalne skrbi, a primjerena je i ispunjava uvjete za zbrinjavanje korisnika socijalne skrbi. Smještaj u ustanovu socijalne skrbi ostvaruje se izborom i upućivanjem korisnika u odgovarajuću ustanovu u kojoj se obezbjeđuje stanovanje, ishrana, odijevanje, njega, pomoć, briga, odgoj i obrazovanje, osposobljavanje za privređivanje, radne, kulturno-zabavne, rekreativno-rehabilitacione aktivnosti, zdravstvena zaštita i druge usluge, a vrši se temeljem rješenja nadležnog Centra i ugovora o smještaju.⁶⁰

Zakon o socijalnoj skrbi Republike Srpske sadrži odredbe koje propisuju zbrinjavanje korisnika u hraniteljsku obitelj, koja mu obezbjeđuje zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, brine o ličnosti korisnika i pomaže u ostvarivanju njegovih prava i izvršavanju obveza, uvjete zbrinjavanja, principe, korisnike, međusobne odnose u postupku hraniteljstva, financijske

⁵⁷ Novi Obiteljski zakon Republike Srpske objavljen je u "Službenom glasniku Republike Srpske" broj 17/23, Prelazne i završne odredbe zakona: Stupanjem na snagu ovog zakona prestaje da važi Obiteljski zakon („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 54/02, 41/08, 63/14 i 56/19 – Odluka Ustavnog suda Republike Srpske). Člankom 349. Zakona propisano da stupa na snagu 1. rujna 2023. godine.

⁵⁸ Zakon o socijalnoj skrbi Republike Srpske Sl. glasnik RS", br. 37/2012, 90/2016, 94/2019, 42/2020 - dr. uredba i 36/2022)

⁵⁹ Članak 40. Zakona

⁶⁰ Članak 38. stavak 1., 2. i 3.

naknade itd,⁶¹ za razliku od Federacije Bosne i Hercegovine gdje su ova pitanja uređena posebnim zakonom.

4.2.4. Brčko distrikt BiH

Statutom Brčko distrikta BiH propisano je vršenje javne nadležnosti Distrikta u pitanjima socijalne skrbi.

Zakonom o socijalnoj skrbi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine uređuju se načela skrbi starih, iznemoglih i drugih osoba u stanju socijalne potrebe, najmanji obujam prava na određene oblike socijalne skrbi i uvjeti za njihovo ostvarivanje u oblasti socijalne skrbi i financiranje te djelatnosti, kao i druga pitanja od značaja za ostvarivanje socijalne skrbi građana Distrikta.⁶²

Korisnici socijalne skrbi u smislu ovog zakona su osobe koje se nalaze u stanju socijalne potrebe između ostalih i maloljetnici, djeca bez bez roditeljskog staranja, te se pruža mogućnost smještaja u ustanovu socijalne skrbi ili u drugu obitelj.⁶³

Vrstu prava, temeljem svestranog razmatranja potreba korisnika i mogućnosti njegove obitelji, određuje nadležna ustanova socijalne skrbi koja rješava o pravima iz ovog zakona.

Smještaj u ustanovu socijalne skrbi ostvaruje se upućivanjem korisnika u odgovarajuću ustanovu, u kojoj se osigurava zbrinjavanje (stanovanje, ishrana, odijevanje, njega, pomoć i staranje), odgoj i obrazovanje, osposobljavanje za određene radne aktivnosti i zdravstvena skrb sukladno s posebnim propisima, radno-okupacione, kulturno-zabavne i rekreativno-rehabilitacione aktivnosti i usluge socijalnog rada.

Shodno odredbama navedenog zakona pravo na smještaj u ustanovu socijalne skrbi ima dijete bez roditeljskog staranja i dijete čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama i to do osposobljavanja za samostalan život, povratka u vlastitu obitelj ili zbrinjavanja u obitelj usvojitelja, ili drugu obitelj, završetka redovitog obrazovanja, odnosno osposobljavanja za samostalan život.

Zakon propisuje i da pravo na smještaj u drugu obitelj imaju osobe koje, u smislu ovog zakona, imaju pravo na smještaj u ustanovu. Prigodom izbora obitelji u koju se korisnik smješta, služba koja vrši smještaj rukovodit će se naročito osobnim svojstvima korisnika i članova obitelji u koju se smješta, stambenim i drugim mogućnostima obitelji i potrebama korisnika.⁶⁴

⁶¹ Članak 42.,43.,44.,45., i 46.

⁶² Zakon o socijalnoj skrbi Brčko distrikta BiH „Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“, broj 01/03, 04/04, 19/07, 02/08, 21/18 i 32/19;

⁶³ Članak 27. i 28.

⁶⁴ Članak 51.,52.,53.,54.

V STRATEŠKI DOKUMENTI

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglica Bosne i Hercegovine, na poseban upit Ombudsmana, navodi⁶⁵ da ne postoje dokumenti koje implementiraju, a vezano za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja sa fokusom na stanje u ustanovama, jer su ta pitanja u nadležnosti institucija socijalne skrbi entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike obavještava Ombudsmane⁶⁶ da je izrađena Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi u Federaciji (2014-2020), kao okvirni strateški dokument usmjeren na promicanje uvjeta za razvoj sustava skrbi kojim će se osigurati poboljšanje kvalitete života, nediskriminacija, zaštita ljudskih prava i sloboda za sve korisnike socijalne skrbi, kroz tranziciju s institucionalne brige na socijalnu brigu u zajednici. Strategija je usvojena od strane Vlade Federacije BiH Zaključkom V. Broj 1395/14 od 10.07.2014. godine i ista je rađena sukladno EU Smjernicama za prelazak s institucionalne brige na usluge podrške u zajednici i UN Smjernicama za alternativnu brigu o djeci. Sukladno sa navedenim zaključkom to ministarstvo je izradilo i Akcioni plan za provedbu Strategije, na koji je Vlada Odlukom V. Broj 1591/17 od 07.12.2017. godine dala suglasnost. Prema navedenoj Strategiji proces transformacije na području Federacije BiH se odvija između ostalog i u domovima za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla, Sarajevo, Mostar, Zenica i Bihać.

Proces je započeo još 2011. godine kada su domovi u partnerstvu sa „Hope and Homes for Children“ (HHC) zaključili Protokol o suradnji na realiziranju projekta „Transformacija JU Domova za djecu bez roditeljskog staranja u niz novih usluga koje će podržati odrastanje djece u obiteljima“ (prva i druga faza). Putem strateškog dokumenta preferiraju se i drugi oblici zaštite djece, kao što je smještaj djece u hraniteljske obitelji, prihvatilište za djecu i mlade, materinski dom, dnevni centar za djecu, centar za savjetovanje i edukaciju, mali obiteljski dom.

U svrhu realiziranja Akcionog plana za provedbu Strategije Federalno ministarstvo je u suradnji sa županijskim ministarstvima pokrenulo ključne reformske procese u ovoj oblasti kao što su donošenje Zakona o hraniteljstvu u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“ broj 19/17). U tijeku je i izrada Zakona o socijalnim uslugama u Federaciji BiH kojim će se nastojati osigurati set socijalnih usluga, te izrada Zakona o djelatnosti socijalnog rada i Zakona o psihološkoj djelatnosti kojim će se nastojati uvesti najviši standardi stručnog rada s djecom i odraslim osobama u stanju socijalne potrebe.

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Srpske obavještava Ombudsmane⁶⁷ da je Vlada Republike Srpske na 166. sjednici održanoj dana 21.04.2022. godine donijela Odluku o izradi Strategije socijalne skrbi Republike Srpske za razdoblje od 2023. do 2029. godine⁶⁸ kojim će biti utvrđeni ciljevi i prioriteti razvoja socijalne skrbi u Republici Srpskoj.

⁶⁵ Akt broj 07-12-1272-2/22 od 07.09.2022. godine

⁶⁶ Akt broj 05-31/10-1668/22 od 17.05.2022. godine

⁶⁷ Akt broj 11/05-533-68/22 od 24.05.2022. godine

⁶⁸ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 41/22

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 9. sjednici održanoj 2. lipnja 2015. godine, donijelo je Odluku o usvajanju Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine 2015.- 2018. godine. Iako je prošlo četiri godine novi akcioni plan još nije usvojen.

Kada je riječ o preporukama *UN Komitet za prava djeteta*⁶⁹ ovaj Komitet Bosnu i Hercegovinu podsjeća na prethodne preporuke⁷⁰ i napominje značaj Smjernica za alternativnu skrb o djeci i to da ubrza proces deinstitucionalizacije u svim dijelovima države članice, kroz podršku i omogućavanje skrbi o djeci u obiteljskom okruženju i usklađivanje sustava hraniteljstva na svim razinama vlasti. Nadalje, preporučuje se nastavak provedbe programa za izgradnju kapaciteta za socijalne djelatnike i pružatelje hraniteljstva, uključujući one koji rade u centrima za socijalni rad, kao i da se izdvoje odgovarajući kadrovski, tehnički i financijski resursi za ustanove za brigu o djeci kako bi se osigurao jednak pristup kvalitetnim uslugama i zbrinjavanju, bez obzira na lokaciju.

UN Komitet za prava djeteta preporučuje da se osigura periodično preispitivanje smještaja djece u ustanove i hraniteljstvo i da se obezbijede dostupni kanale za prijavljivanje, praćenje i rješavanje neprimjerenog tretmana djece, da se podrži društvena integraciju mladih prije nego što napuste sustav brige i da im se pruži pomoć nakon napuštanja sustava, da se izrade programi sa ciljem širenja svijesti, uključujući kampanje, u široj javnosti o pravima djeteta u ranom djetinjstvu i utjecaju institucionalne brige na razvoj i dobrobit djece.

Kada je riječ o usvajanju djece, Komitet podsjeća na prethodnu preporuku kojom se preporučuje državi članici da izradi i usvoji sveobuhvatan pravni okvir za usvajanje, da osigura postojanje univerzalne integrirane baze podataka centara za socijalni rad o potencijalnim usvojenicima i usvojiteljima, kao i da osigura da se saslušaju i poštuju mišljenja djeteta u slučajevima usvajanja, sukladno sa razvojnim sposobnostima djeteta. Također podsjećaju na preporuku da se razmotri ratifikacija Haške konvencije od 29.05.1993. godine o zaštiti djece i suradnji u oblasti međudržavnog usvajanja.

Radna grupa za Univerzalni periodični pregled, između ostalog, uputila je preporuku Bosni i Hercegovini koja se odnosi na izradu i usvajanje novog akcionog plana o zaštiti djece, uključujući mjere za djecu bez roditeljskog staranja, djecu s invaliditetom i maloljetničku pravdu širom zemlje.⁷¹

⁶⁹ Zaključna zapažanja o kombiniranom petom i šestom izvješću Bosne i Hercegovine⁶⁹ koje je Komitet usvojio na osamdeset drugoj sjednici (9-27. rujna 2019). Komitet je na svojoj 2404. i 2405. sjednici (CRC/C/SR.2404 i 2405) održanoj 10. i 11. rujna 2019. godine razmatrao kombinirano peto i šesto periodično razdoblje Bosne i Hercegovine (CRC/C/BIH/5-6) te usvojio ova zaključna zapažanja na 2430. sjednici održanoj 27. rujna 2019. godine.

⁷⁰ Komitet Ujedinjenih naroda za prava djeteta temeljem Kombinovanog drugog, trećeg i četvrtog periodičnog izvješća Bosne i Hercegovine u listopadu 2012. godine usvojio je Zaključna zapažanja⁷⁰ u kojima je izražena zabrinutost zbog činjenica da, iako ugrađen u zakonodavstvo države, institut najboljeg interesa djeteta nije uzet kao primarni prigodom reguliranja i primjene koncepta smještaja djece lišene obiteljskog okruženja u različite oblike alternativne pomoći, uključujući i ustanove, te je apelirao na državu *da pojača napore kako bi se osiguralo da se princip najboljeg interesa djeteta, koji je općepoznat, na odgovarajući način ugradi i dosljedno primjenjuje u svim zakonodavnim, upravnim i sudskim postupcima i svim politikama.*

⁷¹ Radna grupa je na svom 18. sastanku, održanom 15. studenog 2019. godine, usvojila izvješće o Bosni i Hercegovini

<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Zakljucna%20zapananja%20na%20Treci%20ciklus%20UPR-a.pdf>
posjećeno 16.03.2023.godine

Tijekom 2018. godine sačinjene su Smjernice za utvrđivanje i procjenu najboljeg interesa djeteta - Vodič za profesionalce⁷² u suradnji predstavnika Ministarstva za ljudska prava Bosne i Hercegovine, nevladinog sektora, akademske zajednice i Institucije ombudsmana Bosne i Hercegovine. Smjernice predstavljaju značajan dokument za usklađivanje praksi nadležnih tijela i postupanja u najboljem interesu djeteta.

⁷² Smjernice dostupne na web stranici Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine www.ombudsman.gov.ba

VI STATISTIČKI PODACI O BROJU DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA U 2021. GODINI

Statistički podaci predstavljaju zvanične statističke podatke, objavljene tijekom 2022.godine od strane Federalnog zavoda za statistiku i Republičkog zavoda za statistiku, prikazane na istovjetan način kako su i objavljeni u biltenima: Bilten socijalna zaštita 2021, Federalni zavod za statistiku, i Bilten Socijalna zaštita 2022, Republički zavod za statistiku.

Federacija Bosne i Hercegovine

kategorija korisnika	Starost														
	ukupno			ispod 7 god.			od 7 do 14 god.			od 15 do 16 god.			od 17 do 18 god.		
	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž
ugroženi obiteljskom situacijom	31180	16139	15041	7573	3821	3752	9501	4876	4625	7804	4008	3796	6302	3434	2868
djeca bez oba roditelja	439	241	198	97	53	44	143	79	64	139	71	68	60	38	22
djeca nepoznatih roditelja	15	9	6	8	4	4	2	2	0	2	1	1	3	2	1
djeca napuštena od roditelja	402	212	190	124	60	64	132	65	67	96	65	31	50	22	28
djeca roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost	660	360	300	242	155	87	236	121	115	128	62	66	54	22	32
djeca roditelja lišenih roditeljskog prava	110	52	58	39	18	21	46	17	29	23	15	8	2	2	0
djeca roditelja koji nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje	21642	10930	10712	5095	2487	2608	6283	3155	3128	5357	2738	2619	4907	2550	2357
djeca koju roditelji zanemaruju ili zlostavljaju	1343	698	645	369	209	160	480	265	215	358	132	226	136	92	44
djeca čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama	4311	2160	2151	1236	619	617	1403	697	706	1013	464	549	659	380	279
djeca odgojno zanemarena i zapuštena	2258	1477	781	363	216	147	776	475	301	688	460	228	431	326	105

starateljstvo nad maloljetnim osobama, prema spolu i starosti			Prema starosti				
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	ukupno	845	63	89	180	263	250
ženski	419	30	38	85	142	124	

maloljetne osobe u hraniteljskim obiteljima prema spolu i starosti			Prema starosti				
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	ukupno	228	17	23	38	66	84
ženski	116	7	8	23	33	45	

usvojena djeca prema starosti i spolu	kategorija djece		potpuno usvojena			nepotpuno usvojena				
			0-2	3-5	6-10	0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	ukupno	29	10	10	9	0	0	0	0	0
ženski	18	7	5	6	0	0	0	0	0	

Republika Srpska⁷³

kategorija korisnika	starost														
	ukupno			ispod 7 god.			od 7 do 14 god.			od 15 do 16 god.			od 17 do 18 god.		
	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž
ugroženi obiteljskom situacijom	16 262	8 132	8130	3967	1944	2023	6643	3413	3230	3814	1880	1934	1838	895	943
djeca bez oba roditelja	79	47	32	2	1	1	36	26	10	25	12	13	16	8	8
djeca nepoznatih roditelja	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0
djeca napuštena od roditelja	55	34	21	13	5	8	30	20	10	7	5	2	5	4	1
djeca roditelja spriječenih da obavljaju svoju dužnost	157	88	69	50	32	18	53	27	26	39	20	19	15	9	6
djeca roditelja lišenih roditeljskog prava	24	10	14	5	2	3	13	4	9	3	1	2	3	3	0
djeca roditelja koji nemaju dovoljno prihoda	11835	5920	5915	2832	1366	1466	4883	2516	2367	2776	1397	1379	1344	641	703
djeca roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu	958	473	485	253	134	119	341	166	175	210	92	118	154	81	73
djeca čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama	2482	1201	1281	656	336	320	1019	519	500	596	252	344	211	94	117
odgojno zanemarena i zapuštena djeca	671	358	313	156	68	88	267	134	133	158	101	57	90	55	35

⁷³ Pored dostavljenih tabelarnih podataka korišteni su i podaci iz Biltena Socijalna skrb 2022, Republički zavod za statistiku, ISSN 2490-2683

domovi za djecu i omladinu			Prema starosti					
			0-2	3-6	7-10	11-14	15-17	iznad 18
	ukupno	103	12	10	18	30	22	11
	ženski	51	4	3	8	15	13	8
muški	52	8	7	10	15	9	3	

maloljetne osobe u hraniteljskim obiteljima prema spolu i starosti			Prema starosti					djeca sa smetnjama u razvoju
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18	
	ukupno	199	8	10	47	66	68	38
	ženski	103	6	5	25	27	28	17
muški	96	2	5	22	39	40	21	

usvojena djeca prema starosti i spolu	kategorija djece		potpuno usvojena		nepotpuno usvojena		
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	ukupno	3		0	0	2	1
ženski	2		0	0	1	1	0
muški	1		0	0	1	0	0

VII USTANOVE ZA DJECU BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike temeljem raspoloživih podataka od resornih županijskih ministarstava nadležnih za oblast socijalne skrbi, obavještava Ombudsmane⁷⁴ da na području **Federacije Bosne i Hercegovine** funkcionira **14 ustanova socijalne skrbi** koje vrše zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja i to **šest ustanova čiji je osnivač vladin sektor i osam ustanova čiji je osnivač nevladin sektor**.

Javne ustanove ustanove čiji su osnivači: županija, općina, grad su:

KJU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave Sarajevo – Sarajevo (osnivač Kanton Sarajevo)

JU „Dom - obitelj“ Zenica – Zenica (osnivač: Općina Zenica)

JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla – Tuzla (osnivač: Tuzlanski kanton/županija)

JU Dječiji dom Mostar - Mostar (osnivač: Grad Mostar)

JU Centar za socijalni rad Gradačac - Obiteljska kuća „Duga“ – Gradačac (osnivači Općina Gradačac i Ministarstvo Tuzlanske županije)

JU Socijalno-pedagoške životne zajednice - sedam gradova Unsko-sanske županije: Cazin, Bihać, Bosanski Petrovac, Velika Kladuša, Sanski Most i Ključ (osnivač Unsko-sanska županija)

Javne ustanove čiji su osnivači nevladine organizacije i druge privatne osobe su:

Kinderdorf International SOS Dječije selo Sarajevo – Sarajevo (osnivač: predstavništvo humanitarne organizacije SOS – Kinderdorf International)

Kinderdorf International SOS Dječije selo Gračanica – Gračanica (osnivač: predstavništvo humanitarne organizacije SOS – Kinderdorf International)

Fondacija Rudolf Walther, Selo mira Turija – Lukavac (osnivač: Rudolf Walter predstavnik Humanitarne organizacije iz Njemačke)

Centar za nezbrinutu djecu „Duga“ Kulen Vakuf – Kulen Vakuf (osnivač: Humanitarna organizacija Schutzengel Gesucht iz Njemačke)

Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb MAJČINO SELO Bijakovići, Čitluk (osnivač: Hercegovačko franjevačka provincija Uznesenje BDM Mostar)

Obiteljski centar “Papa Ivan Pavao” – Čitluk (osnivač: Udruga „Marija Vrata nebeska“ iz Čitluka)

Stadlerov dječiji dom Egipat - Sarajevo, Gromiljak (osnivač: Humanitarna organizacija Provincija BZBDM sestre služavke Malog Isusa)

Ustanova za prihvata i odgoj djece „Mala škola“ Vareš – Vareš (osnivač: „Školske sestre franjevke Krista kralja, Bosansko-hrvatska provincija Prečistog srca Marijina sa sjedištem u Sarajevu)

⁷⁴ Aktom broj 05-31/10-1668/22 od 17.05.2022. godine

Na području **Republike Srpske** osnovana je Javna ustanova Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ sa sjedištem u Banja Luci, a osnivač je Vlada Republike Srpske⁷⁵.

Na području **Brčko distrikta Bosne i Hercegovine** nema ustanova/domova za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja. U 2021. godini na području BDBiH⁷⁶ bilježe 20 djece bez oba roditelja i to 16 muškog spola i četiri ženskog spola. Od 20.oro djece, petero djece ima manje od sedam godina, devetero djece je uzrasta između sedam i 14 godina, između 15 i 16 godina petero je djece, a jedno dijete od 17 do 18 godina. Broj djece koja su napuštena od roditelja je 11, od toga sedam dječaka i četiri djevojčice.

⁷⁵ Podaci iz akta Ministarstva zdravlja i socijalne skrbi Republike Srpske broj 11/05-533-68/22 od 24.05.2022. godine

⁷⁶ Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine iz akta broj 05-43-2-10-404-2-1/22 od 25.06.2022. odine

VIII ANALIZA PODATAKA DOBIVENIH OD CENTARA ZA SOCIJALNU SKRB

Svim centrima/službama za socijalnu skrb upućen je upitnik koji je kreiran za potrebe izrade Specijalnog izvješća Ombudsmana Bosne i Hercegovine o zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja sa fokusom na stanje u ustanovama.

Upitnikom su zatraženi slijedeći podaci: broj djece bez roditeljskog staranja smještene u ustanovama za razdoblje od 2017. do 2021. godine, broj djece smještene u hraniteljske/srodničke obitelji u istom razdoblju, najčešći razlozi zbog kojih se djeca bez roditeljskog staranja smještaju u ustanove, te pitanje o najprimjerenijem načinu zaštite prava djece bez roditeljske skrbi, po njihovom mišljenju, odnosno da li je to smještaj u ustanovu ili drugi alternativni vidovi zbrinjavanja (hraniteljstvo, usvojenje i dr.).

Nadalje, zatraženi su podaci o broju djece koja imaju poteškoće u razvoju, podaci o hraniteljskim obiteljima i o broju ovih obitelji pripremljenih za prijem djece, kao i broj specijaliziranih hraniteljskih obitelji i da li su svi hranitelji prošli obuku.

Kada je riječ o usvojenju, zatražen je broj usvojene djece za razdoblje do 2017. do 2021. godini. Svim centrima upućeno je i pitanje kako ocjenjuju svoj odnos ili suradnju sa ustanovama i koje su to prepreke koje utječu na rad centara u zaštiti prava djece i da li imaju prijedloge za prevazilaženje eventualnih prepreka, te za koje mjere smatraju da bi unaprijedile njihov rad i zaštitu prava djeteta bez roditeljskog staranja.

Posljednje pitanje koje je upućeno centrima odnosilo se na podatak o tomu da li postoji uspostavljena baza podataka i da li je uspostavljanje baze po zakonu obvezno.⁷⁷

Razlozi smještaja djece u ustanove socijalne skrbi

Centri za socijalni rad kao najčešće razloge za smještaj djece u ustanove navode neprimjerenu skrb o djetetu usljed bolesti roditelja, smrti roditelja, loše stambene i materijalne prilike u obitelji, poremećene obiteljske odnose, nasilje u obitelji, ovisnost roditelja, različite oblike zanemarivanja i zlostavljanja djeteta, te poremećaje u ponašanju i poremećaje u razvoju djeteta. Djeca u ovim situacijama obično nemaju srodnike koji bi preuzeli skrb o njima. U ustanove se smještaju i djeca zatečena u skitnji i prosjačenju, djeca žrtve raznih vidova eksploatacije, odnosno žrtve kaznenog djela trgovanja ljudima, a sve usljed nemogućnosti smještaja u hraniteljske obitelji.

Nakon analize pristiglih odgovora, može se zaključiti da centri za socijalni rad smatraju da je najprimjereniji način zbrinjavanja djece bez roditeljske skrbi zbrinjavanje i smještaj u hraniteljsku obitelj, jer djeca zbrinuta u hraniteljskim obiteljima imaju mogućnost odrastanja u obiteljskom okruženju. Pritom, usvojenje se smatra kvalitetnim i trajnim oblikom zbrinjavanja, u slučajevima ispunjenja svih zakonskih uvjeta za usvojenje.

⁷⁷ Upitnik se nalazi u Aneksu broj 1 ovog Izvješća a podaci se odnose na razdoblje od 2017. do 2021.

8.1. Republika Srpska

U tabeli u navedeni traženi statistički podaci o broju djece bez roditeljskog staranja, o broju djece smještene u ustanove, kao i u hraniteljske obitelji, o broju djece sa poteškoćama u razvoju, o broju hraniteljskih obitelji, o broju hraniteljskih specijaliziranih obitelji i o broju usvojene djece za razdoblje od 2017. do 2021. godine u Republici Srpskoj.

Centar za socijalni rad	Broj djece bez roditeljskog staranja za razdoblje 2017.-2021.	Broj djece smještene u ustanove za razdoblje 2017.-2021.	Broj djece smještene u hraniteljske obitelji za razdoblje 2017.-2021.	Broj djece sa poteškoćama u razvoju za razdoblje 2017.-2021.	Broj hraniteljskih obitelji za razdoblje 2017.-2021.	Broj specijaliziranih hraniteljskih obitelji za razdoblje 2017.-2021.	Broj usvojene djece za razdoblje 2017.-2021.
Banja Luka	319	100	219	8 (za 2021. godinu podatak)	64	8	9
Bijeljina	127	51	76	16	17 /8 aktivnih	3	1
Kostajnica	2	0	1	/	0	0	1
Ribnik	3	0	3	/	0	0	/
Bratunac	17	2	15 (srodničke/hraniteljske obitelji)	0	0	0	1
Derventa	18	15	3	4	0	0	6
Doboj	33	25	8	3	7	Sve hraniteljske obitelji su prošle obuku i za specijalizirano hraniteljstvo	1
Gradiška	10	6	4	0	1	2	7
Stanari	5	0	5	2	0	0	0

Čelinac	2	1	1	0	0	0	0
Srbac	1	0	1	1	jedna obitelj koja je prošla obuku	0	0
Kneževo	1	1	0	0	0	0	1 (postupak u tijeku)
Trebinje	5	1	4	0	jedna obitelj u pripremi za hraniteljstvo	0	0
Kotor Varoš	4	3	1	1	tri srodničke obitelji (nisu prošle obuku za hranitelje)	0	0
Kozarska Dubica	6	0	6	0	troje djece smješteno u srodničku obitelj a troje u hraniteljske obitelji na području druge općine	0	1
Brod	2	0	2	2	0	0	/
Laktaši	68	1	67	6	tri (svi hranitelji su prošli obuku)	0	6
Lopare	7	2	5	0	0	0	0
Vlasenica	2	2	0	0	0	0	/ (nije dostavljen odgovor)
Modriča	57	12	45	/	jedna obitelj (nisu svi hranitelji prošli obuku)	0	0
Mrkonjić Grad	1	0	jedno dijete smješteno u srodničku/hraniteljsku obitelj	1	2	0	0
Sokolac	1	1	0	0	0	0	0

Novi Grad	13	3	10	2	2 obitelji (svi su prošli obuku)	0	3
Rudo	5	0	5	3	5 (nisu svi hranitelji prošli obuku)	0	/
Pale	2	2	0	0	nemaju hraniteljskih obitelji, ali su tijekom mjeseca svibnja 2022. godine četiri obitelji sa područja općine Pale ušle u proceduru prijave za obuku za hraniteljstvo	0	0
Prijedor	29	15	14	7	3 (hranitelji su prošli obuku)	0	0
Šamac	5	4	1	0	0	0	2 (nepotpuno usvojenje)
Višegrad	1	0	1	0	0	0	0
Foča	9	5	4	2	3 srodničke –hraniteljske obitelji	0	/
Ugljevik	1	1	0	1	0	0	0
Prnjavor	11	6	5	1	0	0	0
Istočna Ilidža	2	2	0	0	0	0	0
Gacko	2	0	dvoje djece u srodničko-hraniteljskim obiteljima	/	/	0	/

Općine/opštine Ljubinje, Čajniče, Han Pijesak, Krupa na Uni, Petrovac-Drinić, Bileća, Berkovići, Trnovo, Kalinovik, Rogatica, Donji Žabar, Oštra Luka, Istočni Drvar, Vukosavlje, Petrovo, Novo Goražde i Nevesinje su dostavile odgovor da nemaju djece bez roditeljskog staranja, sa napomenom da u općini Nevesinje postoje dvije obitelji koje su prošle obuku za hranitelje.

Problemi i izazovi sa kojima se susreću centri za socijalni rad u Republici Srpskoj

Prema zaprimljenim odgovorima centara za socijalni rad u Republici Srpskoj najveći izazovi sa kojima se suočavaju u oblasti zaštite prava djeteta bez ili neprimjerene roditeljske skrbi su: nedovoljna zainteresiranost za hraniteljstvo, slabosti glede njihovih stručnih kapaciteta, potrebe za detaljnijim normativnim reguliranjem smještaja djece, a posebice djece sa poteškoćama u ponašanju i nedovoljna finansijska sredstava.

Kao poseban problem ističu nespremnost građana za preuzimanje obveze hraniteljstva. Pojedini centri nemaju uopće ili imaju nedovoljan broj evidentiranih hraniteljskih obitelji.

Nepodijeljen stav je da je nužno više promovirati institut hraniteljstva⁷⁸. Jedan od prijedloga jeste i da se hraniteljima, pored naknada, prizna i mogućnost ostvarivanja prava iz mirovinskog i invalidskog i zdravstvenog osiguranja, te da im se obezbijedi psihosocijalna potpora kada je to potrebno.

U oblasti zaštite prava djeteta bez roditeljskog staranja, cijene da poteškoću predstavlja izostanak detaljnih procedura i protokola o postupanju i procedurama smještaja djece, posebice smještaja u žurnim situacijama. Navode da bi došlo do unaprjeđenja njihovog rada ukoliko bi se postupci prevencije, interventnog rada i praćenja odvojili i jasno definirali. Bolja normativna rješenja omogućila bi jednako postupanje centara u svim slučajevima zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja. Procedure zbrinjavanja je potrebno pojednostaviti, a time i ubrzati.

Pravilnikom o hraniteljstvu treba jasnije definirati pojmove i postupke u svezi sa podacima o evidenciji hranitelja za cijelu Republiku Srpsku, podatke o organiziranju obuka i o praćenju hraniteljskih obitelji.

Centri za socijalni rad uočavaju problem zbrinjavanja djece sa poteškoćama u razvoju i/ili društveno neprihvatljivim ponašanjem i nepostojanje ustanove za njihov smještaj.

Pored nepostojanja ustanove za smještaj djeteta, ne postoje ni dnevni centri za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju ili centri za odgoj djece i omladine.

Pojedini centri nemaju dovoljan broj stručnih djelatnika, a potrebno je osigurati da se poštuju normativi stručnog rada što je teško izvodljivo s obzirom na broj stručnih djelatnika po broju korisnika usluga. Zaduženja iz nadležnosti centara za socijalni rad su raznovrsna i obimna, a postoji opterećenost i administrativnim poslovima. Stručni djelatnici centara su pod rizikom od profesionalnog sagorijevanja, a ukazuju i na potrebu kontinuirane edukacije stručnih djelatnika i uvođenje supervizije. Kada je riječ o institutu usvojenja, centri za socijalni rad su istakli problem zakonskih ograničenja u pogledu zaključenja usvojenja i komplicirane procedure. Pojedini centri su naglasili da su zaprimili značajan broj zahtjeva za usvojenje dok je realiziran zanemarljivo mali broj usvojenja.

⁷⁸ Zanimljiv prijedlog jednog centra da se hraniteljstvo približi građanima putem rada u mjesnim zajednicama

Svi centri za socijalni rad u Republici Srpskoj na pitanje o tomu koji je najprimjereniji način zaštite prava djece bez roditeljske skrbi, izjašnjavaju se da su to alternativni vidovi skrbi djece - hraniteljstvo i usvojenje. Većini centara je na prvom mjestu institut hraniteljstva, pa potom usvojenje, jer kako iz analize odgovora proizlazi kada je potrebno djelovati žurno (npr. izuzimanje djeteta iz obitelji, različite krizne situacije), najbolja mogućnost je smještaj djeteta u hraniteljsku obitelj, jer usvojenje podrazumijeva više vremena kako bi se sam postupak okončao.

Sasvim jasno proizlazi iz odgovora nadležnih centara da je zbrinjavanje djece u hraniteljske obitelji najprimjereniji način skrbi i da je smještaj u ustanovu posljednja mjera za kojom posežu. Pored hraniteljstva, usvojenje je trajniji oblik zbrinjavanja djeteta i potrebno je uvijek razmišljati na način da trebamo djetetu obezbijediti i pružiti pravo na obitelj, pa potom ukoliko usvojenje nije moguće, treba razmotriti smještaj djeteta u hraniteljsku obitelj. Ukoliko usvojenje i/ili hraniteljstvo nije moguće ili ti vidovi skrbi nisu dali pozitivne rezultate, tek potom razmotriti institucionalni vid skrbi, kao posljednji vid skrbi djece.

Nakon analize pristiglih odgovora, nameće se zaključak da se kao najmanje primjerenim smještajem smatra smještaj u ustanovu, dok je najprimjereniji način skrbi djece bez roditeljskog staranja zbrinjavanje/smještaj u hraniteljsku obitelj, jer djeca zbrinuta u hraniteljskim obiteljima imaju mogućnost odrastanja u obiteljskom okruženju, dok se usvojenje smatra kvalitetnim i trajnim oblikom skrbi u slučaju ispunjenja uvjeta za usvojenje.

Kada je riječ o bazi podataka, jasno se zaključuje da centri vode evidenciju o djeci bez roditeljskog staranja, ali pojedini centri su odgovorili da nemaju uspostavljenu bazu podataka.

8.2. Federacija Bosne i Hercegovine

U tabeli su navedeni traženi statistički podaci o broju djece bez roditeljskog staranja, o broju djece smještene u ustanove, kao i u hraniteljske obitelji, o broju djece sa poteškoćama u razvoju, o broju hraniteljskih obitelji, o broju hraniteljskih specijaliziranih obitelji i o broju usvojene djece za razdoblje od 2017. do 2021. godine u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Centar za socijalni rad	Broj djece bez roditeljskog staranja za razdoblje 2017.-2021.	Broj djece smještene u ustanove za razdoblje 2017.-2021.	Broj djece smještene u hraniteljske obitelji za razdoblje 2017.-2021.	Broj djece sa poteškoćama u razvoju za razdoblje 2017.-2021.	Broj hraniteljskih obitelji za razdoblje 2017.-2021.	Broj specijaliziranih hraniteljskih obitelji za razdoblje 2017.-2021.	Broj usvojene djece za razdoblje 2017.-2021.
Čapljina	3	2	1	/	3 obitelji (hranitelji su prošli obuku)	0	0
Bugojno	7	4	3	0	Nekoliko hraniteljskih obitelji/1 spremna za prijem djece	1	1
Kupres	1	0	1 u srodničku	0	0	0	0
Kreševo	0	0	0	0	0	0	1
Cazin	32	29	3	2	1	0	5
Orašje	27	25	2	2	0	0	2 (nepotpuno)
Čelić	2	0	2	/	1 (hranitelji su prošli obuku)	0	0
Kiseljak	14	7	7	2	5 hraniteljskih obitelji/1 obitelji je pripremljena za prijem djece na području ove općine	/	/

Živinice	21	18	3	4	3 (hranitelji su prošli obuku)	1	3
Tomislavgrad	28	14	14	1	0	0	/
Tešanj	59	47	12	7	3 nisu sve prošle obuku	0	0
Ljubuški	12	8	4	0	2 prošle obuku	0	/
Grude	11	7	4	2	3 prošle obuku	0	0
Bihać	21	17	4	1	4 prošle obuku (2 srodničke 2 nesrodničke)	/	12
Fojnica	2	0	2 (tradicionalno srodničko hraniteljstvo)	/	/	3	/
Žepče	42	5	37	2	5 nisu svi hranitelji prošli obuku	3	1
Sapna	42	5	37	2	2 prošle obuku	0	0
Konjic	4	3	1	1	3 hraniteljske (2 srodničke) i 1 koja je prošla obuku	0	1
Bužim	15	11	4 djece u srodničke obitelji (nisu prošli obuku)	/	0	0	3
Tuzla	444	209	235	15	31 svi su prošli obuku	0	9
Ravno	1	0	1	/	1	/	1
Donji Vakuf	13	11	2 djece u srodničke prodice	4	0	0	0
Doboj Jug	1	0	1	/	1 prošla obuku	/	0
Bosanski Petrovac	5	4	1	3	0	0	0

Novi Travnik	7	5	2	2	0	0	2 (1 potpuno 1 nepotpuno)
Kalesija	24	16	8	4	4	0	0
Vitez	10	9	1	0	1 srodničku/hraniteljsku	0	0
Livno	2	2	0	0	/	/	2
Odžak	1	1	0	0	0	0	0
Široki Brijeg	5	1	4	0	/	/	1
Mostar	194	165	29	6	25 certificiranih hranitelja /12-oro djece već na smještaju (srodničko i nesrodničko hraniteljstvo)	0	18
Posušje	11	6	5	3	0	0	0
Visoko	30-ak	/	6	5	6 (svi hranitelji su prošli obuku)	2	0
Maglaj	25	10	15	2	6	0	0
Kakanj	91	43	48	2	14 (svi hranitelji su prošli obuku)	0	/
Ključ	13	10	3	0	3	2	2
Sanski Most	17	16	1	5	1 prošli obuku	0	2
Travnik	15	11	4	4	1 hranitelj koji je prošao obuku	0	0
Jablanica	22	20	2	1	2 srodničke koje su prošle obuku	/	1
Kladanj	7	3	4	/	2 hraniteljske obitelji /hranitelji su prošli obuku	0	0
Prozor-Rama	2	1	1	/	0	0	0

Bosanska Krupa	11	11	0	4	0	0	4
Breza	41	17	24	1	0	0	0
Lukavac	20	18	2	3	2 hraniteljske obitelji/prošle obuku	0	3
Gračanica	6	5	1	1	1 hraniteljska obitelj/prošla obuku	0	6
Teočak	2	2	0	1	U tijeku je obuka jedne obitelji	0	0
Velika Kladuša	18	18	0	3	4 3 srodničke/svi su prošli obuku	0	3
Zenica	88	63	25	3	28 hranitelja/svi su prošli obuku/nemaju hraniteljsku obitelj spremnu za prihvata djece	6	9 (6 potpunih i 3 nepotpuna)
Drvar	2	2	0	2	0	0	1
Banovići	54	17	37	1	2 hraniteljske obitelji/prošli obuku	0	2
Jajce	2	2	0	0	0	0	/
Gradačac	22	17	5	1	3 hraniteljske obitelji/prošle obuku	0	0
Zavidovići	20	13	7	/	/	2	7
Sarajevo/ JU „Kantonalni centar za socijalni rad“	1342	1260	82	/	74 hraniteljske obitelji/sve su prošle obuku	6	31(2 nepotpuno)

Općine Doboj Istok, Neum, Čitluk, Olovo, Vareš, Stolac, Domaljevac i Dobretići su dostavile odgovor da nemaju djece bez roditeljskog staranja, sa napomenom da su u općini Dobretići četiri osobe prošle obuku za hranitelje.

Problemi i izazovi sa kojima se susreću centri za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine

Centri za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine kao izazove u oblasti zaštite prava djeteta bez roditeljskog staranja navode probleme koji se odnose na same kadrovske kapacitete centara, nedovoljna finansijska sredstva, nedostatke pravnih propisa, nedovoljan broj ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja/neadekvatnog roditeljskog staranja i nepostojanje ustanova za smještaj djece sa poteškoćama u ponašanju.

U većini dostavljenih odgovora istaknuta je opterećenost centara za socijalni rad zbog nedovoljnog broja stručnog osoblja, širokog polja njihove nadležnosti, obveza koje se odnose na administrativne poslove koji oduzimaju vrijeme u kojem bi se mogli baviti savjetodavnim radom ili kontaktima sa štićenicima. Radi prevazilaženja prepreka i problema centri za socijalni rad predlažu uspostavu novih standarda na federalnoj razini i veći angažman suradnika iz različitih struka (socijalni djelatnici, pedagozi, psiholozi).

Nedovoljna finansijska sredstva utječu na rad centara, ali i nemogućnost primjerene pomoći obiteljima koje su u riziku od razdvajanja sa biološkom djecom. Od značaja je i nepostojanje programa i savjetovališta za pomoć roditeljima koji nemaju razvijene roditeljske vještine. Unaprjeđenju rada centara doprinijelo bi povećanje broja socijalnih djelatnika, kao i povećanje novčanih izdvajanja koja bi bila usmjerena na stalni rad sa obiteljima u riziku od razdvajanja.

Sam postupak smještaja djece smatraju nedovoljno brzim zbog pravnih i administrativnih procedura. Ovo je naročito istaknuto u situacijama kada je za smještaj djeteta, koji je sam po sebi žurne naravi, ali i za produženje smještaja potrebna suglasnost nadležnog županijskog ministarstva socijalne politike.

Broj i kapacitet ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja, odnosno, neprimjerenog roditeljskog staranja, cijene neodgovarajućim gledano sa stanovišta stvarnih potreba. Poseban problem predstavlja nepostojanje ustanova za smještaj djece koja iskazuju određene poremećaje u ponašanju. Osim što bi nadležna ministarstva trebala iznaći primjerena rješenja kada je u pitanju smještaj ove djece, i ustanove bi morale imati uposlene liječnike, psihologe i pedagoge kako bi se u cijelosti pratile njihove zdravstvene potrebe.

Broj hraniteljskih obitelji koje su prošle edukaciju i spremne za prihvatanje djece je nedovoljan, zbog čega je nužno raditi na promoviranju hraniteljstva i kontinuiranoj edukaciji hranitelja. Pojedine odredbe Obiteljskog zakona nisu dovoljno precizne u dijelu kojim se regulira adaptivni smještaj djeteta u obitelj potencijalnih usvojitelja, te je predložena izmjena u smislu smanjenja duljine adaptivnog razdoblja. Činjenica je da prema pozitivnim zakonskim propisima sva djeca imaju pravo na zdravstveno osiguranje, međutim, nije riješeno pitanje zdravstvene skrbi djece u slučaju adaptivnog smještaja, ukoliko je dijete sa područja druge županije, nije zdravstveno osigurano.

Predlažu izmjene i dopune Obiteljskog zakona i Kaznenog zakona u dijelu koji se tiče zanemarivanja roditeljskih obveza i uspostavu Alimentacionog fonda u Federaciji BiH, radi održavanja djece.

Odredbe pozitivnih zakonskih propisa kojima je uređeno pitanje usvojenja je nužno izmijeniti u interesu olakšanja postupka usvojenja za veći broj djece i uspostaviti jedinstvenu bazu podataka o potencijalnim usvojiteljima.

Centri za socijalni rad predlažu da se prevashodno provede istraživanje korijenskih uzoka koju djecu dovode u rizične situacije i „guraju“ ih u sustav skrbi, a potom uspostave čvrste preventivne politike u cilju preveniranja istih.

8.3. Brčko distrikt Bosne i Hercegovine

U tabeli su navedeni traženi statistički podaci o broju djece bez roditeljskog staranja, o broju djece smještene u ustanove, kao i u hraniteljske obitelji, o broju djece sa poteškoćama u razvoju, o broju hraniteljskih obitelji, o broju hraniteljskih specijaliziranih obitelji i o broju usvojene djece za razdoblje od 2017. do 2021. godine u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine.

Brčko distrikt Vlade Bosne i Hercegovine	Broj djece bez roditeljskog staranja za razdoblje 2017.-2021.	Broj djece smještene u ustanove za razdoblje 2017.-2021.	Broj djece smještene u hraniteljske obitelji za razdoblje 2017.-2021.	Broj djece sa poteškoćama u razvoju za razdoblje 2017.-2021.	Broj hraniteljskih obitelji za razdoblje 2017.-2021.	Broj specijaliziranih hraniteljskih obitelji za razdoblje 2017.-2021.	Broj usvojene djece za razdoblje 2017.-2021.
Pododjeljenje za socijalnu skrb Odjeljenja za zdravstvo i ostale usluge Vlade Brčko distrikta BiH	37	21	16	7	0	0	4

Prema navodima Odjeljenja za zdravstvo, Pododjeljenja za socijalnu skrb pri Vladi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, na području Brčko distrikta smještaj u drugu obitelj reguliran je sukladno sa Zakonom o socijalnoj skrbi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i nije regulirana obuka za hranitelje.

Kao prepreke u svom radu u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja navode nezainteresiranost za hraniteljstvo i nepostojanje ustanova. Mjere koje bi doprinijele unaprjeđenju rada su osnivanje centra za socijalni rad u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, jer je Pododjeljenje za socijalnu skrb sastavni dio Odjeljenja za zdravstvo i ostale usluge Vlade Brčko distrikta.

IX ANALIZA PODATAKA DOBIVENIH OD USTANOVA ZA DJECU BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Kako je posebna pozornost u ovom izvješću posvećena ustanovama za smještaj djece bez roditeljskog staranja (u daljem tekstu: ustanove), provedeno istraživanje u okviru izrade ovog izvješća pokazuje da ustanove smatraju da je potrebno dodatno raditi na unaprjeđenju normativnog okvira u ovoj oblasti. Potrebno je uspostaviti jedinstven sustav rada javnih i privatnih ustanova za područje cijele Federacije Bosne i Hercegovine, sa jasno definiranim kriterijima i uvjetima rada. Ustanove smatraju neophodnim da se na jedinstven način definiraju usluge, financiranje, nadzor i licenciranje ustanova socijalne skrbi. Neki od prijedloga jesu i da se izmijeni Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine, koji će jasno precizirati obveze ustanova socijalne skrbi i tijela starateljstva kada je u pitanju starateljstvo nad maloljetnim osobama.

Ustanove cijene neophodnim preispitati dosadašnji koncept rada ustanova u širem smislu te riječi, odnosno ustanoviti prednosti i nedostatke postojećih modela, te zajedno sa drugim nadležnim institucijama razmotriti uspostavljanje što funkcionalnijeg sustava. Također, ustanove ukazuju na važnost, u što većoj mjeri, pojednostavljivanja procedure postupanja u žurnim slučajevima, npr. izuzimanje djeteta iz obitelji i smještaj u ustanovu u kriznim i žurnim situacijama.

Iz odgovora ustanova proizlazi da je potrebno uspostaviti što bolju suradnju sa svim nadležnim tijelima na području jedne lokalne zajednice i da se moraju jačati kapaciteti centara za socijalni rad, koji će raditi na terenu radi prevencije i otklanjanja rizika koji dovode do razdvajanja obitelji. Neophodno je povećati finansijska sredstava za rad ustanova, posebice zbog razvijanja novih usluga sukladno sa planom njihove transformacije i provedbe procesa deinstitutionalizacije, uzevši u obzir i porast troškova života koji se značajno odražava na funkcioniranje ustanova zbog poskupljenja osnovnih životnih namirnica.

Ustanove ukazuju na neophodnost dodatnog zapošljavanja stručnog kadra kako je to i predviđeno pravilnicima/sistematizacijama ustanova, uz osiguranu kontinuiranu, kvalitetnu edukaciju stručnog osoblja, posebice radi pružanja novih usluga i primjerenog odgovora na nove izazove sa kojima se susreću u radu (problem smještaja djece koja imaju uspostavljene psihijatrijske dijagnoze, djece koja imaju promjene u ponašanju i predispozicije za maloljetničku delinkvenciju, a za koju se ne može ponuditi primjeren tretman). Vezano za problematiku smještaja djece koja imaju promjene u ponašanju pitanje jeste da li je rješenje u poduzimanju mjera od strane nadležnih koje bi doprinijele unaprjeđenju rada već postojećih ustanova, uz razvijanje novih usluga socijalne i zdravstvene skrbi, ili ta složena pitanja trebaju biti rješavana u drugim ustanovama.

Sve ustanove navode problem u ostvarivanju prava djece na zdravstvenu skrb. Ustanove sa područja Federacije Bosne i Hercegovine ukazuje na probleme kada je smješteno dijete sa područja druge županije/kantona ili sa područja Republike Srpske ili ako je u ustanovi na području Republike Srpske smješteno dijete iz Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

U tekstu koji slijedi Ombudsmani će prezentirati najznačajnije podatke i informacije koje su dobili od svih ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini.

9.1. Federacija Bosne i Hercegovine

U Federaciji Bosne i Hercegovine funkcioniše 14 ustanova socijalne skrbi koje vrše zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja i to: šest ustanova čiji je osnivač vladin sektor i osam ustanova čiji je osnivač nevladin sektor. Kada je riječ o vladinom sektoru, riječ je o slijedećim ustanovama: KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“, Sarajevo; JU „Dom - obitelj“, Zenica; JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja, Tuzla; JU Dječiji dom Mostar; JU Centar za socijalni rad Gradačac - Obiteljska kuća „Duga“; JU Socijalno-pedagoške životne zajednice, Bihać, dok ustanove koje su osnovale nevladine organizacije i druge privatne osobe su: Kinderdorf International SOS Dječije selo Sarajevo, Kinderdorf International SOS Dječije selo Gračanica, Selo mira Turija - Fondacija Rudolf Walther, Centar za nezbrinutu djecu „Duga“ Kulen Vakuf, Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb MAJČINO SELO, Bijakovići, Stadlerov dječiji dom Egipat, Sarajevo, Ustanova za prihvata i odgoj djece Mala škola Vareš i Obiteljski centar „Papa Ivan Pavao II“, Vionica, Čitluk.

Svim nabrojanim ustanovama je upućen upitnik koji je kreiran za potrebe izrade ovog Specijalnog izvješća i sve ustanove su dostavile odgovor⁷⁹.

9.1.1. Javne ustanove za djecu bez roditeljskog staranja/neadekvatnog roditeljskog staranja

JU „Dom - obitelj“ Zenica

JU ustanova „Dom - obitelj“ Zenica je dostavila odgovor broj: 01-1132/22 od 24.06.2022. godine na upitnik u kojem je navela da zakonodavni okvir za njihov rad predstavlja Uredba sa zakonskom snagom u ustanovama⁸⁰ i Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom.⁸¹ Smatraju da postoji potreba za donošenjem Zakona o socijalnim uslugama na razini FBiH kojim će se na jedinstven način definirati usluge, financiranje, nadzor i licenciranje ustanova socijalne skrbi i drugih davatelja socijalnih usluga, ali i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava na socijalne usluge.

Prema dostavljenim podacima, godišnji proračun za 2017. godinu ove ustanove iznosio je 1.681.495 KM (od čega su 243.000 KM prihodi od donacija građana i pravnih osoba), za 2018. godinu 1.693.300 KM (od čega su 306.505 KM prihodi od donacija građana i pravnih osoba), za 2019. godinu 1.630.012 KM (od čega su 146.020 KM prihodi od donacija građana i pravnih osoba), za 2020. godinu 1.794.243 KM (od čega su 230.080 KM prihodi od donacija građana i pravnih osoba), za 2021. godinu 1.817.319 KM (od čega su 264.788 KM prihodi od donacija građana i pravnih osoba). Prema navodima ove ustanove, dodatna novčana sredstva potrebna su

⁷⁹ Kompletan upitnik se nalazi u Aneksu broj 2 ovog izvješća

⁸⁰ „Službeni list Republike BiH“, broj: 6/92, 8/93 i 13/94

⁸¹ „Sl. novine ZDK“, broj: 13/07, 13/11, 03/15 i 2/16

za prilagodba ustanove osobama sa poteškoćama u razvoju i uvođenje novih usluga sukladno sa planom transformacije ustanove.

Kada je riječ o materijalno-tehničkim sredstvima, JU „Dom - obitelj“ Zenica je smještena u objektu koji je u vlasništvu osnivača, Grada Zenice. Objekat je namjenski izgrađen i trenutno zadovoljava prostorne potrebe ustanove, ima salu za tjelesni odgoj i vanjske sportske terene. Ustanova ukazuje da postoji potreba za obnovom voznog parka, jer su postojeća vozila starija i podložna čestim kvarovima. Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe i standarde u odnosu na broj djece koja se nalaze na smještaju. Pristup objektu je adekvatan i ima izgrađenu prilaznu rampu za osobe sa invaliditetom. Unutar objekta se nalazi stubište na tri etaže i postoji potreba za ugradnjom lifta.

Po pitanju ljudskih resursa, Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji poslova i radnih zadaća utvrđen je ustroj uposlenih. Broj uposlenih i njihova školska sprema je usklađena sa pomenutim Pravilnikom, a trenutno je 64 ukupno uposlena, od kojih 37 djelatnika radi direktno sa djecom, a pet djelatnika obavlja administrativno-tehničko-kadrovske poslove. Ustanova ukazuje na potrebu za većim brojem djelatnika. Uposleni nemaju organizirane stručne edukacije u dovoljnoj mjeri, a edukacije su potrebne za unaprjeđenje djelokruga rada uposlenih i to zbog rada sa djecom sa poremećajima u ponašanju, prevencije, prepoznavanja i postupanja u slučaju vršnjačkog i/ili seksualnog uznemiravanja među štićenicima i rješavanja konfliktnih situacija.

Ova ustanova štićenicima osigurava smještaj i ishranu, odjeću i obuću, primarnu zdravstvenu zaštitu i drugo potrebno za normalan psiho-fizički razvoj. Za smještaj djece koja dolaze sa područja Zeničko-dobojske županije, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojske županije/kantona ukupno na mjesečnoj razini uplaćuje iznos od 73.000,00 KM. Za smještaj svakog djeteta koje dolazi izvan Zeničko-dobojske županije/kantona, temeljem ugovora o smještaju, nadležni centar za socijalni rad plaća iznos od 725,50 KM na mjesečnoj razini.

U tijeku 2017. godine smješteno je 18 djece, prosječan broj djece na smještaju u 2017. godine je 81 djete; u tijeku 2018. godine smješteno 20 djece, prosječan broj djece na smještaju u 2018. godine je 84 djece; 2019. godine smješteno je 39 djece, prosječan broj djece na smještaju je 88 djece; 2020. godine smješteno je 19 djece, prosječan broj djece na smještaju je 81 djete, 2021-. Godine smješteno je 22 djece, prosječan broj djece na smještaju je 87 djece.

U Ustanovi smatraju da je najčešći razlog smještaja djece u ustanovu nepostojanje skrbi i pomoći u zadovoljavanju životnih potreba djeteta koju ne može ostvariti u vlastitoj obitelji ili drugoj obitelji. Najprimjereniji način zaštite prava djece bez adekvatne roditeljske skrbi je obiteljski smještaj. Međutim, istodobno ukazuju da postoje slučajevi u kojima to nije moguće, pa je institucionalni oblik zbrinjavanja ipak adekvatnije rješenje za dijete, kao npr. kada se radi o djetetu sa teškoćama u razvoju ili o djetetu sa psihijatrijskom dijagnozom ili višečlanim obiteljima. U ovim slučajevima teško se pronalaze hraniteljske ili usvojiteljske obitelji koje bi prihvatile takvo dijete dok u ustanovama rade stručnjaci koji mogu odgovoriti na potrebe pomenute djece.

Prema dobivenim podacima, Ustanova, dana 24.06.2022. godine bilježi 15-oro djece koji imaju poteškoće u razvoju i ponašanju, od čega i jedna majka (trudnica) u Prihvatištu za majke i bebe.

Jednom godišnje se vrši nadzor od strane resornog ministarstva Zeničko-dobojske županije/kantona. Ustanova ne vrši prijem djece kod kojih je razlog smještaja nasilje u obitelji, ali su bez obzira na to pravilo u razdoblju od 2017. do 2021. napravljeni izuzeci pa je bilo nekoliko prijema zbog nasilja u obitelji i to - 2017. godine tri, 2019. godine tri i 2020. godine dva prijema.

Odnos sa nadležnim ministarstvima i centrima za socijalni rad ocjenjuje kao zadovoljavajući uz izuzetak pritiska na ustanove za prijam štíćenika, jer su kapaciteti prepunjeni i materijalna sredstva nedovoljna za funkcioniranje ustanove. Prepreke koje utječu na rad ove ustanove i centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja su problem pritiska na ustanove za brigom o djeci i mladima koja imaju nepoželjna ponašanja (koriste narkotike, nasilni su, skloni vršenju kaznenih djela, itd), a nemaju adekvatan kadar i uvjete za rad sa ovom populacijom. Ogroman problem predstavlja i zdravstvena skrb, jer se skrbe o djeci sa područja cijele Federacije Bosne i Hercegovine, a primarna zdravstvena skrb je na razini lokalne zajednice.

Za prevazilaženje prepreka predlažu formiranje ustanova i zavoda koji bi bili u mogućnosti da prihvate djecu kojoj je prvenstveno potrebna zdravstvena skrb, te za djecu sa poremećajima u ponašanju. Smatraju da je neophodno omogućiti zdravstvenu skrb za djecu i mlade smještene u ustanovama socijalne skrbi na način da se bez administrativnih barijera mogu liječiti u mjestu gdje je sjedište ustanove, povećanje finansijskih sredstava, a sve u cilju transformacije ustanove na način da se implementiraju ostale usluge koje bi ustanova mogla pružati kako bi se jačali kapaciteti obitelji i prevenirala razdvajanja djece i mladih iz obitelji što bi skratilo dugoročni boravak djece i mladih u ustanovama socijalne skrbi.

JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla

JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla je u odgovoru broj 1150-1/22 od 09.06.2022. godine naveo je da je pravni osnov za rad ove ustanove Zakon o preuzimanju prava osnivača nad JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla od strane Skupštine Tuzlanskog kantona/županije i Zakon o socijalnoj skrbi. S obzirom na to da je JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla u procesu transformiranja - pokrenute su i nove usluge, neophodna je djelomična izmjena zakonskih propisa koji detaljnije reguliraju rad i novih usluga.

Kada je riječ o proračunima, proračun na godišnjoj razini za 2017. godinu iznosio je 1.019.716,00 KM; 2018. godine 1.305.110,00 KM; 2019. godine 1.378.617,00 KM; 2020. godine 1.489.607,00 KM i 2021. godine 1.693.068,00 KM. Kako navode, odobreni proračuni za prethodne godine dostatni su za nesmetano funkcioniranje ustanove.

Materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti dovoljni su za potrebe korisnika. Ustanova djeluje na jednoj lokaciji u vlastitoj zgradi sagrađenoj na pet etaža (podrum +p+III kata) i to u dvije lamele sa dograđenim aneksom zgrade za potrebe smještaja korisnika predškolskog uzrasta, kuhinjom i zasebnom salom za tjelesni odgoj. Koriste travnatu površinu sa izgrađenim sadržajima površine cca 6 dunuma. Smještajni i prostorni kapaciteti u potpunosti odgovaraju potrebama i broju korisnika sukladno sa federalnim standardima za ustanove socijalne skrbi. Pristup za osobe sa invaliditetom (nepokretne osobe) omogućen je samo do prvog kata zgrade.

Prema navodima menadžmenta ustanove, kontinuirano rade na stvaranju povoljnijih uvjeta za osobe sa invaliditetom.

Ustroj uposlenih u ustanovi utvrđen je Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta kojim je predviđeno 58 djelatnika za rad u ustanovi, a trenutno je popunjeno 49 mjesta. Navode da postoji potreba za dodatnim zapošljavanjem stručnih djelatnika za direktan rad sa korisnicima. Od ukupnog broja uposlenih, u direktnom radu sa korisnicima je 34 djelatnika, šest uposlenika obavlja administrativne poslove, dok ostalih devet obavlja tehničke poslove (kuhari, spremačice i sl.). Edukacija uposlenika za rad sa korisnicima je neophodna, a mali je broj stručnih osoba ili organizacija koje nude stručne edukacije za uposlene što predstavlja problem za češće edukacije uposlenih. Neophodne su edukacije za rad sa korisnicima koji su imali traumatska iskustva zbog fizičkog ili seksualnog zlostavljanja, za rad sa korisnicima koji su bili podvrgnuti radnom i ekonomskom iskorištavanju, kao i edukacije za rad sa korisnicima sa težim oblicima intelektualnog deficita.

Ustanova u okviru svojih usluga pruža smještaj za slijedeće korisnike: Odjel domskog smještaja (za korisnike bez primjerenog roditeljskog staranja od rođenja pa do sjećanja punoljetstva), Odjel prihvatilišta i materinskog doma (privremeni smještaj za korisnike/djecu koja su žrtve prosjačenja, trgovanja, seksualnog ili fizičkog zlostavljanja uzrasta od pet godina do punoljetstva, smještaj ograničen na tri mjeseca, te smještaj za majke sa malom djecom do godinu dana u cilju očuvanja afektivne vezanosti između majke i djeteta), Odjel savjetovaništva sa dnevnim centrom (dnevni centar namijenjen za djecu pod rizikom izdvajanja iz obitelji) te savjetovaništvo namijenjeno radu sa obitelji također u smislu prevencije izdvajanja djece iz obitelji, kao i edukativni programi edukacije potencijalnih hranitelja i usvojitelja djece. Nijedna od navedenih usluga se ne naplaćuje za korisnike sa područja Tuzlanskog kantona/županije, ali napominju da ustanova ne vrši prijem korisnika sa drugih županija, osim u Prihvatilište koje je dostupno i za djecu iz drugih dijelova Bosne i Hercegovine, koja su zatečena na području Tuzlanske županije/ kantona. Kada je riječ o broju djece po godinama, 2017. godine bilježe 53 korisnika, 2018. godine 51 korisnika, 2019. godine 34 korisnika; 2020. godine 44 korisnika i 2021. godine 40 korisnika.

Veći dio obuhvaćaju korisnici smješteni u Prihvatilište Doma (115 korisnika od ukupno 222 korisnika smještena u izvještajnom razdoblju).

Kao najčešće razloge za smještaj djece u ustanovu navode obiteljske neprilike, zanemarivanje djece, skitnju, prosjačenje i nasilje u obitelji. Ova je ustanova u svom radu opredjeljena transformiranju ustanova socijalne skrbi koje pružaju smještaj za djecu i deinstitucionaliziranju, sa ciljem da što više djece koja su bez primjerenog roditeljskog staranja odrasta u usvojiteljskim i hraniteljskim obiteljima.

Dana 09.06.2022. godine u Domu je bilo smješteno sedmero djece koja su nalazom komisije kategorizirana kao djeca sa smetnjama u razvoju.

U izvještajnom razdoblju u ustanovi je boravilo preko 30 djece sa smetnjama u razvoju, ne računajući djecu koja nisu kategorizirana od strane stručne komisije.

Tijekom 2021. i 2022. godine izvršen je jedan stručni nadzor i tri inspekcijska nadzora u ustanovi. Nemaju evidentiranih prekršajnih ili kaznenih postupaka u izvještajnom razdoblju, evidentiraju i uočavaju vršnjačko nasilje, ali ustanova ga nastoji smanjiti na najmanju moguću mjeru pojačanim i kontinuiranim nadzorom nad korisnicima. Imaju izrađen protokol o postupanju u slučajevima nasilja u ustanovi. Zadovoljni su suradnjom sa centrima za socijalni rad i resornim ministarstvom.

Kao prepreke koje utječu na rad ustanova i centara za socijalni rad navode psihička stanja djece, kojima se zbog kriminalne prošlosti, korištenja opijata ili narkotika i zdravstvenog stanja, ne može pomoći na primjeren način. U cilju prevazilaženja prepreka, kao rješenje predlažu osnivanje zasebne ustanove koja bi mogla pružiti primjerenu brigu i smještaj za djecu sa poremećajima u ponašanju i razvoju. Također smatraju da je potrebno uspostaviti jedinstven sustav rada javnih i privatnih ustanova za područje cijele Federacije sa jasno definiranim kriterijima i uvjetima rada i formirati posebne ustanove za djecu sa specifičnim potrebama kako bi ustanove bile rasterećene rada sa korisnicima kojima ne mogu pružiti primjerenu skrb i zaštitu.

Obiteljska kuća „Duga“ - Centar za socijalni rad Gradačac

Ova ustanova je jedinstvena na području cijele Bosne i Hercegovine jer je u vlasništvu Općine Gradačac, odnosno, djeluje u okviru Centra za socijalni rad Gradačac.⁸² Osnov i zakonodavni okvir za svoje djelovanje i svoj rad nalaze u Zakonu o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom⁸³; Zakonu o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata o zaštiti obitelji sa djecom⁸⁴; Obiteljskom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁵; Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji⁸⁶, Kaznenom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁷; Zakonu o kaznenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁸, Zakonu o izvršenju kaznenih sankcija Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁹ i u drugim zakonima, uredbama, pravilnicima, uputstvima i odlukama na razini Federacije Bosne i Hercegovine, županijskoj razini, kao i u internim aktima Centra za socijalni rad Gradačac.

Kada je riječ o proračunu, za 2017. godinu iznosio je 383.160,00 KM; za 2018. godinu 312,800,00 KM; za 2019. godinu 440.000,00 KM; za 2020. godinu 440.000,00 KM; za 2021. godinu 449.320,00 KM. Navode da su godišnji proračuni do sada zadovoljavali potrebe ustanove, ali s obzirom na poskupljenja, morat će od osnivača tražiti povećanje proračuna.

Kada je riječ o materijalno-tehničkim sredstvima i smještajnim kapacitetima, trenutno zadovoljavaju potrebe za rad ove ustanove. Prostor Obiteljske kuće „Duga“ zadovoljava potrebe imajući u vidu broj djece, ali treba računati i na to da se broj „ranjivih obitelji“ i „broj djece pod

⁸² Odgovor broj: 01/4-45-1188-2/22 od 28.06.2022. godine

⁸³ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16 i 40/18

⁸⁴ „Sl. novine Tuzlanskog Kantona“, br. 5/12-prečišćen tekst, 7/14, 11/15, 13/16, 4/18, 12/20, 22/21, 5/22, 8/22 i 10/22

⁸⁵ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 35/05, 41/05 i 31/14

⁸⁶ „Sl. novine Federacije BiH“, broj: 20/13 i 75/21

⁸⁷ „Službene novine Federacije BiH“, br. 36/2003, 21/2004-ispr.,69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017

⁸⁸ „Sl. novine Federacije BiH“, broj: 35/03, 56/2003-ispr.,78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/2013, 59/2014 i 74/2020

⁸⁹ „Sl. novine Federacije BiH“, broj: 44/98, 42/99-ispr., 12/09 i 42/11

rizikom ostanka bez roditeljskog staranja“ svake godine povećava, što znači da treba planirati proširenje prostora. Po pitanju ljudskih resursa, Pravilnikom o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji poslova i radnih zadaća utvrđen je ustroj uposlenih. Postojećim ustrojem predviđeno je 13 radnih mjesta i ukupno 28 izvršitelja, uključujući i ravnatelja ustanove, a trenutno je uposleno samo 17 osoba. Tri osobe su uposlene u svojstvu SOS mama, dok administrativno-tehničke-kadrovske poslove u Centru obavljaju dva uposlenika. Smatraju da Centar treba dodatno kadrovski ojačati.

U Obiteljskoj kući „Duga“ stalno je smješteno devetoro djece (na dan 28.06.2022. godine). Jedno dijete ima teškoće u psihofizičkom razvoju, a sva djeca su uključena u obrazovanje. Djeca ostvaruju kontakte sa srodnicima posredstvom nadležnog centra za socijalni rad, a stalni nadzor provodi stručni tim Centra, a po potrebi i drugi djelatnici Centra.

Troškove smještaja snosi Ministarstvo i za 2021. godinu iznosili su 600,00 KM po jednom djetetu. Redoviti izvori financiranja su također iz proračuna Općine Gradačac, a donatorska sredstva izostaju već duže vrijeme.

Stručni nadzor vrši se od strane nadležnog Ministarstva i obavlja jednom godišnje, a inspekcijski nadzor po potrebi. U vremenskom razdoblju 2017. - 2021. godine evidentirano je ukupno šest prijava koje se odnose na bilo koji oblik nasilja nad djecom.

U ovoj ustanovi smatraju da bi trebalo pojednostaviti procedure prigodom smještaja djece, a kao prepreke koje utječu na rad centara u zaštiti prava djeteta bez roditeljskog staranja su neusklađenost zakonskih propisa, nedostatak financijskih sredstava i ljudskih resursa, kao i neizvršavanje pravosnažnih sudskih odluka. Radi prevazilaženje prepreka predlažu angažman kvalificiranog osoblja u cilju stvaranja okruženja što sličnijem obiteljskom. Potrebno je kadrovski jačati centre, uspostaviti neposrednu suradnju i što bržu razmjenu informacija i iskustava između institucija kao što su domovi zdravlja, policija, sudovi, škole... a sve radi pravodobne identifikacije obitelji pod rizikom i djece pod rizikom da ostanu bez obiteljskog staranja.

KJU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave, Sarajevo

Za svoje djelovanje i rad, KJU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave, Sarajevo⁹⁰ pozivaju se na: Uredbu sa zakonskom snagom o ustanovama⁹¹, Zakon o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom⁹² i Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom⁹³. Istodobno smatraju da nema potrebe za izmjenama zakona i podzakonskih propisa.

Kada je riječ o proračunu za rad ove ustanove na godišnjoj razini utrošeno je: u 2017. godini 2.091.286,00 KM; u 2018. godini 2.103.706,00 KM; u 2019. godini 2.521.394,00 KM; u 2020. godini 2.384.525,00 KM, a u 2021. godini, 2.358.260,00 KM.

⁹⁰ Odgovor od 22.06.2022. godine

⁹¹ „Službeni list RBiH“, broj: 6/92, 8/93 i 13/94

⁹² „Službene novine Federacije BiH“, broj: 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09

⁹³ „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 38/14-prečišćeni tekst, 38/16, 44/17, 28/18 i 52/21

Prema navodima ove ustanove, godišnji proračun ne zadovoljava sve potrebe ustanove, posebice zbog uspostavljanja novih usluga u okviru procesa transformacije ustanove što podrazumijeva i izmijenjenu organizaciju rada kako bi nove usluge zaživjele u punom kapacitetu. U tom pravcu neophodno je obezbijediti i pojačati kadrovski ustroj, jer do realiziranja novih usluga dolazilo je uz velike napore već postojećih ljudskih i materijalnih kapaciteta ustanove, uz svakodnevno traženje dodatnih donatorskih sredstava i volonterski rad.

Zbog procesa transformacije smanjuje se broj djece smještene u ustanovu, a povećava broj smještajnih kapaciteta u tzv. malim obiteljskim domovima. Boravak djece u malim obiteljskim domovima, u okviru nove usluge, pokazao je značajne pozitivne učinke, kako na psihosocijalni razvoj djece tako i na kvaliteti pružanja usluge. Međutim, ovi procesi podrazumijevaju znatno više financijskih sredstava i angažman stručnog osoblja, jer je neophodan cjelodnevni nadzor i skrb od strane stručnih djelatnika ustanove nad djecom. Bez obzira na pomake u zaštiti prava djeteta bez roditeljskog staranja, proračun ustanove u proteklih godina se nije povećavao i nije došlo do povećanja broja stručnih djelatnika. Ove se poteškoće uglavnom prevazilaze putem donacija i volonterskim radom.

Ustanova pruža usluge korisnicima u objektu koji je vlasništvo ustanove, te u tri objekta kojima raspolaže temeljem ugovora o zakupu i ugovora o davanju na korištenje nekretnine (za male obiteljske domove). Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece, prilagođen je za potrebe pružanja usluga korisnicima i omogućen je pristup osobama sa invaliditetom.

Pravilnikom o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta utvrđen je ustroj uposlenih. Trenutan broj uposlenih je 70 radnika, od ukupno 83 sistematiziranih radnih mjesta. Ustanova je u potrebi za angažmanom dodatnog kadra. U direktnom radu sa djecom je 48 uposlenih, a administrativno-tehničke poslove obavlja 22 uposlenih. Broj djelatnika i njihova školska sprema je usklađena sa odredbama unutarnjeg akta.

Ustanova ima izrađen plan integriteta, plan borbe protiv korupcije, interni akt o sukobu interesa, protokol postupanja u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje. Ustanova ima plan edukacija i stručnog usavršavanja djelatnika koji obuhvaćaju sve segmente rada (rad sa djecom, oblast financija, prava, zaštite na radu, javnih nabavki i dr.), a kontinuirano se radi na uključivanju što većeg broja uposlenika u program edukacija s ciljem pružanja što kvalitetnije usluge korisnicima. Smatraju da su potrebne edukacije radi pružanja novih usluga, za nove pristupe u odgoju, socijalnoj skrbi, zdravstvu, edukacije vezane za rad sa ranjivim skupinama, romskom populacijom, djecom sa poteškoćama u razvoju i sl.

Ustanova pruža usluge smještaja, cjelokupnog zbrinjavanja, odgoja, obrazovanja, zdravstvene njege, cjelodnevnog boravka, poludnevnog boravka te usluge psihosocijalne podrške djeci/mladima bez roditeljskog staranja, djeci čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama i obiteljima u riziku od razdvajanja. Djeca se primaju na smještaj do 18. godine života. Iznimno, ukoliko se ocijeni da postoje opravdani razlozi, na prijedlog ustanove, centar za socijalni rad može djetetu pružiti smještaj u ustanovi i za djecu nakon 18 godine života, a najviše do

navršenih 27 godina. Zaključkom Vlade Kantona/Županije Sarajevo utvrđena je cijena smještaja u mjesečnom iznosu od 326,00 KM, odnosno 595,00 KM za djecu sa drugih županija/kantona.

Kada je riječ o broju djece bez roditeljskog staranja smješten u ovu ustanovu, 2017. godine na smještaju su imali 89 djece; 2018. godine 92 djece; 2019. godine 94 djece, 2020. godine 87 djece i 2021. godine 85 djece. Kao razloge zbog kojih se djeca zbrinjavaju u ustanovu su disfunkcionalne obitelji, uporaba narkotika, nasilje u obitelji, te djeca koja su zatečena u prosjačenju. Smještaj u ustanovi socijalne skrbi trebalo bi da bude privremenog karaktera, odnosno do pronalaženja trajnijeg oblika smještaja ili usvojenja djeteta. Kroz proces transformacije ova ustanova nudi niz novih usluga od kojih je i Mali obiteljski dom, koji omogućava bolju socijalnu i emotivnu povezanost u odnosu na velike ustanove i približniji je obiteljskom okruženju.

U ovoj ustanovi na dan 22.06.2022. godine boravilo je 75 djece, od kojih 16 ima poteškoće u razvoju i shodno teškoćama uključeni su u različite programe obrazovanja. Tijekom 2021. godine izvršena su dva inspekcijska nadzora, nije bilo prijava i postupaka koji se odnose na bilo koji oblik nasilje nad djecom. Suradnja sa županijskim/kantonalnim centrom za socijalni rad (Županije/Kantona Sarajevo) dosta je unaprijeđena u proteklom razdoblju, a kako smatraju zbog formiranja posebne službe za hraniteljstvo. Također, na razini ministarstva postoji tim za implementaciju Plana transformacije ustanove koji održava redovite sastanke i poboljšava koordinaciju između Centra, ustanove i Ministarstva⁹⁴.

Kao prepreke koje utječu na rad ustanove i centara za socijalni rad su nedovoljna kadrovska popunjenost, različiti pristupi u radu općinskih službi socijalne skrbi, nedovoljna informiranost profesionalaca o novim uslugama i procedurama, sve veći broj zahtjeva za smještaj romske djece i djece sa poteškoćama u razvoju, nedovoljna uključenost u izradu i revidiranje planova zaštite korisnika itd. Za prevazilaženje prepreka predlažu donošenje novog pravilnika o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji poslova u ustanovi, zapošljavanje novih djelatnika, izradu procedura o načinu smještaja i otpusta korisnika u nove usluge, izradu plana promotivne kampanje o novim uslugama u ustanovama i procedurama smještaja i otpusta korisnika, te intenziviranje aktivnosti na procjeni mogućnosti deinstitucionalizacije ustanova.

Iz ove ustanove posebice naglašavaju problem smještaja djece sa poteškoćama u razvoju, jer njihove interne analize pokazuju da broj djece varira od 50% do 70% (gluha i nagluha djeca, slabovidna djeca i djeca sa problemima iz spektra autizma, cerebralnim invaliditetom, posebnim potrebama, kombiniranim teškoćama u razvoju, poremećajima u ponašanju, poremećaju pozornosti i emocija).

Tendencija smještaja djece sa poteškoćama u razvoju mijenja ustroj i oblik rada i nameće neke nove izazove posebice u kadrovskom smislu. Također, bitno je istaći i udio romske populacije (51 % djece romskog podrijetla) u ukupnom broju djece u ustanovi što daje svima obvezu snažnije podrške na preveniranju i osnaživanju ove posebno ranjive kategorije kako bi smanjili i ukupan broj djece bez roditeljskog staranja.

⁹⁴ Ovakav vid suradnje i aktivnosti na poduzimanju aktivnosti sa ciljem transformacije ustanova predstavlja dobar primjer za sve ostale ustanove i nadležna ministarstva, odnosno vlade

Uspostavljanje novih usluga u okviru procesa transformacije ove ustanove, podrazumijeva i izmijenjenu organizaciju rada, kako bi nove usluge zaživjele u punom kapacitetu kako je to i predviđeno Planom transformacije ove ustanove.

Javna ustanova Dječiji dom Mostar

Javna ustanova Dječiji dom Mostar u odgovoru od 01.07.2022. godine kao svoj zakonodavni temelj za rad navodi Zakon o socijalnoj skrbi⁹⁵ i Pravilnik o minimalnim standardima za pružanje socijalnih usluga⁹⁶. Smatraju da postoji potreba za dopunom zakonskog okvira kako bi se ispunile sve obveze predviđene Planom transformacije JU Dječiji dom Mostar. Glavni cilj transformacije ustanove je jačanje pristupa na lokalnoj razini za sprječavanje razdvajanja obitelji i pružanje skrbi za djecu bez roditeljskog staranja temeljenog na obitelji.

Planom transformacije predviđeno je razvijanje novih usluga i osposobljavanje profesionalaca da koriste svoje kapacitete za rad u tim uslugama i to:

Prihvatna stanica za djecu u riziku i djecu bez roditeljskog staranja - uslugu karakterizira žurno zbrinjavanje djece koja se nađu bez roditeljskog staranja; u krizi, skitnji, bjekstvu od kuće, prosjačenju - kratkotrajnim smještajem te mogućnost rane intervencije kao i prevencije institucionalnog smještaja,

Dnevni centar za djecu od četiri do 18 godina (djeca sa invaliditetom, djeca u riziku od razdvajanja, djeca s poremećajima u ponašanju),

Servis koji pruža usluge poludnevnog boravka kojima se osigurava zadovoljavanje životnih potreba djece i mladih u dobi od tri do 18 godina,

Mali obiteljski dom sa kapacitetom do 12 djece,

Dom za majku i dijete - omogućava privremeni smještaj za trudnice i malodobne majke sa djecom uzrasta do šest mjeseci starosti sa ciljem preventivnog djelovanja očuvanja u unaprjeđenja obitelji,

Jedinica za osamostaljivanje mladih, namijenjena mladima uzrasta 16+ (glavni cilj novih usluga je putem kvalitetnog programa pripremiti mlade za samostalan život),

Mobilni tim za pružanje usluga na terenu za djecu i obitelji u riziku (Mobilni tim za pružanje terenskih usluga djeci i obiteljima u riziku će pružati psihosocijalno savjetovanje korisnicima na području čitave Hercegovačko-neretvanske županije po pozivu i suradnji sa nadležnim centrima za socijalni rad i službama socijalne skrbi).

Po pitanju proračuna, dostavljaju podatke o iznosima godišnjih proračuna i to za 2017. godinu 408.975,20 KM; za 2018. godinu 493.281,53 KM; za 2019. godinu 591.342,59 KM; za 2020.

⁹⁵ „Službene novine Hercegovačko-neretvanske županije“, broj: 3/05

⁹⁶ „Službene novine Hercegovačko-neretvanske županije“, broj: 4/16

godinu 591.360,48 KM i za 2021. godinu 639.373,62 KM. Ustanova se financira dijelom iz proračuna Grada Mostara, zatim Ministarstva zdravstva, rada i socijalne zaštite za pružene usluge - smještaj korisnika, kao i iz vlastitih prihoda (prihodi od iznajmljivanja sportske sale i smještajnih kapaciteta) i donacija. Grad Mostar uredno uplaćuje mjesečnu tranšu utvrđenu proračunom, a centri za socijalni rad uredno izmiruju troškove smještaja korisnika za svaki mjesec. U 2021. godini tranša osnivača Grada Mostara dovoljna je bila za pokriće 54,70 % troškova plaća i naknada uposlenih djelatnika.

Prema navodima ove ustanove, materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti u cijelosti zadovoljavaju potrebe za rad ustanove. U proteklih pet godina, sve prostorije u kojima borave djeca su u potpunosti renovirane, a i dvorište ustanove je uređeno. Za djecu je izgrađen novi park sa spravama za igranje, popravljen je krov, a u kompletnu adaptaciju objekta u posljednjih pet godina ukupno je uloženo je 277.300,00 KM - većina ovih sredstava je obezbijedena putem donacija. Doniran je jedan novi automobil i dva polovna u ukupnoj vrijednosti od 81.166,95 KM. Rad ustanove se obavlja u vlastitom objektu. Radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece, primjeren je i prilagođen potrebama korisnika.

Ustroj uposlenih utvrđen je Pravilnikom o radu JU Dječiji dom Mostar i Pravilnikom o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta JU Dječiji dom Mostar. Na dan 01.07.2022. godine, uposleno je 23 djelatnika, dok nedostaju četiri uposlenika, sukladno sa sistematizacijom radnih mjesta, te su od Grada Mostar zatražili odobrenje sredstava za ovu namjenu u proračunu. Sa djecom direktno radi 12 uposlenih i četiri vanjska suradnika, a ostali su uposleni kao administrativno i tehničko osoblje. Iz ove ustanove navode da uposleni redovito sudjeluju na različitim stručnim edukacijama, seminarima i okruglim stolovima, ali potrebno je još edukacija, posebice edukacija i supervizija za stručni kadar, koji radi direktno sa djecom kako bi prevenirali sagorijevanje djelatnika s obzirom na težinu posla.

Djeci se u ustanovi obezbjeđuje smještaj, odgoj, obrazovanje, zdravstvena skrb, ljetovanja, zimovanja, izleti i ostali sadržaji. Sva djeca koja borave u ustanovi uključena su u neki od sportskih klubova u gradu. Djeca treniraju džudo, ples, nogomet, rukomet, boks, plivanje, gimnastiku i folklor.

U izvještajnom razdoblju cijena smještaja korisnika bila je 620,00 KM, a od 01.01.2022. godine iznosi 720,00 KM. Cijenu smještaja određuje Gradsko vijeće Grada Mostara, uz prethodnu suglasnost županijskog Ministarstva zdravstva, rada i socijalne zaštite Hercegovačko-neretvanske županije/kantona.

Ukupan broj djece smještene u ustanovu u razdoblju od 2017. do 2021. godine je 56. Najčešći razlozi zbog kojih se djeca bez roditeljskog staranja smještaju u ustanove jeste što su djeca zapuštena i zanemarena, zatečena u prošnjji, skitnji, žrtve su fizičkog i psihičkog nasilje od strane roditelja ili drugih staratelja djece, smrt roditelja i izdržavanje zatvorske kazne roditelja.

Smatraju da za svako dijete treba uraditi procjenu i individualni plan zaštite te procijeniti koji vid zaštite je primjeren za to dijete. Također su mišljenja da je sa obiteljima djece potrebno više raditi, te da je najbolji vid zaštite preventivni rad kako ne bi došlo uopće do potrebe za alternativnim zbrinjavanjem djece.

U razdoblju od 2019. godine, od strane Ministarstva zdravstva, rada i socijalne zaštite Hercegovačko-neretvanske županije/kantona, obavljeno je sedam inspekcijskih nadzora, jedan od strane interne revizije Grada Mostara, a jedan od strane Federalnog ministarstva financija. U vremenskom razdoblju od 2017. do 2021. godine bilježe osam postupaka/prijava koji se odnose na nasilje nad djecom, a riječ je o postupcima koji su se vodili za vrijeme boravka djece u ustanovi.

Kao prepreke u svom radu navode mali broj uposlenih kako u centrima, tako u ustanovama, nedovoljan rad na terenu koji dovodi do toga da djeca u obiteljima prođu putem puno traumatskih iskustava dok centar za socijalni rad sazna i reagira. Smatraju da ne postoji dovoljno dobra uvezanost sa drugim sektorima koji bi trebalo da budu produžena ruka centrima za socijalni rad, te bilježe primjere djece koja dođu u ovu ustanovu sa 14 godina, a da pritom nisu nikada pohađali školu. Također, smatraju i da policija i pravosudne institucije moraju brže reagirati i moraju više voditi računa o najboljem interesu djeteta. Za prevazilaženje prepreka navode bolju međusektorsku suradnju (centar za socijalni rad, zdravstvene ustanove, policija, škole, pravosuđe), zapošljavanje više stručnih djelatnika u centrima i ustanovama za smještaj djece, bolju promociju alternativnih oblika zbrinjavanja, preventivni rad sa obiteljima kako ne bi dolazilo do izuzimanja djece iz obitelji, itd. Na kraju ističu da bi se rad ove ustanove unaprijedio uspostavljanjem svih usluga sukladno sa Planom transformacije JU Dječiji dom Mostar iz 2017. godine.

JU Socijalno-pedagoška životna zajednica Bihać

JU Socijalno-pedagoška životna zajednica Bihać u odgovoru broj: 613/22 od 28.06.2022. godine navodi da je ustanova socijalne skrbi čija je primarna djelatnost zbrinjavanje djece i mladih bez roditeljskog staranja sa područja Unsko-sanskog kantona/županije.

Osnovana je Odlukom o osnivanju Skupštine Unsko-sanskog kantona/županije broj: 01-1-130/99 od 28.10.1999. godine⁹⁷ kojom je propisano da nadzor nad stručnim radom i zakonitosti u radu javne ustanove obavlja županijsko ministarstvo za rad, socijalnu politiku, izbjegle i raseljene osobe. Ustanova vrši privremeno zbrinjavanje djece i mladih do stjecanja uvjeta za povratak u njihovu biološku obitelj ili ispunjavanja uvjeta za osamostaljenja, a najduže do 24. godine života, pod uvjetom da se nalaze na redovitom obrazovanju.

Ustanova u okviru svoje djelatnosti zbrinjava: djecu i mlade bez roditeljskog staranja, djecu i mlade u kriznim situacijama, djecu i mlade izložene nasilju i djecu i mlade sa lakšim teškoćama u razvoju. Zakonodavni okvir koji se primjenjuje u radu ustanove: Uredba o ustanovama sa zakonskom snagom, Obiteljski zakon, Zakon o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom, Zakon o hraniteljstvu, Zakon o proračunu, Zakon o računovodstvu i reviziji, Zakon o obligacionim odnosima, Zakon o javnim nabavkama itd.

Pored brige o djeci bez roditeljskog staranja, u okviru ustanove egzistira tjedni internat u kojem borave srednjoškolci čije su obitelji bez redovitih materijalnih primanja. Svake godine u

⁹⁷ „Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona/županije, br. 9/99

internatu boravi oko 60 učenika. Troškovi boravka učenika padaju na teret ustanove. Postoji potreba za izmjenom Obiteljskog zakona koji će jasno precizirati obveze ustanova socijalne skrbi i tijela starateljstva kada je u pitanju starateljstvo nad maloljetnim osobama. Također, smatraju da postoji potreba za pronalaženjem primjerenog rješenja kada je u pitanju učešće/obvezivanje roditelja/staratelja djece na smještaj i troškove smještaja jer postoje saznanja da određeni broj roditelja ostvaruje mjesečna primanja kako u zemlji, tako i u inozemstvu, a ne sudjeluje u izdržavanju djece.

Kad se radi o proračunu, za 2017. godinu, iznosio je 1.521,494 KM; za 2018. godinu, 1.559,771 KM; za 2019. godinu; 1.425,652 KM, za 2020. godinu 1.475.000 KM i za 2021. godinu, 1.333,057 KM. Godišnji proračun je dovoljan za financiranje tekućih obveza od kojih se izdvajaju sredstva za izdržavanje i smještaj djece i plaće i materijalna davanja uposlenih. Međutim, nije dovoljan za realiziranje svih potreba koje ustanova ima. Najčešće nedostaju sredstva za održavanje objekata koje ustanova koristi, a radi se o 24 objekta raspoređena na cijeloj teritoriji Unsko-sanskog kantona/županije, kao i za organiziranje sadržaja za djecu u vrijeme zimskog i ljetnjeg raspusta (radionice, izleti, odlazak na more) a nedostaju i sredstva za edukacije uposlenih. Od navedenih 24 objekta, ustanova u svom vlasništvu posjeduje dva stana za mlade koji se nalaze u Bihaću, dok su ostali objekti vlasništvo općina/gradova dati ustanovi na korištenje bez naknade.

Materijalno-tehnička sredstva, prema navodima ove ustanove, uglavnom zadovoljavaju potrebe za njihov rad. Što se tiče prostornih kapaciteta, djeca su smještena u 14 obiteljsko-hraniteljskih kuća, u svakoj boravi od troje do šestoro djece. Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece, adekvatan je i ima omogućen pristup osobama sa invaliditetom. Uredski prostor kao i oprema je na zadovoljavajućoj razini. Ustanova posjeduje dva motorna vozila, od kojih je jedno zbog starosti i dotrajalosti predmet otpisa. Za pružanje kompletnih usluga ustanovi je potrebno kombi vozilo.

Pravilnikom o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta utvrđen ustroj uposlenih i broj uposlenih i njihova školska sprema je usklađena sa navedenim aktom. Ukupan broj uposlenih je 41, od kojih direktno sa djecom radi 28, a 13 obavlja administrativno-tehničke-kadrovske poslove. Ustanova ne posjeduje dovoljno uposlenih za obavljanje zadaća iz okvira svoje nadležnosti. Kako bi se očuvao integritet ustanove bitno je uskladiti način rada i postupanja sa moralnim vrijednostima u cilju sprječavanja i umanjavanja rizika da se javne ovlasti obavljaju suprotno svrsi zbog kojih su ustanovljene.

Odgajatelji i hranitelji imaju redovite edukacije od strane uposlenih u ustanovi, psihologa i stručnih suradnika. Djelatnici ove ustanove sudjeluju u seminarima, okruglim stolovima, radionicama, a jedan uposleni je završio edukaciju iz oblasti hraniteljstva u okviru Federalnog ministarstva zdravstva i postao trener za rad sa odgajateljima i hraniteljima i profesionalcima iz ove oblasti. Organiziranje dodatnih edukacija iz različitih oblasti psihosocijalnog rada bi im dobrodošao.

Pored smještaja djeci je obezbijedena ishrana, odjeća i obuća, školski pribor, higijenska sredstva. Upravni odbor ustanove donosi odluku o visini naknade za smještaj djece, na koju Vlada Unsko-sanskog kantona/županije daje suglasnost. Mjesečna naknada za izdržavanje djece iznosi 330,00

KM, a za djecu sa lakim teškoćama u razvoju 370,00 KM. Sve druge potrebe koje prelaze iznos naknade, obezbjeđuju se putem donacija.

Broj djece bez roditeljskog staranja za razdoblje od 2017. do 2021. godine, po godinama je 2017. godine 74 djece, 2018. godine 69 djece, 2019. godine 65 djece, 2020. godine 67 djece i 2021. godine 70 djece.

Najčešći razlozi zbog kojih se djeca smještaju u ustanovu su zanemarivanje i zlostavljanje djece, napuštanje djece i smrt roditelja. Iz ove ustanove prednost daju alternativnim vidovima zbrinjavanja poput usvojenja ili hraniteljstva, jer se radi o okruženjima koji su najbliži biološkoj obitelji.

Smatraju da smještaj u ustanovu ima svoje prednosti u vidu transparentnosti, kontrole i nadzora nad pružanjem usluga. S druge strane, djeca koja su smještena u Ustanovu najčešće su stigmatizirana i nose breme „djeteta iz doma“. Od ukupno 65 trenutno smještene djece (na dan 28.06.2022. godine), šestero djece su kategorizirana kao djeca sa lakim teškoćama u razvoju, dok se u postupku kategoriziranja nalazi petoro djece. Prema njihovim navodima, u proteklom razdoblju provedena su tri inspekcijska nadzora, dok se u kontinuitetu provodi nadzor nad radom ustanove od strane nadležnog ministarstva. U razdoblju od 2017. do 2021. godine bilježe jednu prijavu koja se odnosi na nasilje nad djecom. Suradnju sa centrima za socijalni rad ocjenjuju kao zadovoljavajuću, a imaju podršku nadležnog županijskog ministarstava.

Kao prepreke koje utječu na rad ustanova i centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja navode nedostatak finansijskih sredstava, dislociranost pojedinih socijalno-pedagoških zajednica od centara općina/gradova a samim tim i do sjedišta centara za socijalni rad, nemogućnost obezbjeđenja stručnih osoba (logopeda, oligofrenologa) za rad sa djecom sa lakšim poteškoćama u razvoju, kao i za rad sa djecom sa ciljem njihovog osamostaljivanja i rješavanja egzistencije mladih po izlasku iz javne skrbi.

Za prevazilaženje prepreka predlažu dodatna finansijska sredstva kako bi se obezbijedilo što kvalitetnije pružanje svih oblika usluga potrebnih djeci, ostvarivanje suradnje sa Službom za zapošljavanje i poslodavcima u zajednici kako bi se mladima koji izlaze iz sustava javne skrbi osiguralo prvo zaposlenje i na taj način riješila egzistencija i uključivanje u druge društvene tokove.

Iz ove ustanova smatraju da je potrebno preispitati koncept rada ustanova u širem smislu, odnosno ustanoviti prednosti i nedostatke postojećih modela, te zajedno sa drugim nadležnim institucijama razmotiti funkcionalniji sustav. Zanimljivo je da ova ustanova predlaže osnivanje posebnog ministarstva koje će se baviti socijalnom politikom na području županije/kantona i biti podrška centrima za socijalni rad i ustanovama socijalne skrbi.

9.1.2. Nevladine organizacije/ustanove za smještaj djece bez roditeljskog staranja u Federaciji Bosne i Hercegovine

Dom za djecu bez roditeljskog staranja „Ivan Pavao II“, Čitluk⁹⁸

Zakonodavni okvir za rad ove ustanove predstavljaju Obiteljski zakon i Zakon o socijalnoj skrbi.

Proračun ove ustanove za 2017. godinu iznosi 23.850,00 KM, za 2018. godinu, 22.650,00 KM, za 2019., 24.000,00 KM, za 2020. godinu, 28.500,00 KM i za 2021. godinu, 28.000,00 KM. Kako smatraju, godišnji proračuni ne zadovoljavaju potrebe ustanove.

Materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti zadovoljavaju potrebe za rad ustanove, kao i potrebe spram broja djece. Rad se obavlja u vlastitom prostoru koji je adekvatan. Ustroj uposlenih utvrđen je Pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta. Broj uposlenih i njihova školska sprema je usklađena sa pomenutim Pravilnikom. Ustanova posjeduje dovoljno uposlenih (13 uposlenih, sa djecom radi osam dok administrativno-tehničko-kladrovske poslove obavlja troje uposlenih). Uposleni nemaju organizirane stručne edukacije, a bilo bi dobro da se organiziraju iz oblasti ekonomije i socijalne skrbi.

Osim usluga smještaja pružaju i usluge odgoja, obrazovanja i zdravstvene skrbi. Do 2015. godine smještaj je bio besplatan. Cijena smještaja je od 2015. godine formirana temeljem mjesečnih troškova i iznosi 500,00 KM. Puni iznos nitko ne plaća, pojedini centri za socijalni rad plaćaju cijenu u iznosu od 150,00 KM. U razdoblju od 2017. do 2021. godine u ustanovu je smješteno 17 djece. Najčešći razlozi smještaja djece su nepovoljne obiteljske prilike, loši materijalni uvjeti, nesposobnost adekvatne skrbi za djecu. Najadekvatniji način zaštite prava djece bez roditeljskog staranja je smještaj u usvojiteljsku ili hraniteljsku obitelj. Četvero djece ima poteškoće u razvoju.

Stručni nadzor vrši centar za socijalni rad ovisno o potrebi i slučaju, a inspeksijski nadzor se vrši najmanje jedanput godišnje. U vremenskom razdoblju od 2017. do 2021. godine nije bilo prijava ni kaznenih postupaka.

Suradnja sa centrima za socijalni rad i nadležnim ministarstvima je uspješna, a kao najveću prepreku za svoj rad smatraju dugotrajne sudske postupke. Mjere koje bi doprinijele unaprjeđenju rada ustanova su rad na osnaživanju obitelji sa djecom, posebno obitelji koje imaju bilo kakve probleme. Također, postupci procesa usvojenja i hraniteljstva bi trebalo da budu brži kako bi se smanjio broj djece smještene u institucijama.

Stadlerov dječiji Egipat, Sarajevo

Stadlerov dječiji Egipat Sarajevo je u odgovoru broj: 25/2022 od 22.06.2022. godine naveo da zakonodavni okvir za rad ove ustanove predstavljaju Rješenje o upisu u registar za Katoličku crkvu u Bosni i Hercegovini kod Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine, Dekret Uprave

⁹⁸ Odgovor broj: 58-05-0009-113/22 od 22.06.2022. godine

Provincije ponovnog otvaranja Stadlerovog dječijeg Egipta i Pravilnik ustanove Stadlerov dječiji Egiptat.

Ukupan proračun za razdoblje od 2017. do 2021. godine ukupno iznosi 63.108,77 KM, a izdaci za navedeno razdoblje su iznosili 62.566,47 KM i to po godinama (2017/2018. godina 20.500,00 KM, izdaci su iznosili 20.265,00 KM, 2018/2019. godina, 17.949,42 KM, izdaci su iznosili 17.811,18 KM, 2019/2020. godina, 11.702,35 KM, izdaci su iznosili 11.644,99 KM, 2020/2021. godina, 12.957,00 KM, izdaci su iznosili 12.845,30 KM).

Navedeni godišnji proračun odnosi se samo na školske knjige, odjeću i obuču i liječenje. Sredstva proračuna su najvećim dijelom doprinos osnivača i doprinos za smještaj od centara za socijalni rad.

Materijalno-tehnička sredstva (prostor, uredska oprema i svi sadržajni kapaciteti) zadovoljavaju potrebe za rad ustanove. Rad se obavlja u vlastitom prostoru. Radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece, prostor je adekvatan i prilagođen osobama sa invaliditetom.

Ova ustanova posjeduje dovoljno uposlenih za obavljanje zadataka (ukupno uposlenih u Ustanovi je 10 osoba, a tri su direktno uposlene u radu sa djecom). Usklađen je broj uposlenih i njihova školska sprema prema odredbama unutarnjeg akta. Svi uposleni sudjeluju na stručnim edukacijama iz različitih oblasti, ali je potrebno više edukacija za rad sa djecom sa poteškoćama u razvoju i rehabilitaciji djece sa oštećenim sluhom i govorom.

Djeci se pružaju usluge; smještaja, zdravstvene skrbi i obrazovanja. Usluge smještaja se reguliraju u ugovoru sa centrima za socijalni rad. U razdoblju od 2017. do 2022. godine ukupno je smješteno 45 djece (godina 2017/18 - 15 djece; godina 2018/2019 - osmero djece; godina 2019/2020 - osmero djece; godina 2020/2021 - šestoro djece; godina 2021/2022 - osmero djece).

Razlozi smještaja su socijalna ugroženost obitelji, razvodi brakova roditelja, neriješena stambena pitanja obitelji, bolesti roditelja i djece. Troje djece ima blaže simptome poteškoća u razvoju. Prigodom smještaja djece, prednost se daje smještaju u hraniteljske obitelji.. Nije bilo inspeksijskih nadzora u ovoj ustanovi, niti je bilo prijava koje se odnose na bilo koji oblik nasilja nad djecom. Svoju dugogodišnju suradnju sa centrima za socijalni rad ocjenjuju uspješnom.

Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb MAJČINO SELO, Čitluk

Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb MAJČINO SELO, Čitluk je u odgovoru od 22.06.2022. godine navela da djeluje i radi prema Zakonu o socijalnoj skrbi⁹⁹, Zakonu o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom¹⁰⁰ i Zakonu o predškolskom odgoju HNŽ.

⁹⁹ „Narodne novine Hercegovačko-neretvanska županija/kanton“ broj: 3/05

¹⁰⁰ „Narodne novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj: 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09

Ustanova MAJČINO SELO, Čitluk skrbi o smještaju, odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi (predškolski odgoj). Socijalna zaštita i briga za djecu sa smještajem ostvaruje se u Centru za nezbrinutu djecu kao posebnom organizacijskom dijelu u sklopu ustanove.

Socijalna skrb u ustanovama sa smještajem znači - ostvarivanje stalne skrbi i potpore:

1. djeci bez roditeljske brige (zdrava djeca: bez oba roditelja, nepoznatih roditelja, napuštena od roditelja, lišena roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost);
2. djeci čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama (zdrava djeca: čiji roditelji zbog nesređenih obiteljskih, materijalnih i drugih razloga nisu u mogućnosti da im osiguraju normalne uvjete za pravilan odgoj, psihički i fizički razvoj).

Korisnici stalne skrbi i potpore pod 1. i 2. u odgovarajućoj dobi redoviti su korisnici vrtića i jaslica u ovoj ustanovi, a temeljni razlog što se ustanova bavi djelatnošću predškolskog odgoja je pružanje usluga tim kategorijama djece.

U cilju socijalizacije ove djece vrtić i jaslice pružaju usluge i drugoj djeci.

Navedena djelatnost ostvaruje se temeljem općeg programskog usmjerenja u čijoj izradi prijedloga sudjeluju predstavnici uposlenika, a sve vrste programa koji se odnose na djelatnost odgoja i naobrazbi predškolske djece donosi Ministarstvo. Smatraju da nema potrebe za izmjenom zakonskih propisa.

Kada je riječ o proračunu, ukupan godišnji iznos proračuna ustanove za razdoblje od 2017. do 2021. godine prikazan je u tabeli (prihodi i rashodi)

GODINA	PRIHOD	RASHOD
2017.	1.754 800,00	1.753 677,00
2018.	1.659 707,00	1.658 523,00
2019.	1.707 093,00	1.704 107,00
2020.	1.595 221,00	1.593 973,00
2021.	1.307 600,00	1.308 820,00

Prema navodima ove ustanove, godišnji proračun zadovoljava njihove potrebe.

Materijalno-tehnička sredstva (prostorni resursi, uredska oprema, vozila, sadržajni kapaciteti itd.) zadovoljavaju potrebe za rad ustanove. Rad se obavlja u vlastitom prostoru. Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece, adekvatan je i ima omogućen pristup građanima i osobama sa invaliditetom.

Pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta utvrđen je ustroj uposlenih i broj uposlenih i njihova školska sprema su usklađeni sa odredbama unutarnjeg akta. Ukupno uposlenih u Ustanovi, s obzirom na sistematizaciju je 52 uposlenika (u broj su uključeni i uposlenici iz Vrtića). Broj uposlenih koji radi direktno sa djecom je devet odgajatelja, četiri uposlenika u stručnoj službi i

tri u administraciji. Ustanova posjeduje dovoljno uposlenih za obavljanje zadaća iz okvira svoje nadležnosti. Povremeno se organiziraju predavanja ili radionice o tematici koja se tiče odgoja. Na strogo stručne edukacije nije išao nitko. Smatraju da su potrebne edukacije za psihoterapeuta.

Usluge koje se pružaju djeci su: smještaj, odgoj, obrazovanje, medicinska zaštita; usluge: psihologa, soc. djelatnika, soc. pedagoga, i defektologa i logopeda i povremeno psihoterapeuta. Cijena smještaja iznosi 500,00 KM koja se određuje temeljem Pravilnika za određivanje cijene smještaja.

Broj djece bez roditeljskog staranja smješten u ustanovu za razdoblje od 2017. do 2021. godine, po godinama, iznosi: 2017. godine - jedno dijete, 2018. godine - petero; 2019. godine četvero djece, 2020. godine - sedmero, a u 2021. godini ne bilježi smještaj djeteta.

Najčešći razlozi zbog kojih se djeca bez roditeljskog staranja smještaju u ustanove je nemogućnost roditelja da pruže odgovarajuću skrb djeci. Za najadekvatniji način zaštite prava djece bez roditeljskog staranja, a u situaciji kada dijete nije usvojeno do prve godine života, smatraju smještaj u ustanovi, ali u ustanovi kao što je njihova jer su djeca smještena u male obiteljske kuće i imaju osjećaj pripadnosti određenoj obiteljskoj kući i određenoj odgajateljici. Istodobno se mogu socijalizirati sa drugom djecom iz drugih kuća. Šestero djece, od ukupnog broja djece bez roditeljskog staranja, ima poteškoće u razvoju. Broj provedenih stručnih nadzora i broj inspekcijskih nadzora je otprilike dva do tri puta godišnje

Ustanova ne bilježe nijednu prijavu ili postupak (prekršajni ili kazneni) koje se odnose na bilo koji oblik nasilja nad djecom u vremenskom razdoblju od 2017. do 2021. godine.

Odnos ili suradnju sa centrima za socijalni rad i nadležnim resornim ministarstvima ocjenjuju korektnom, ali istodobno smatraju da uvijek ima mjesta za poboljšanje suradnje, sve u interesu štíćenika.

Prepreke koje utječu na rad ustanove i centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja su zakonske prirode, prema mišljenju iz ove ustanove. Npr. štíćenici trebaju imati staratelja i to mora biti netko izvan ustanove, a za svaku običnu administrativnu radnju mora se kontaktirati centar za socijalni rad, koji mora kontaktirati staratelja, a on najčešće ne može odmah reagirati, već za nekoliko dana. Mjere koje bi doprinjele unaprjeđenju rada ustanova u konkretnoj oblasti je zakonsko reguliranje „problema godina“ odgajatelja koji boravi u kući sa štíćenicima (npr. odgojateljica sa 65 godina teško može zadovoljiti sve zahtjeve odgoja šest štíćenika i to u dinamičnoj i osjetljivoj dobi, a ustanova nema mogućnosti da joj dodijeli neko drugo radno mjesto. Interes štíćenika je ugrožen i postoji neusklađenost sa radnim pravom (odgojateljice) i donošenjem planova o djelovanju u kriznim situacijama (npr. plan izrađen od strane ministarstva kako djelovati u kriznim situacijama kao što je bila pandemija).

Predstavništvo humanitarne organizacije „Kinderzukunft Rudolf-Walther-Stiftung“ Dječije „Selo mira“ Turija - Ustanova za djecu bez roditeljskog staranja sa teritorija Bosne i Hercegovine

U odgovoru od 21.06.2022. godine navodi se da je zakonodavni okvir za rad i djelovanje Predstavništva strane humanitarne organizacije „Kinderzukunft Rudolf-Walther-Stiftung“ Dječije „Selo mira“ Turija - Ustanova za djecu bez roditeljskog staranja sa teritorije Bosne i Hercegovine ¹⁰¹ (u daljem tekstu Dječije „Selo mira“) predstavlja Zakon o radu, Pravilnik o radu, Zakon o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o hraniteljstvu Federacije Bosne i Hercegovine. Također, smatraju da nema potrebe za izmjenom zakonodavnog okvira.

Ukupan godišnji proračun ustanove od 2017. do 2021. godine iznosi 3.553.361,72 KM, a u prosjeku godišnji proračun za jednu godinu iznosi oko 600,000 KM i u potpunosti zadovoljava potrebe ustanove.

Materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti zadovoljavaju potrebe za rad ustanove. Rad se obavlja u vlastitom prostoru. Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe u odnosu na broj djece koja su trenutno smještena, adekvatan je te ima omogućen pristup građanima i osobama sa invaliditetom.

Ustroj uposlenih je utvrđen Pravilnikom o radu ustanove. Broj uposlenih i njihova školska sprema usklađena je sa odredbama unutarnjeg akta. Prema sistematizaciji radnih mjesta ukupno je 30 uposlenih, od kojih 18 radi direktno sa djecom dok dva uposlena obavljaju administrativno - tehničke - kadrovske poslove. Ustanova posjeduje dovoljno uposlenih za obavljanje zadataka iz okvira svoje nadležnosti. Pitanje odgovornosti uposlenih je regulirano ugovorom o radu i pravilnikom o radu.

U suradnji sa nevladinim organizacijama uposleni, odgajatelji i domaćice (pomajke) pohađaju edukacije koje se tiču obitelji, obiteljske dinamike i odgoja djece. Također, stručno osoblje često prisustvuje edukacijama i radionicama koje se tiču socijalne skrbi, alternativne skrbi. Smatraju da je potrebno organizirati što više edukacija i radionica u cilju poboljšanja rada sa djecom, pristupa rješavanju problema, proširenju postojećih znanja, senzorne integracije. Posebice su potrebne edukacije o pristupu djeci sa poteškoćama i radu sa djecom sa poteškoćama, tretmanu korisnika sa problematičnim ponašanjem i slično.

Dječije „Selo mira“ Turija obezbjeđuje usluge smještaja, ishrane, odijevanja, obrazovanja do osposobljavanja za samostalan život i rad, odgoj i psihopedagošku potporu, adekvatnu zdravstvenu skrb, usluge socijalnog i drugog stručnog rada.

Cijena smještaja trenutno iznosi 610,00 KM po djetetu, a formira se temeljem potreba djeteta.

Broj djece bez roditeljskog staranja smješten u ustanovu za razdoblje od 2017. do 2021. godine, po godinama: 2017. godine - 80 štićenika; 2018. godine - 69 štićenika; 2019. godine - 69

¹⁰¹ Odgovor od 21.06.2022. godine

štićenika; 2020. godine - 76 štíćenika; 2021. godine - 73 štíćenika; 2022. godina završno sa svibnjem - 77 štíćenika.

Najčešći razlozi zbog kojih se djeca smještaju u ustanove jeste odgojna zapuštenost i zanemarenost, neadekvatna skrb od strane roditelja, napuštanje djece od strane roditelja kao i zlouporaba djece u smislu prosjačenja. Mišljenja su da svaki od ovih načina zaštite prava djece bez roditeljskog staranja ima svoje prednosti, ali i nedostatke.

Kroz dosadašnji rad su imali slučajeve uspješnih i završenih procesa usvojenja djece koja su bila smještena u ustanovi, ali isto tako imaju na smještaju djecu koja su prethodno bila smještena u hraniteljsku obitelj gdje su im bila narušena prava i gdje su trpili psihičko i tjelesno/fizičko nasilje od strane hranitelja.

U ustanovi smatraju da nadležne institucije/tijela starateljstva, prije primjene bilo kojeg oblika zaštite djeteta, trebaju temeljem svih aspekata, sposobnosti i životne situacije procijeniti koji oblik zaštite bi bio najispravniji i najadekvatniji za bezbrižno odrastanje djece. Sve više je zahtjeva za smještaj djece koja imaju neki vid poteškoća u razvoju.

Svake godine rad ove ustanove se kontrolira od strane općinskih, županijskih, federalnih i državnih tijela. U navedenom razdoblju nije bilo prijava koje se odnose na nasilje nad djecom.

Ustanova ističe dobru suradnju sa centrima za socijalni rad i nadležnim ministarstvima.

Neke od prepreka koje utječu na rad ustanove su: nedovoljna financijska sredstva, birokratske obveze koje imaju prednost u odnosu na obveze i posao na terenu, a trebalo bi se više raditi na terenskim poslovima od strane centara za socijalni rad, odnosno posjeti djeci koja se nalaze na smještaju u ustanovama, manjak uposlenog kadra za nadzor smještene djece, zakonske regulative koje se tiču zdravstvene skrbi djece smještene u ustanovu iz drugih županija/kantona, predugi proceduralni rokovi u smislu dobivanja suglasnosti u postupanju i radu sa djecom.

Za prevazilaženje prepreka u radu predlažu određene zakonske izmjene, uzimajući u obzir stvarnu situaciju i okolnosti u okviru kojih djeluju ustanove za smještaj djece bez roditeljskog staranja. Zakonske izmjene trebalo bi da budu usmjerne na unaprjeđenje položaja djece, uključujući i uređenje pitanja pristupa zdravstvenoj skrbi ukoliko su djeca smještena iz druge teritorijalne jedinice. Također je neophodno obezbijediti dovoljan kadar centrima za socijalni rad kako bi se osigurao adekvatan nadzor nad ostvarivanjem najboljeg interesa djeteta.

Za unaprjeđenje rada ustanova neophodna je suradnja svih tijela, kako vladinih, tako i nevladinih u zajedničkom pronalažanju rješenja za pojedine probleme, međusobna povezanost i suradnja, multidisciplinarni timovi za djelovanje u oblasti skrbi o djeci bez roditeljskog staranja. Smatraju i da je neophodno organizirati stručne edukacije uposlenih koji rade direktno sa djecom.

Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“, Kulen Vakuf

Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“, Kulen Vakuf je u odgovoru od 20.06.2022. godine naveo da je predstavništvo humanitarne organizacije „Schutzengel Gesucht“,

predstavništvo Bihać, koje za realiziranje projekta ima dozvolu Federalnog ministarstva za raseljene osobe i izbjeglice, a registrirano je kod Ministarstva pravde Federacije Bosne i Hercegovine, reg. br. 155 knjiga I, od 18.12.2003. godine.

Sukladno članku 47. Zakona o udrugama i fondacijama¹⁰² nadzor nad zakonitošću rada udruga i fondacija vrši nadležno federalno, odnosno županijsko tijelo uprave u čiju djelatnost spada praćenje stanja u oblasti na koju se odnosi djelatnost udruge ili fondacije. Kao svoj zakonodavni okvir djelovanja navode Zakon o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom¹⁰³ i UN Konvenciju o pravima djeteta i smatraju da ne postoji potreba za izmjenom/dopunom zakonodavnog okvira.

Ova ustanova zbrinjava djecu starosne dobi od rođenja do šest godina, koja su privremeno ili trajno ostala bez roditeljske skrbi, te pruža pomoć i podršku djeci u njihovom psihomotornom razvoju.

Ukupan godišnji proračun za razdoblje od 2017. do 2022. godine je 2.564.120 KM i zadovoljava potrebe za rad ustanove.

Materijalno-tehnička sredstva zadovoljavaju sve potrebe ustanove. Rad se obavlja u iznajmljenom prostoru bez novčane naknade. Centar za djecu „Duga“ je kapaciteta 24 djece, starosne dobi od rođenja do šest godina, a raspolaže sa preko 600 m² unutarnjeg prostora kvalitetno opremljenog za boravak djece i preko 1000 m² dvorišnog prostora, također opremljenog za boravak djece sa dosta zelenih površina. Postojeći prostor ima omogućen pristup građanima, ali zbog nedostatka elemenata pristupačnosti (rampa, lift) nije adekvatan za osobe sa invaliditetom.

Ustroj uposlenih je utvrđen Pravilnikom o radu Ustanove. Školska sprema uposlenih u Centru „Duga“ usklađena je sa odredbama unutarnjeg akta. Ustanova ima ukupno 18 uposlenih što je dovoljan broj za kvalitetno obavljanje poslova, od čega, 12 uposlenih radi direktno sa djecom, dok šest uposlenika obavlja administrativno-tehničko-kadrovske poslove. Osim toga, Centar za djecu „Duga“ ima stalni angažman vanjskih suradnika, uključujući: pedijatra, logopeda, psihologa i drugih stručnjaka.

Uposleni su učesnici raznih edukacija namijenjenih za rad sa djecom i razmjenjuju iskustva sa stručnjacima iz naše zemlje te susjednih zemalja: Njemačke i Mađarske.

Osnovni cilj Ustanove je zbrinjavanje djece starosne dobi od rođenja do šest godina, koja su privremeno ili trajno ostala bez roditeljske zaštite, te pomoć i potporu djeci u njihovom psihomotornom razvoju. Kapacitet Centra „Duga“ je 24 djece - podijeljene u tri starosne skupine, (osmero djece u svakoj skupini)

I skupina – od rođenja do 15 mjeseci

II skupina – od 15 mjeseci do 36 mjeseci

¹⁰² „Službene novine Federacije Bisne i Hercegovine“, br. 45/2002

¹⁰³ „Sl. Novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 36/99

III skupina - od 36 mjeseci do 6 godina.

Za razdoblje od 2017. do 2021. godine u Centru „Duga“ je zbrinuto 70 djece.

Glavni razlozi za smještaj djeteta u ustanovu je problem u odgoju, zanemarivanje i napuštanje djeteta, a što je opet uglavnom povezano sa ekonomskim čimbenicima. Usvojenje kao jedan od oblika zbrinjavanja djece, iskusi većina djece koja su napustila ovu ustanovu i ovaj način zbrinjavanja smatraju najkvalitenijim, rukovodeći se vlastitim iskustvima. Trenutno (na dan 20.06.2022. godine) imaju jedno dijete s poteškoćama u razvoju.

U „Dugi“ se jednom godišnje provode stručni i inspekcijski nadzori. U dugogodišnjem radu u pružanju usluga djeci bez roditeljskog staranja nisu bili nikada povezani s bilo kakvim kaznenim postupkom.

Odnos i suradnju sa centrima za socijalni rad i nadležnim resornim ministarstvima ocjenjuju zadovoljavajućom. Zadovoljni su i podrškom od strane društvene zajednice i sve ove godine uspijevaju održati kvalitetu svojih usluga. Nositelj projekta i svih aktivnosti vezanih za Centar „Duga“ je Humanitarna organizacija „Schutzengel Gesucht“ iz Njemačke. Zahvaljujući ovoj organizaciji i nevladinoj udruzi Fondacija „Centar Duga Art“, u ovoj zajednici postoji mogućnost zbrinjavanja djece starosti od 0 do 6 godina, a koja pruža najbolje uvjete za rast i razvoj djece. Međutim, postavlja se pitanje koliko će dugo ove usluge postojati, odnosno koliko će strana organizacija kao nositelj projekta ulagati u ovu ustanovu.

Kako bi se preavazišle prepreke u ovoj oblasti, u ustanovi smatraju da je potrebno stvoriti adekvatne financijske i kadrovske resurse za rad ustanova i pokrenuti programe socijalne pomoći i socijalnih usluga za ostvarivanje prava djeteta. Mjere koje bi doprinijele unaprjeđenju rada su veća ulaganja države u socijalne službe, jer su one glavni nositelji odgovornosti za skrb djece bez roditeljskog staranja.

Ustanova za prihvata i odgoj djece „Mala škola“ Vareš

Ustanova za prihvata i odgoj djece „Mala škola“ Vareš u odgovoru broj 48/2022 od 17.06.2022. godine navodi da ima za svrhu prihvaćanje djece bez adekvatne roditeljskog skrbi, djece bez roditeljskog staranja i pratiti djecu odgojno i obrazovno sve do njihove samostalnosti, čak i nakon 18. godine.

Ustanova „Mala škola“ Vareš je javna privatna ustanova, registrirana u Sudu u Zenici i podliježe svim propisima iz područja socijalnog rada ustanova sa smještajem na području FBiH i Zeničko-dobojske županije/kantona. U ustanovi, smatraju da bi bilo dobro uvesti jasnije mjere po pitanju roditelja i njihovog odnosa sa djecom koja su smještena u ustanovu i jasnije definirati njihova prava i obveze po tom pitanju kako bismo što bolje zaštitili samu djecu.

Ustanova je osnovana od strane Školskih sestara franjevki Bosansko-hrvatske provincije. Ustanova funkcionira jednim dijelom zahvaljujući plaćanju smještaja za djecu i to 1/3 troškova je pokrivena iz tog proračuna, a ostali troškovi se pokrivaju uglavnom iz donacija.

U proteklih pet godina od 2017. do 2021. godine, ustanova je završavala s pozitivnom bilansom i to 2017. godine - 176,660.00 KM, 2018. godine - 90,120.00 KM, 2019. godine - 189,616.00 KM, 2020. godine - 3.132,00.00 KM i 2021. godine - 56,537.00 KM. Godišnji planirani proračun, zahvaljujući donacijama, zadovoljava potrebe rada ustanove.

Ustanova radi u zgradi koja je završena 2009. godine i kuća je građena upravo s ciljem smještaja djece, tako da su smještajni kapaciteti i svi drugi prostori u ustanovi planirani i prilagođeni tim potrebama. Djeca smještena u ustanovu imaju svoje vlastite prostore sa svim potrebnim i odgovarajućim namještajima, kao i dvorane za sport, za kreativne aktivnosti, učionice, informatičke prostorije, biblioteku, dvoranu za druženje i predstve, za aktivnost, prostore za psihoterapijski rad, velika kuhinja i male kuhinje u skupinama, podrumski prostori i ostave i sl. Ustanova je opremljena dovoljnim brojem vozila za trenutne potrebe (dva velika kombija i malo auto). Rad obavljaju u vlastitom prostoru.

Ustanova ima kapacitet za smještaj 32 djece, jer je predviđeno da su djeca smještene na dva kata, u četiri prostorne jedinice koje funkcioniraju zasebno kao obiteljski smještaj. Međutim, u Ustanovi uočavaju da je taj broj djece prevelik, ukoliko se djeci želi pružiti sve što je potrebno. Smataju da nije dovoljno djeci pružiti krov nad glavom, topli obrok i sl., nego punu pozornost i posvećenost svakom pojedinom djetetu prema njegovim potrebama, što iziskuje puno više vremena, energije, strpljenja, rada. Shodno tomu, ova ustanova se zadržava na broju od 22 ili maksimalno 24 djece i to po osmero djece u jednoj obiteljskoj skupini. Prostor je na jednom ulazu prilagođen i za osobe s invaliditetom, a u ustanovi postoji i lift.

U ustanovi imaju i svoja Pravila kao i Pravilnik o sistematizaciji radnih mjesta. Ukupno je 15 uposlenih, te jedna stažistica, jedna volonterka, računovođa i osoblje koje radi po ugovoru o djelu ili su angažirani za neka posebna područja, npr. psihoterapeut, logoped, socijalni radnik te profesionalni voditelji pojedinih radionica i sl. Direktno s djecom radi 11 osoba uključujući: stažisticu – socijalni radnik i volonterku – logopeda. Stalno je angažirano devet osoba, s tim da socijalni radnik iako po ugovoru o suradnji kontinuirano dolazi u ustanovu.

Budući da je riječ o ustanovi Školskih sestara franjevki - neke od sestara rade na principu volontiranja, ali su stručno osposobljene. Također, budući da je to prostor u kojem pojedine osobe i stanuju, nemaju noćne smjene nego dežurstva jer su tu 24 sata. Ustanova ima dovoljno osoblja i nema nepredviđenih situacija.

Uposleni imaju stručne edukacije, bilo da su sudjelovali na edukacijama koje su organizirane od strane nekih drugih institucija ili od strane same ustanove. Uglavnom su to edukacije koje se odnose na rad na sebi, na nekim suočavanjima i izgradnji vlastitih kvaliteta, organizirana supervizija, edukacije na profesionalnoj razini kao usavršavanja, edukacije na području komunikacije i odnosa s drugima i sl. Svi uposleni su prošli neki vid edukacije. U ustanovi, smatraju da bi bile bitne edukacije koje bi svakom odgajatelju pomogle u prevazilaženju svakodnevnih suočavanja s teškim situacijama djece: oblici supervizije, edukacije koje bi pomogle osvježiti pristup i rad s djecom, psihoterapijski pristupi, suvremeni pristupi u novim tematikama medijske kulture, i sl.

Pored smještaja koji podrazumijeva zadovoljavanje osnovnih potreba svakog djeteta, praćenje u odgojno-obrazovnom procesu, zdravstvena njega, svakom djetetu prema njegovim potrebama pružaju se usluge psihoterapije, logopeda, instrukcija u pojedinim školskim predmetima, različite kreativne aktivnosti poput muzikoterapije, plesnih radionica, dramskih radionica, likovnih i glazbenih, tečajeva stranih jezika, usluge produženog smještaja nakon 18 godina. Tu je i pronalaženje stipendija i pomoć kod pronalaska stana ili zapošljavanja, praćenje u vrijeme studija, pripreme oko osamostaljivanja, praćenje djece kod odlazaka i posjeta obitelji ili rodbini i sl.

Cijena za smještaj ovisi o nekoliko čimbenika, od županije/kantona iz kojeg dijete dolazi, o centru za socijalni rad i mogućnostima centra i o broju djece koja se nalaze na smještaju. Zbog svega nabrojanog cijena za smještaj se kreće od 250,00 KM do 500,00 KM po djetetu. Cijena od strane ustanove je postavljena - 500,00 KM po djetetu, ali suočeni su i sa kompleksnim situacijama na terenu i traženjem rješenja kako djeca ne bi ostajala u situacijama u kojima se ne mogu normalno razvijati i rasti. Zahvaljujući donacijama ustanovi moguće je funkcionirati na ovaj način.

Broj djece bez roditeljskog staranja smješten u ustanovu za razdoblje od 2017. do 2021. godine po godinama je 2017. – 21 dijete, 2018. – 22 djece, 2019. – 19 djece, 2020. – 22 djece, 2021. – 22 djece.

Najčešći razlozi za smještaj u ustanovu su, prema njihovim iskustvima, smrt jednog roditelja, velike poteškoće drugog roditelja odnosno nemogućnost da adekvatno skrbi za dijete ili djecu. Vrlo često su to i odgojna zapuštenost i zanemarenost, zlostavljanje djeteta, psihičke bolesti, osivnosti, promiskuitet roditelja, više brakova, te napuštanja, zbog siromaštva i neuposlenosti roditelja.

Prema njihovim iskustvima, djeca rijetko ispunjavaju uvjete za posvojenje, malo je hraniteljskih obitelji, te smještaj u ustanovu, u brojnim situacijama, smatraju najadekvatnijem rješenjem, posebice kada je riječ o starijoj djeci. Nemaju djece sa poteškoćama u razvoju. Međutim, imaju djece koja su kategorizirana i rade po prilagođenom programu u školi. Imaju puno djece koja imaju poteškoće u učenju, savladavanju gradiva, koja imaju emotivne i relacijske problem i sl. Stručni nadzor se vrši jednom godišnje, dok se redovito rade inspekcijski nadzori - dva puta inspekcija za nadzor sustava tehničke zaštite i inspekcija za zaštitu od požara. Nije bilo prijava zbog nasilja ili pokrenutog postupka po pitanju bilo kojeg oblika nasilja nad djecom od samog početka rada ustanove (2009. godine).

Sa centrima za socijalni rad imaju dobru suradnja, ali smatraju da bi bilo potrebno više povezanosti djece s socijalnim radnicima kao i njihovih posjeta ustanovi i više zanimanja za djecu. Suradnja s nadležnim resornim ministrarstvima je korektna.

Prepreke koje utječu na rad ustanove i centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja su često neke zakonske mjere koje vežu ruke onima koji bi htjeli napraviti više ili drugačije. Iako su djeca smještena u ustanovu suočavaju se sa samovoljom roditelja, njihovim vrlo teškim ponašanjima koja uvjetuju i to ponekad otežava i sam rad s djecom u ustanovi.

Kao prijedloge za prevazilaženje eventualnih prepreka navode da bi trebalo dati malo više ovlasti centrima za socijalni rad po pitanju odlučivanja mjera i odnosa djece s roditeljima, tj. po pitanju postupanja samih roditelja čija su djeca smještena u ustanove ili neke druge alternativne oblike smještaja. Smatraju i da je neophodno pri centrima i školama više stručnog osoblja za praćenje i pomoć djeci, posebice na području logopedije i psihoterapije. U tom pravcu, predlažu i edukacije što bi pomoglo i samim odgajateljima. Smatraju da bi trebalo uvesti zakonsku obvezu da socijalni radnici posjećuju djecu smještenu u ustanove kako bi ostvarili što bolje kontakte i više im pomogli pri odlascima u obitelji ili pri napuštanju ustanove.

Predstavništvo strane humanitarne organizacije SOS Kinderdorf International, sa sjedištem u Sarajevu

Predstavništvo strane humanitarne organizacije SOS Kinderdorf International, sa sjedištem u Sarajevu u odgovoru od 17.06.2022. godine navodi da djeluje temeljem slijedećih zakona: Zakona o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije Bosne i Hercegovine, Zakona o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom Kantona/Županije Sarajevo, Zakona o socijalnoj skrbi, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji sa djecom Tuzlanskog kantona/županije kao i pratećih podzakonskih akata i drugih zakonskih akata vezanih za oblast socijalne skrbi.

U ustanovi navode i da postoji potreba za donošenjem novog zakonskog okvira u Federaciji Bosne i Hercegovine kako bi se definirale socijalne usluge, standardi usuglasili sa trendovima i potrebama, kako bi se omogućile i zakonski jasnije uobličile prakse vaninstitucionalnog smještaja, kako bi se definiralo pružanje i plaćanje preventivnih socijalnih usluga, te kako bi se ujednačili minimalni uvjeti koje pravne osobe moraju poštovati za pružanje socijalnih usluga kao i cijene pružanja socijalnih usluga u cijeloj Federaciji Bosne i Hercegovine.

Kada je riječ o proračunu ove ustanove za razdoblje od 2017. do 2021 godine, ukupno su rashodi - 21.609.363 KM; državne subvencije - 4.193.079 KM; a učešće države - 19%, odnosno po godinama, 2017. godine (rashodi - 4.436.055 KM; državne subvencije - 919.960 KM; učešće države - 21%), 2018. godine (rashodi - 4.359.940; državne subvencije - 874.350; učešće države - 20%), 2019. godine (rashodi - 4.158.487; državne subvencije - 815.956; učešće države - 20%), 2020. godine (rashodi - 4.270.186; državne subvencije - 752.652; učešće države - 18%) i u 2021. godine (rashodi - 4.384.697; državne subvencije - 830.163; učešće države - 19%).

Godišni proračun zadovoljava potrebe SOS obitelji i to po slijedećim pitanjima: hrana, higijena, odjeća, školski troškovi za djecu i mlade itd. Učešće države je minimalno u odnosu na ukupne potrebe. Najveći dio proračuna financira SOS KDI iz vlastitih fondova. Suma koju država plaća za smještaj djeteta ili mlade osobe u SOS Dječija sela BiH nije dovoljna da pokrije ni osnovne troškove.

Materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti zadovoljavaju potrebe za kvalitetan rad ustanova (uredski pribor, namještaj kao i adekvatne prostorije).

Briga za djecu i mlade u SOS Dječijim selima je organizirana po principu alternativne obiteljske skrbi. Djeca i mladi borave u SOS obiteljima u za to posebice dizajniranim i izgrađenim obiteljskim kućama (u prosjeku petero do šestero djece po jednoj obitelji) a ukoliko mlade osobe (od 15-18 godine) izraze želju, skrb mogu nastaviti u Kući za mlade gdje se sa ostalim mladim osobama pripremaju za samostalan život. Kuća je kapaciteta do 15 mladih i o njima 24.satnu skrb provodi tim odgajatelja. Organizacija ima dovoljno vozila na raspolaganju za prijevoz djece i mladih.

Rad se obavlja u vlastitom prostoru. Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe u odnosu na broj djece. Prema internim standardima maksimalni kapacitet smještajnog prostora za djecu i mlade u jednoj SOS obitelji je šestero do sedmero djece, dok je u kući za mlade 15 djece. Većina obitelji ima četvero do petero djece, a prosjek mladih u Kući za mlade je 12 djece. Jedan od temeljnih principa brige u SOS obiteljima jeste da biološka braća i sestre odrastaju zajedno u istoj SOS obitelji. Zatim, jedna osoba - SOS mama kontinuirano skrbi o djeci i mladima iz SOS obitelji. Na taj način formiraju se trajne emotivne veze između odrasle osobe i djece/mladih u SOS obitelji. Dio SOS obiteljskih kuća ima djelomično obezbijeđen pristup osobama sa invaliditetom.

Pravilnikom o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta utvrđen je ustroj upsolenih. Trenutni ukupan broj uposlenih u cijeloj organizaciji je 146 (na dan 17.06.2022. godine), a sistematizacija je popunjena uz minimalna odstupanja - popuna je u tijeku.

U direktnoj skrbi na smještaju djece bez roditeljskog staranja u SOS selima Sarajevo i Gračanica i u Kućama za mlade u Sarajevu i Tuzli, te u potpori mladima u polusamostalnom životu rade ukupno 92 osobe koje imaju potporu i nacionalnog ureda koji, pored smještaja djece bez roditeljskog staranja, nadgleda i podržava sve ostale programe i projekte SOS DS BiH. Ostali uposleni rade na preventivnim projektima i programima koji nisu vezani za smještaj djece bez roditeljskog staranja, poput Centra za rani rast i razvoj, programa jačanja obitelji u riziku, projekta za zapošljavanje mladih itd.

Ustanova posjeduje dovoljno uposlenih za obavljanje zadaća iz okvira svoje nadležnosti. 80 uposlenih je u direktnom radu sa djecom i mladima a 12 uposlenih na administrativno-tehničko, kadrovskim i drugim sličnim poslovima. Broj uposlenih i njihova školska sprema su usklađeni sa odredbama unutarnjeg akta kojim je uređeno ovo pitanje.

Pitanje odgovornosti uposlenih je regulirano domaćim zakonodavnim okvirom, kao i internim politikama koje su usklađene sa međunarodnim dokumentima kao što su Konvencija UN o pravima djeteta, Smjernice UN-a za alternativno zbrinjavanje djece itd. Interne politike su: Kodeks ponašanja uposlenih, Politika zaštite djeteta, politika protiv fiskalnih nepravilnosti, Politika protiv zlostavljanja i iskorištavanja korisnika itd. SOS DS BiH, kao dio međunarodne organizacije, ima niz politika i propisa u postupanju i radu čiji su minimalni standardi uvijek iznad onih propisanih domaćim zakonodavstvom i koji se obvezno štiju. Za očuvanje integriteta najvažnije su redovite edukacije, budan nadzor nad kvalitetom rada i usluge, jasno propisane procedure i preventivno djelovanje.

Uposleni imaju stručne edukacije sukladno sa njihovim razvojem i planovima i strategijom organizacije. Edukacije su vezane za radno mjesto koje osoba obavlja, potrebe razvoja organizacije i individualne želje razvoja uposlenih. Uposleni SOS Dječijih sela Bosne i Hercegovine imaju certifikate i osposobljeni su za pružanje različitih stručnih edukacija. Uposleni iz direktne skrbi sudjeluju u supervizijskom procesu kojeg vode eksterni profesionalci obučeni za vođenje ovog procesa. Također, minimalno jednom godišnje organiziraju se treninzi koji služe u svrhu prevencije profesionalnog sagorijevanja. Potrebne su edukacije koje nude praktična umijeća rada sa djecom, posebice kada su u pitanju djeca sa poteškoćama (ponašajne teškoće).

Troškovi smještaja jednog djeteta u SOS Dječijih sela na mjesečnoj razini iznosi oko 1.600,00 KM, međutim županijska ministarstva ili centri za socijalni rad iz Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske cijenu smještaja plaćaju sukladno sa županijskim odlukama, odnosno odlukama općinskog vijeća (skupštine), te se iste kreću, ovisno od županije ili općine od 80,00 KM do 450,00 KM. Cijena je formirana dogovorom i neadekvatna je s obzirom na troškove. Razliku troškova pokriva SOS Dječija sela iz donacija.

Pored smještaja djece i direktne skrbi u okviru SOS Dječijeg sela pružaju se i ostali servisi: stručna porška Tima za razvoj djece svim SOS obiteljima, podrška djeci u učenju i razvoju životnih vještina putem kreativnih radionica i aktivnosti u okviru Dnevnog centra, podrška mladima u polusamostalnom životu nakon izlaska iz direktne skrbi, potpora mladima koji izlaze iz skrbi u rješavanju stambenog pitanja, potpora mladima u direktnoj skrbi i mladima koji su izašli iz direktne skrbi putem implementiranja programa za mlade koji obuhvaća aktivnosti u jačanju njihovih kompetencija zapošljivosti, edukaciji/prekvalifikaciji, traženju uposlenja, potpora obiteljima u zajednici u smanjenju rizika odvajanja djece od obitelji podrijetla putem psihosocijalne potpore, materijalnu potporu, zdravstvenu potporu itd.

Djeca i mladi su u SOS Dječijem selu Bosne i Hercegovine smještena u dva dječija sela i to u Sarajevu i Gračanici.

Kada je riječ o broju djece, SOS Dječije selo Sarajevo po godinama broji: 2017. godine - 149 djece, 2018. godine - 136 djece, 2019. godine - 125, 2020. godine - 116 i u 2021. godine - 123 djece. Nadalje, SOS Dječije selo Gračanica po godinama broji: 2017. godine - 128 djece, 2018. godine - 119, 2019. godine - 111, 2020. godine - 98 i 2021, godine - 94 djece.

Najčešći razlozi za smještaj djece bez roditeljskog staranja su disfunkcionalnost bioloških obitelji zbog bolesti ovisnosti, napuštanje djece od strane roditelja, nemogućnost adekvatne skrbi za djecu, napuštanje obitelji od strane jednog ili oba roditelja, različiti oblici zlostavljanja i zanemarivanja djece i egzistencijalni elementi. Najadekvatniji način zaštite prava djeteta jeste da se obitelji podrijetla pruži sva moguća potpora kako ne bi došlo do odvajanja djeteta od obitelji. Ukoliko je to nemoguće, najbolja alternativa biološkoj obitelji je hraniteljska obitelji ili neki drugi vid obiteljskog smještaja u koji se ubraja i smještaj u SOS obitelji.

Iz ove ustanove podatak da je 10-15 % djece i mladih sa poteškoćama u razvoju.

Nadzor nad kvalitetom skrbi od strane centra za socijalni rad se odvija periodično (najmanje jednom ili dva puta godišnje) za djecu koja su smještena putem tog centra u direktnu skrb SOS Dječijih sela.

Prekršajnih i kaznenih postupaka prijava i postupaka nasilja nad djecom u razdoblju od 2017. do 2021. nije bilo. Sa većinom centara za socijalni rad i reosrnim ministarstvima je kvalitetna suradnja.

Prepreke koje utječu na rad ustanova i centara za socijalni rad su nepostojanje Zakona o socijalnim uslugama kojim bi se jasnije i konkretnije propisali minimalni uvjeti za pružanje neke usluge, provjere, načini prijavljivanja i drugi elementi koji bi doprinijeli ujednačavanju kvalitete usluge i otklanjanju prepreka u zaštiti prava djece bez roditeljske skrbi. Neriješeno pitanje zdravstvene skrbi za djecu koja dolaze sa drugih županija/kantona, a smještena su u SOS Dječija sela u Sarajevu i Gračanici. Svi pregledi sekundarne i tercijarne zdravstvene skrbi koji se obavljaju za djecu sa drugih županija/kantona (van Tuzlanskog i Sarajevskog) stariju od 6 godina se moraju plaćati, budući da je njihova zdravstvena skrb regulirana isključivo u županiji/kantonu iz kojeg djeca dolaze, te je neophodno za ove preglede voziti djecu i mlade u županije/kantone (ili općine/opštine u Republici Srpskoj) kojima pripadaju prema mjestu mjesnog nadležnog centra za socijalni rad. Kao neke od prepreka također navode nisku cijenu obiteljskog smještaja, problem smještaja djece sa poremećajima ponašanja, smještaj ženske djece koja su u sukobu sa zakonom.

Kako bi se prevazišli problemi, predlažu da županije/kantoni u Federaciji Bosne i Hercegovine i opštine/općine u Republici Srpskoj potpišu ugovore ili protokole sa domovima zdravlja u Gračanici i Sarajevu, kao i sa bolnicama u Sarajevu i Tuzli kako bi se nadoknadili troškovi liječenja za djecu i mlade smještene u SOS Dječija sela Bosne i Hercegovine. Također, predlažu usvajanje Zakona o socijalnim uslugama u Federaciji Bosne i Hercegovine, izmjene i dopune Zakona o hraniteljstvu. Kako pojašnjavaju, usvajanjem Zakona o socijalnim uslugama došlo bi se do kvalitetnijeg rješenja smještaja djece bez roditeljskog staranja uopće, kao i smještaja djece sa disharmoničnim razvojem.

Također, uvođenjem preventivnih usluga u sustavnu podršku i financiranjem preventivnih usluga smanjio bi se broj djece smještene u ustanove što bi otvorilo prigodu za kvalitetniji rad sa manjim brojem korisnika. Neophodno je prepoznati djecu i mlade koji se nalaze u alternativnoj skrbi ili izlaze iz alternativne skrbi kao iznimno ranjivu kategoriju stanovništva, za koju je potrebno kreirati posebne programe potpore (naročito za mlade koji se nalaze na putu osamostaljenja), na način da se formiraju mali obiteljski domovi za skrb o djeci i mladima sa teškoćama u ponašanju, povećati im mjesečne iznose za financiranje smještaja djece u obiteljski oblik skrbi ili drugi oblik zbrinjavanja, itd.

9.2. Republika Srpska

Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ Banja Luka

U Republici Srpskoj osnovana je Javna ustanova Dom za djecu i omladinu bez roditeljske skrbi „Rada Vranješević“ sa sjedištem u Banja Luci, a osnivač je Vlada Republike Srpske. U svom

odgovoru broj 04-1-2178/2022 od 22.06.2022. godine navode da zakonodavni okvir za rad ove ustanove predstavljaju Zakon o socijalnoj skrbi, Zakon o sustavu javnih službi, Zakon o radu, Zakon o plaćama uposlenih u javnim službama Republike Srpske, Statut ustanove, kao i niz drugih podzakonskih akata, te smatraju da nema potrebe za izmjenama zakonodavnog okvira.

Prema dobivenim podacima iznosi proračuna pomenute ustanove za razdoblje od 2017. do 2022. godine su: za 2017. godine, 1.684.162,54 KM, 2018. godine, 1.582.191,89 KM, 2019. godine 1.532.126,71 KM, 2020. godine, 2.0005.932,08 KM i za 2021. godinu, 2.262.867,55 KM.

Godišnji proračun ne zadovoljava potrebe jer nije riješen model financiranja pomenute ustanove (financiranje je iz više izvora)¹⁰⁴.

Materijalno-tehnička sredstva koja ustanova posjeduje djelomično zadovoljavaju potrebe za rad koji se obavlja u vlastitom prostoru - fizički prostor zadovoljava potrebe aktualnog broja djece (103¹⁰⁵), ali se dio prostora sanira. Kako je došlo do poskupljenja svih životnih namirnica i potreba, od velike pomoći su donacije pomoću kojih se obezbjeđuju sredstva za redovite dnevne potrebe djece i mladih koji borave u ustanovi. A kako bi odgojne skupine funkcionirale sukladno sa standardima, potrebna im je dodatna oprema i odgojno osoblje. Ulaz u ustanovu ima pristup osobama sa invaliditetom.

U ustanovi je uposleno 79 uposlenika, a novim Pravilnikom o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta, čije je usvajanje u tijeku, predviđeno je oko 100 radnih mjesta, od toga 50 za direktni rad sa djecom. Zbog odsustva po različitim osnovama (bolovanja, porodijska odsustva) samo je 39 uposlenih uključeno u neposredni rad sa djecom. Broj uposlenih koji obavlja administrativno-tehničko-kadrovske poslove je 29. S obzirom na ustroj i potrebe djece bez roditeljske skrbi te činjenicu da se život u ustanovi odvija 24 časa, smatraju da aktualni broj raspoloživog osoblja nije dovoljan za obavljanje zadataka iz njihove nadležnosti.

¹⁰⁴ Ombudsmanima Bosne i Hercegovine od ranije poznat problem rada, odnosno financiranja ove ustanove iz predmeta br. Ž-BL-01-585/18 i Ž-BL-01-586/18.

Kao jedina ustanova ovog tipa u Republici Srpskoj, zbrinjava veliki broj djece i omladine bez roditeljskog staranja već dugi niz godina i omogućava normalan život djeci koja su se susrela sa nizom poteškoća tijekom svog odrastanja zahtijeva veliku angažiranost posvećenost uposlenih u ustanovi, ali i značajna finansijska sredstva koja su često nedostupna. Svi troškovi ustanove se financiraju tako što Vlada Republike Srpske, po osnovu Rješenja Ministarstva zdravlja i socijalne politike isplaćuje mjesečno određeni iznos, po djetetu, kao i centri za socijalni rad sa područja općine/grada iz koje dolazi dijete. Iz navedenih novčanih sredstava moraju se isplatiti svi troškovi (bruto zarade djelatnika, hrana, lijekovi, odjeća, obuća, higijena, održavanje objekta, komunalne usluge...), što ustanovi predstavlja problem. Dakle, i plaće uposlenih iz ustanova se isplaćuju iz cijene smještaja, a ta sredstva nekada nisu dovoljna ni za najosnovnije životne potrebe kao što su hrana, lijekovi i dr. Rješenje ovog problema bi bilo da se promijeni model financiranja, odnosno da Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi prihvati isplatu bruto zarada za uposlene u ustanovi kao što je to npr. slučaj za sve uposlene u svim osnovnim i srednjim školama u Republici Srpskoj, od strane Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, odnosno Vlade Republike Srpske, a da se iz cijene smještaja koju ustanova naplati od centara za socijalni rad financiraju svi ostali troškovi. Ovakav model bi bio dugoročno održivo rješenje što bi doprinijelo i kvaliteti rada sa djecom. Drugi eventualni prijedlog jeste model u kojem bi Ministarstvo prihvatilo isplate bruto plaće samo za stručne djelatnike koji rade direktno sa djecom dok bi se iz cijene smještaja naplaćene od centara i sufinanciranja od strane Ministarstva isplaćivale plaće ostalim djelatnicima koji ne rade direktno sa djecom, ali i svi ostali troškovi. Nadležnima u Vladi Republike Srpske je, prema navodima ravnatelja, poznat istaknuti problem i postoji volja da se riješi.

¹⁰⁵ Napomena: broj djece na dan pisanja akta – odgovora Ombudsmanima, 22.06.2022. godine

Dio osoblja ustanove je imao organizirane edukacije prije razdoblja pandemije izazvane virusom korona, dok je u samom razdoblju korone dio osoblja pohađao različite webinare.

Usluge koje ustanove pruža su raznovrsne, a usluga smještaja podrazumijeva ishranu, boravak, zdravstvene mjere, obrazovanje (predškolsko, osnovnoškolsko, srednjoškolsko i studiranje), pomoć pri pronalaženju prakse, pomoć pri upošljavanju, pomoć u osamostaljivanju prije napuštanja ustanove, savjetodavni rad, rekreativne sadržaje... i razne druge.

Ova ustanova pruža i usluge prihvatilišta i to: Prihvatilište za djecu uzrasta od rođenja do 18 godina života u stanju žurne potrebe za privremenom institucionalnom zaštitom i Prihvatilište za trudnice i majke sa djecom do godinu dana života, uslugu Vrtića kako za djecu iz ustanove, tako i za djecu iz lokalne zajednice, uslugu Savjetovališta.

Cijenu smještaja propisuje Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Srpske: smještaj djeteta bez roditeljske skrbi - 650,00 KM, smještaj djeteta bez roditeljske skrbi sa društveno neprihvatljivim ponašanjem - 725,00 KM. Broj djece koja su smještena u ustanovu u razdoblju od 2017. godine do 2021. godine je 132 djece (2017 (18 djece), 2018 (19 djece), 2019 (18 djece), 2020 (23 djece), 2021 (54 djece).

Najčešći razlozi smještaja djece u ustanovu su višestruko otežavajuće životne situacije koje najčešće podrazumijevaju: nedovoljne uvjete za život djece i njihovo izdržavanje, zanemarivanje i zapuštanje djece, alkoholizam, napuštanje djece, obiteljsko nasilje, mentalne i druge bolesti roditelja, smrt jednog ili oba roditelja, različite situacije uznemiravanja i zlouporaba djece od strane srodnika, roditelja ili drugih osoba koja žive u blizini, konflikti sa hraniteljima itd.

U Ustanovi smatraju da je najadekvatniji oblik zbrinjavanja djece - usvojenje, ako djeca ne mogu da borave u biološkoj obitelji. Smještaj u srodničku obitelj, ukoliko je funkcionalna, smatraju boljim oblikom zaštite prava djece u odnosu na hraniteljstvo i u odnosu na institucionalni smještaj.

Poteškoće u razvoju (intelektualne, fizičke i zdravstvene poteškoće, poremećaje ponašanja) na smještaju u ustanovu manifestira 43 djeteta, sa napomenom da imaju još djece koja su u razdoblju opservacije i za koju pretpostavljaju da će biti komisijski razvrstana u kategoriju djece sa smetnjama u razvoju.

Što se tiče stručnih i inspeksijskih nadzora, u tekućoj godini – 2022. godine, izvršen je stručni nadzor od strane Republičke uprave za inspeksijske poslove, Sektora zdravstvene inspekcije, kao i jedan inspeksijski nadzor od strane Grada Banja Luka, Odjeljenja za inspeksijske poslove.

U razdoblju od 2017. do 2021. godine, u 26 navrata prijavljivani su slučajevi vezani za neki oblik nasilja.

Suradnju sa centrima za socijalni rad ocjenjuju zadovoljavajućom, te nailaze i na razumijevanje resornog ministarstva. Navode primjere dobre suradnje i dobre prakse sa centrima koji se nalaze u blizini Banja Luke i čiji su predstavnici u mogućnosti da češće obilaze djecu i ostvaruju intenzivniju suradnju sa stručnim djelatnicima ustanove i samom djecom. Iz ove ustanove

smatraju da bi predstavnici centara za socijalni rad, bez obzira na udaljenost morali posjećivati djecu najmanje dva puta godišnje.

Kao prepreke u svom radu i u oblasti zaštite prava djeteta bez roditeljske skrbi navode: ograničenost centara za socijalni rad da djecu smjeste u mnogo adekvatnije ustanove zbog pružanja bolje zdravstvene i druge skrbi potrebne djeci, naročito onoj koja manifestiraju poremećaje u ponašanju i kombinirane smetnje, ali i u svim drugim slučajevima kada je neophodno brzo djelovati i smjestiti dijete. Ustanova ukazuje na nedostatak rada na terenu kako bi se smanjio rizik razdvajanja djeteta iz obitelji, jer se u praski često dešava da žuran ili privremeni smještaj djeteta u ustanovu na kraju preraste u višegodišnji boravak djece u ustanovi. Također, postoji veliki broj birokratskih barijera u učinkovitijem ostvarivanju prava djece i posebice ističu komplicirane i duge procedure usvajanja, ili procedure kod ostvarivanja kontakta sa srodnicima ili osobama od interesa za dijete itd.

Djeca koja manifestiraju poremećaje u ponašanju zahtijevaju specijaliziran rad i smještaj u neku drugu, adekvatniju ustanovu. Mjere koje bi doprinijele promicanju rada ustanove u konkretnoj oblasti su poštivanje pedagoških standarda koji su propisani, a podrazumijevaju manji broj djece na smještaju u ustanovi i u odgojnim skupinama, a veći broj dostupnog stručnog kadra koji bi obezbijedio primjerenije uvjete za ispunjavanje prava djece. Neophodna su veća ulaganja u direktna davanja djeci (npr. džeparac), ali je neophodno povećati cijenu smještaja djece u ustanovu i pružiti više potpore roditeljima djece.

Nadalje, neophodno je što učinkovitije zdravstveno osiguranje za djecu i mlade koji dolaze iz Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ili iz Federacije Bosne i Hercegovine, a smješteni su u ovu ustanovu ili dobivanje kartice prioriteta pri zakazivanju specijalističkih pregleda, s obzirom na to da su termini za određene preglede često popunjeni. Smatraju da je neophodna bolja logistička podrška u realiziranju određenih prava djece (pravo na šport, jer npr. odvođenje i dovođenje djece na treninge podrazumijeva dovoljan broj osoblja koje bi bilo posvećeno individualnim potrebama djece i mladih). Kako iz ove ustanove smatraju, neophodno je definirati bolji način financiranja čime bi se omogućio veći broj odgojnog i stručnog osoblja, te samim tim poboljšala kvaliteta rada sa djecom i mladima koji borave u ustanovi.

X ZAPAŽANJA OMBUDSMANA NAKON OBAVLJENIH POSJETA USTANOVAMA

Kako je fokus ove analize na stanju u ustanovama za djecu bez roditeljskog staranja, predstavnici Institucije ombudsmana¹⁰⁶ su posjetili sve javne ustanove u Bosni i Hercegovini i nekoliko nevladinih organizacija – ustanova u Federaciji Bosne i Hercegovine, kako je to već jasno istaknuto u metodologiji ovog istraživanja.

Suradnja sa drugim institucijama i ustanovama

Nakon obavljenih posjeta ustanova, jasno se zaključuje da su problemi ustanova gotovo identični. Zadovoljni su suradnjom sa nadležnim tijelima (policija, sud, centar za socijalni rad, centar za mentalno zdravlje itd), ali smatraju da postoji potreba većeg angažiranja centara za socijalni rad u svakodnevnom životu djece koja se nalaze u ustanovama i da tu djecu redovito posjećuju, a pritom jasno ukazuju da sve ove aktivnosti u velikoj mjeri ovise od osobe, odnosno djelatnika koja ima ili nema senzibilitet za svoj posao¹⁰⁷. Kada je riječ o suradnji ustanova sa centrima za socijalni rad, Ombudsmani ukazuju na primjer dobre prakse SOS Dječijeg sela Sarajevo gdje se jednom godišnje sa predstavnicima svih službi socijalne skrbi sa područja Kantona/Županije Sarajevo održi sastanak i otvoreno razgovara o svim problemima i o svim vidovima što bolje i uspješnije suradnje, koja će rezultirati boljom zaštitom prava djeteta bez roditeljske skrbi.

Obujam usluga

Kada su u pitanju nove usluge i tzv. mali obiteljski domovi¹⁰⁸, jasan je zajednički stav predstavnika ustanova da bi se trebale intenzivnije promovirati nove usluge u procesu transformacije i deinstitucionalizacije ustanova. Jedna od novih usluga koju smatraju značajnom je program pružanja podrške obiteljima i djeci, jer je neophodno da se roditelji odmah uključe u rad kroz usluge potpore djeci i obiteljima, odnosno da se sa obiteljima koje su u riziku od razdvajanja, radi, jer je preventivni rad od ključnog značaja. Posebice smatraju važnim da se za svako dijete napravi individualni plan potpore.

Funkcioniranje ustanova

Prigodom posjeta istaknut je problem obveza snadbijevanja kroz sustav javnih nabavki što predstavlja otežavajuću okolnost prigodom svakodnevnog rada sa djecom i obezbjeđenja njihovih različitih potreba.

¹⁰⁶ Članice Radne grupe – dani posjeta ustanovama taksativno pobrojane u Metodologiji istraživanja

¹⁰⁷ Obiteljska kuća „Duga“ Gradačac - jedinstvena je u cijeloj BiH i primjer je dobre prakse iz razloga što je osnivač ove ustanove općina Gradačac i djeluje u okviru Centra za socijalni rad Gradačac, ima manji broj djece na smještaju, a sve nadležne institucije na lokalnoj razini dobro surađuju kako bi se u svakoj situaciji i prigodom svakog iskrskog problema pronašlo rješenje u interesu djeteta;

¹⁰⁸ Manje odgojne grupe djece u okviru ustanova kako bi djeca imali osjećaj pripadnosti i okruženje što približnije obitelji

Također je evidentan problem zdravstvene skrbi djece sa područja različitih županija/entiteta i problem smještaja i rada sa djecom koja imaju određene poteškoće u razvoju i/ili poremećaje u ponašanju.

Evidentan je problem i djece - ovisnika od psihoaktivnih supstanci, problem djece žrtava nasilja i romske djece, jer rad sa ovom djecom je izimno složen i zathjevan.

Ljudski resursi

Ustanove ističu da je neophodno je angažirati veći broj stručnog kadra, ali izdvajati i veća financijska sredstva za rad ustanova kako bi se odgovorilo na brojne izazove sa kojima se susreću. Predstavnici ustanova su ukazali i na problem nepostojanje sustavne podrške djeci nakon 18. godine. Također, nakon posjeta konstatirano je da sve ustanove imaju strateške dokumente – akcione planove transformacije ili deinstitutionalizacije ustanova, ali problem predstavlja njihova neimplementacija.

XI ZAKLJUČCI I GENERALNE ZABRINUTOSTI OMBUDSMANA

Uloga Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine u oblasti ostvarivanja prava djeteta je da u što većoj mjeri prati rad nadležnih tijela, uočava poteškoće i prepreke u zaštiti i ostvarivanju prava djece, ukazuje na njih i poziva na sustavno rješavanje problema.

Sukladno međunarodnim dokumentima zaštite prava djeteta svako dijete i mlada osoba treba živjeti u poticajnom, zaštitničkom i brižnom okruženju koje promovira njegov, odnosno njezin puni potencijal. Djeca sa neadekvatnom roditeljskom skrbi ili bez roditeljske skrbi su posebice izložena opasnosti da im bude uskraćeno takvo odgovarajuće okruženje.

Dijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina, ili koje zbog svoje dobrobiti u njoj ne smije ostati, ima pravo na posebnu skrb i pomoć koja će, sukladno sa pozitivnim zakonskim propisima, takvom djetetu osigurati zamjensku skrb. Pritom korištenje institucionalne zaštite treba ograničiti na slučajeve u kojima je takvo okruženje posebno prikladno, potrebno i konstruktivno za pojedino dijete, te je u njegovom/njezinu najboljem interesu, a intenzivno raditi na razvoju alternativnih vidova zaštite.

Siromaštvo je jedan od najznačajnijih uzroka kršenja prava djeteta u Bosni i Hercegovini. Siromaštvo dovodi do socijalne isključenosti djece što za posljedicu ima nedostupnost obrazovanju, zdravstvenoj skrbi, značajnijoj afirmaciji potencijala djece, nemogućnosti uposlenja njihovih roditelja što može da dovede i do transnaraštajnog siromaštva, tj. reprodukcije siromaštva u okviru iste obitelji. Bez obzira na mnoga poboljšanja u oblasti dječjih prava, Ombudsmani i dalje uočavaju brojne sustavne slabosti koje zahtijevaju žurno i šire društveno djelovanje kako bi se unaprijedio položaj djeteta u Bosni i Hercegovini.

Ombudsmani ukazuju na zabrinjavajući broj djece u Bosni Hercegovini koja se nalaze u stanju socijalne potrebe, što zahtijeva uključenost svih nadležnih tijela radi njihove zaštite. Statistički pokazatelji koji se odnose na broj djece bez roditeljskog staranja, djece smještene u institucije, djece u hraniteljskim obiteljima i broj usvojene djece, stavovi centara za socijalni rad i ustanova u kojima su smještena djeca bez roditeljskog staranja/neadekvatnog obiteljskog staranja, jasno pokazuju da postoji potreba za pojačanu skrb i zaštitu od strane države.

Akcioni plan na razini Bosne i Hercegovine još nije usvojen i nisu uspostavljene generalne politike i mjere za zaštitu svih interesa djece, iako je Radna grupa za Univerzalni periodični pregled, uputila preporuku Bosni i Hercegovini koja se odnosi na izradu i usvajanje novog akcionog plana o zaštiti djece, uključujući mjere za djecu bez roditeljske skrbi, djecu s invaliditetom i maloljetničku pravdu širom zemlje.

Sustav socijalne skrbi u Bosni i Hercegovini, samim tim i skrbi o djeci, uređen je na entitetskoj i na razini Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Oblast socijalne politike u Federaciji Bosne i Hercegovine je u podijeljenoj nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine i županija/kantona, dok u Republici Srpskoj općine provode socijalnu politiku i ispunjavaju obveze prema korisnicima. Odredbama pozitivnih zakonskih propisa iz oblasti socijalne skrbi propisano je da

smještaj u ustanovu socijalne skrbi mogu ostvariti djeca i odrasle osobe kojima je potrebna stalna skrb i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj obitelji.

Na svim razinama vlasti ključni nositelji skrbi o djeci u stanju potrebe za socijalnom zaštitom, djeci bez roditeljskog staranja i djeci koja su u opasnosti od razdvajanja iz primarne obitelji su centri za socijalni rad. U županijama/kantonima i općinama/opštinama u kojima nije osnovan centar za socijalni rad poslove strarateljstva vrše službe kojima je to povjereno u nadležno postupanje a u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine Pododjeljenje za socijalnu skrb kao sastavni dio Odjeljenja za zdravstvo i ostale usluge Vlade Brčko distrikta.

Centri za socijalni rad se suočavaju sa brojnim poteškoćama u svome radu, na što Ombudsmani kontinuirano ukazuju u svojim izvješćima.¹⁰⁹ Sami su naglasili opterećenost zbog širokog polja svoje nadležnosti, nedovoljan broj stručnog osoblja, obveze administrativne naravi koje oduzimaju vrijeme, a koje bi mogli provesti u savjetodavnom radu ili kontaktima sa štićenicima. Nadalje, nedovoljna financijska sredstava za rad centara i nemogućnost adekvatne pomoći obiteljima koje su u riziku od razdvajanja, nedovoljan broj ustanova za smještaj djece u stanju potrebe kao i hraniteljskih obitelji. Zbog svega navedenog, nužno je pružanje svakog vida podrške i jačanje kapaciteta centara za socijalni rad. Značajno pitanje je, a što su centri za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine istakli, jeste da pribavljanje suglasnosti od nadležnog županijskog ministarstva prigodom smeštaja djece u ustanove znatno usporava i opterećuje postupak smještaja koji mora biti brz i učinkovit, posebice u žurnim situacijama¹¹⁰.

UN Komitet za prava djeteta¹¹¹ u svojim razmatranjima istakao je značaj Smjernica za alternativnu skrb o djeci i preporučio da se ubrza proces deinstitutionalizacije putem potpore i omogućavanja skrbi o djeci u obiteljskom okruženju i usklađivanja sustava hraniteljstva na svim razinama vlasti.

Ombudsmani konstatiraju da u Bosni i Hercegovini i dalje postoje ustanove u kojima je smješten velik broj djece i da je neophodno ubrzati procese deinstitutionalizacije i transformacije. Bez obzira na brojne poduzete aktivnosti, veliki broj djece bez roditeljske skrbi i dalje odrasta u ustanovama.

Institut hraniteljstva nije zaživio u punom kapacitetu i uočeno je da postoji više problema: nedovoljan broj hraniteljskih obitelji, nedostatak specijaliziranih hranitelja za djecu s problemima u ponašanju i teškoćama u razvoju, određeni broj hranitelja nije prošao odgovarajuću edukaciju, a evidentan je i određeni broj srodničkih obitelji koje nemaju status

¹⁰⁹ <https://www.ombudsman.gov.ba/Dokumenti.aspx?id=28&tip=4&lang=BS>

¹¹⁰ Različita zakonska rješenja i različita praksa, npr. Centar za socijalni rad grada Mostara sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi ima obvezu tražiti suglasnost nadležnog županijskog ministarstva u slučajevima kada plaćaju troškove smještaja; Centar za socijalni rad Travnik koji nema zakonsku obvezu, ali ipak traži suglasnost, pozivajući se na razna uputstva nadležnog županijskog ministarstva; Centar za socijalni rad Livno ne traži suglasnost nadležnog ministarstva jer se troškovi plaćaju iz proračuna Grada Livna; Centar za socijalni rad Široki Brijeg navodi da sukladno sa zakonom nije potrebna suglasnost ministarstva, ali iz Centra traže suglasnost;

¹¹¹ Zaključna zapažanja o kombiniranom petom i šestom izvješću Bosne i Hercegovine¹¹¹ koje je Komitet usvojio na osamdeset drugoj sjednici (9.-27. rujna 2019.). Komitet je na svojoj 2404. i 2405. sjednici (CRC/C/SR.2404 i 2405) održanoj 10. i 11. rujna 2019. godine razmatrao kombinirano peto i šesto periodično izvješće Bosne i Hercegovine (CRC/C/BIH/5-6) te usvojio ova zaključna zapažanja na 2430. sjednici održanoj 27. rujna 2019. godine.

hraniteljskih u smislu prava i obveza. Tijela vlasti trebaju razmotriti sve vidove pomoći i podrške hraniteljima, potrebu kontinuirane edukacije hranitelja, a posebice promoviranje hraniteljstva.

Ombudsmani ukazuju da je poseban problem nepostojanje ustanova ili specijaliziranih hraniteljskih obitelji za smještaj djece koja iskazuju određene poremećaje u ponašanju i/ili ozbiljne psihičke probleme¹¹². Nadležna tijela vlasti morala bi iznaći odgovarajuća rješenja koja bi podrazumijevala i odgovarajuće zbrinjavanje uz kvalitetnu zdravstvenu, psihološku i odgojnu njegu i potporu.

Iako je usvojenje najpoželjniji i najadekvatniji oblik zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, s obzirom na to da se usvojenjem zasniva roditeljski, odnosno, srodnički odnos između djeteta i osoba koje ga usvajaju, prema raspoloživim podacima zabrinjavajuće mali broj djece je usvojen. Ombudsmani ističu da je nužno izvršiti cjelovitu analizu postojećeg zakonodavnog okvira i svih procedura kako bi se ustanovili razlozi zbog kojih veći broj djece nije imao mogućnost usvojenja.

Bosna i Hercegovina nije postigla dostatnu razinu zaštite djece od seksualnog nasilja. Ombudsmani su posredstvom Godišnjeg izvješća o aktivnostima Institucije ombudsmana za 2022. godinu pozvali sva nadležna tijela da i dalje poduzimaju napore kako bi uskladili važeće kazneno zakonodavstvo sa Konvencijom Savjeta Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloporabe (Lanzarote konvencija). Neophodno je da Federacija Bosne i Hercegovine usvoji Zakon o posebnom registru osoba pravomoćno osuđenih za kaznena djela protiv spolne slobode i morala nad djecom i malodobnicima. Potrebno je ukazati da je u Republici Srpskoj doneseno relevantno zakonodavstvo koje uređuje ovu oblast, a ipak su registrirani slučajevi seksualnog nasilja nad djecom smještenom u ustanovu bez roditeljskog staranja, što ukazuje na važnost senzibiliranja osoblja sa rad sa djecom, te pooštavanja kriterija za uposlenje u ustanove ove namjene.

Ombudsmani svim nadležnim tijelima ukazuju na potrebu usvajanja vlastitih politika i smjernica kako bi se djeca zaštitila od svake vrste nasilja, posebice od seksualnog nasilja¹¹³. Potpuna i učinkovita zaštita djece koja su smještena u ustanovama svakako podrazumijeva postojanje zabrane rada osuđenih osoba za kaznena djela učinjena protiv spolnog integriteta djeteta, kaznenih djela protiv braka, obitelji, kaznenog djela trgovanja ljudima, itd. u institucijama i ustanovama socijalne skrbi u kojima su smještena djeca¹¹⁴.

¹¹² Psihička oboljenja i djeca sa psihijatrijskim dijagnozama

¹¹³ Djeca smještena u ustanovama su u povećanom riziku da postanu žrtve kaznenih djela na njihovu štetu

¹¹⁴ Nažalost, vrlo često iz medija Ombudsmani doznaju za slučajeve seksualne zloporabe djece i primjere ekstremnih kršenja prava djeteta u ustanovama za smještaj djece bez roditeljskog staranja ili u ustanovama za djecu/maloljetnike u sukobu sa zakonom. U takvim slučajevima, Ombudsmani saopćenjima za medije i javnost iskazuju svoju zabrinutost i ukazuju na obvezu zaštititi djecu od svakog oblika psihičkog ili tjelesnog nasilja, kao i seksualne zloporabe. Ombudsmani su mišljenja da bi društvo u cjelini trebalo mnogo više učiniti na prevenciji, koja zahtijeva dobro organiziranje i nadasve odgovorno ponašanje svih nadležnih. Pritom, Ombudsmani su svjesni da je za stvarno poboljšanje u oblasti prava djeteta i pravosuđa po mjeri djeteta potreban proaktivni pristup svih nadležnih tijela i da je potrebno poduzeti čitav niz različitih mjera. Pored izvješća (godišnjih, specijalnih) i upućivanja saopćenja za javnost, Ombudsmani po službenoj dužnosti otvaraju postupke istraživanja i utvrđuju sve značajne činjenice i okolnosti (primjeri predmeti br. Ž-BL-01-58/22 i Ž-BL-01-802/12)

Predstavnicima ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja upoznali su Ombudsmane sa brojnim problemima i izazovima sa kojima se susreću. Ombudsmani, uvažavajući njihova znanja i iskustva, ukazuju da je potrebno poduzeti dodatne napore radi unaprjeđenja zakonskih rješenja i u što većoj mjeri izjednačiti i jasno definirati usluge koje pružaju ustanove, njihovo financiranje i nadziranje njihovog rada. Neophodno je povećati financijska sredstva za rad ustanova, posebice zbog razvijanja novih usluga, sukladno planu transformiranja ustanova i njihove deinstitucionalizacije, ali i zbog poskupljenja svih životnih i drugih namirnica.

Ombudsmani ukazuju i na neophodnost dodatnog zapošljavanja stručnog kadra i stalne edukacije stručnog osoblja.

Radi zaštite prava djece na zdravstvenu skrb tijekom njihovog smještaja, Ombudsmani zaključuju da je potrebno trajno i sustavno riješiti pitanje ostvarivanja ovog prava koje će isključivo biti u najboljem interesu djeteta i sukladno sa UN Konvencijom o pravima djeteta, bez obzira na to iz kojeg dijela Bosne i Hercegovine dolaze, jer ostvarivanje prava djeteta na zdravstvenu skrb treba da bude besplatno i bezuvjetno¹¹⁵.

¹¹⁵ Prema UN Konvenciji o pravima djeteta članak 24. u svezi sa člankom 26.

XII PREPORUKE OMBUDSMANA

Imajući u vidu rezultate istraživanja, a sukladno sa ovlastima iz članka 32. Zakona o ombudsmanu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine preporučuju:

Vladi Republike Srpske, Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, Vladi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i vladama županija/kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine da:

- izvrše normativno uređenje pitanja uspostavljanja i djelovanja ustanova za smještaj djece bez roditeljske skrbi;
- bez odlaganja donesu strateške dokumente koji se tiču zaštite djece bez roditeljske skrbi;
- uspostave standarde u pogledu uvjeta smještaja, programa pružanja usluga i kadrovske politike u cilju osiguranja istih principa rada;
- poduzmu sve potrebne mjere kako bi djeca smještena u ustanovama imala pravo na besplatnu i bezuvjetnu zdravstvenu skrb;
- intenziviraju aktivnosti i učine dodatne napore na provedbi usvojenih planova i programa sa ciljem transformacija ustanova za smještaj djece bez roditeljske skrbi i razvoj novih usluga u zaštiti prava djece bez roditeljske skrbi;
- povećaju novčana izdvajanja u cilju nesmetanog funkcioniranja ustanova za smještaj djece bez roditeljske skrbi;
- pronađu način za rješavanje brojnih izazova sa kojim se suočavaju ustanove za smještaj djece bez roditeljske skrbi prigodom smještaja djece bez roditeljske skrbi, a koja istodobno imaju intelektualne i mentalne poteškoće, u hraniteljsku obitelj ili u ustanovu;
- omogućće djeci bez roditeljske skrbi oslobađanje troškova obrazovanja, prijevoza, troškova športske i kulturne prirode (članstvo u športskim klubovima, članarina za javne ustanove, poput knjižnica, muzeja i sl.);
- osiguraju učinkovit mehanizam za periodično preispitivanje smještaja djece u ustanove, i hraniteljske obitelji, u smislu provjere kvalitete i sugurnosti smještaja, te razmotre svaku mogućnost da obezbijede načine za prijavljivanje, praćenje i rješavanje neprimjerenog tretmana djece u ustanovama;
- preispitaju sve pravne, administrativne i strateške procedure koje se tiču usvojenja, pristupe potrebnim izmjenama i dopunama u cilju povećanja broja usvojenja;
- promoviraju institut usvojenja i osiguraju potporu potencijalnim usvojiteljima;
- kreiraju centralne registre/baze podataka o potencijalnim usvojiteljima i o djeci podobnoj za usvojenje;
- intenzivnije promoviraju hraniteljstvo i hraniteljskim obiteljima obezbijede svaki mogući vid potpore, i svim srodničkim obiteljima u punoj mjeri priznaju status hraniteljskih obitelji;

- posebnu pozornost posvete specijaliziranom hraniteljstvu, cijeneći prava i interese djece sa intelektualnim i mentalnim poteškoćama;
- kontinuirano jačaju kapacitete centara za socijalni rad, cijeneći značaj ovih ustanova socijalne skrbi, njihovog preventivnog rada na terenu sa obiteljima koje su u riziku od razdvajanja, a naročito djelovanje na polju društvene integracije djece i mladih prije nego napuste sustav skrbi, ali i pružanja podrške nakon napuštanja sustava;
- osiguraju da svi centri za socijalni rad vode bazu podataka na jednoobrazan način, sukladno sa pozitivnim propisima o evidencijama iz oblasti socijalne skrbi.

Vladi Republike Srpske, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi da

- u narednom razdoblju razmotri uspostavljanje učinkovitijeg modela financiranja JU „Dom Rada Vranješević“ Banja Luka;
- u narednom razdoblju ustanovi da li svi centri za socijalni rad u Republici Srpskoj vode bazu podataka na jednoobrazan način, sukladno sa pozitivnim propisima o evidencijama iz oblasti socijalne skrbi za sve korisnike.

ANEKS 1

Upitnik za centre za socijalni rad u Bosni i Hercegovini kreiran za potrebe izrade Specijalnog izvješća Ombudsmana Bosne i Hercegovine o zbrinjavanju djece bez roditeljske skrbi sa fokusom na stanje u ustanovama:

Opći podaci o Centru/službi (pun naziv i područje nadležnosti)

1. Broj djece bez roditeljske skrbi smještene prema Vašim odlukama u ustanove za razdoblje od 2017. do 2021. godine (2017., 2018., 2019., 2020., 2021. godine)?
2. Broj djece koji je prema Vašim odlukama smješten u hraniteljske/srodničke obitelji u istom razdoblju (od 2017. do 2021. godine)
3. Koji su najčešći razlozi zbog kojih se djeca bez roditeljske skrbi smještaju u ustanove?
4. Koji je, po Vašem mišljenju, najadekvatniji način zaštite prava djece bez roditeljske skrbi: smještaj u ustanovu ili drugi alternativni vidovi zbrinjavanja (hraniteljstvo, usvojenje i dr.).
Koliko djece od ukupnog broja djece bez roditeljske skrbi ima poteškoće u razvoju?
5. Podaci o hraniteljskim obiteljima
 - a) Broj na području opštine/općine/grada pripremljenih za prijam djece?
 - b) Broj specijaliziranih hraniteljskih obitelji?
 - c) Da li su svi hranitelji prošli obuku?
6. Koji je broj usvojene djece za razdoblje 2017. - 2021. godina
7. Kako ocjenjujete svoj odnos ili suradnju sa ustanovama za djecu bez roditeljske skrbi?
8. Koje su prepreke koje utječu na rad centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljske skrbi?
9. Da li imate prijedloge za prevazilaženje eventualnih prepreka?
10. Koje mjere bi, po Vašem mišljenju, doprinijele unaprjeđenju rada centara za socijalni rad u konkretnoj oblasti?
11. Da li imate uspostavljenu bazu podataka, kao i da li je uspostavljanje iste obvezno?
12. Da li postoje neka dodatna zapažanja koja nisu obuhvaćena upitnikom? Ukoliko postoje, molimo obrazložite!

ANEKS 2

Upitnik za ustanove za djecu bez roditeljske skrbi u Bosni i Hercegovini kreiran za potrebe izrade Specijalnog izvješća Ombudsmana Bosne i Hercegovine o zbrinjavanju djece bez roditeljske skrbi sa fokusom na stanje u ustanovama:

Opći podaci o ustanovi (pun naziv i područje nadležnosti)

Zakonodavni okvir

Koji propisi predstavljaju pravni temelj za vaš rad?

Smatrate li da postoji potreba za eventualnom izmjenom/dopunom zakonodavnog okvira?

Ukoliko je odgovor da, navedite u kom smislu?

Proračun

Navedite ukupan godišnji iznos proračuna ustanove za razdoblje od 2017. do 2021. godine (2017., 2018., 2019., 2020., 2021. godine)?

Da li godišnji proračun zadovoljava potrebe ustanove?

Materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti

Da li materijalno-tehnička sredstva (prostorni resursi, uredska oprema, vozila, sadržajni kapaciteti itd.) koja posjedujete zadovoljavaju potrebe za rad ustanova?

Da li svoj rad obavljate u vlastitom ili iznajmljenom prostoru?

Da li postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece?

Da li je postojeći radni prostor adekvatan i da li ima omogućen pristup građanima i osobama sa invaliditetom?

Ljudski resursi

Kojim unutarnjim aktom je utvrđena struktura uposlenih?

Koliko je ukupno uposlenih u ustanovi, s obzirom na sistematizaciju?

Da li ustanova posjeduje dovoljno uposlenih za obavljanje zadataka iz okvira svoje nadležnosti?

Broj uaposlenih koji radi direktno sa djecom? Broj uposlenih koji obavljaju administrativno-tehničko-kadrovske poslove?

Da li broj uposlenih i njihova školska sprema usklađena sa odredbama unutarnjeg akta kojim je uređeno ovo pitanje?

Na koji način je regulirano pitanje odgovornosti uposlenih i što smatrate da je važno za očuvanje integriteta ustanove?

Da li uposleni imaju organizirane stručne edukacije? Koje vrste? Koji broj uposlenih je prošao kroz stručne edukacije? Da li smatrate iste dostatnim?

Koje edukacije bi se mogle organizirati za unaprjeđenje djelokruga rada uposlenih u ustanovi?

Pitanja iz okvira djelokruga rada

Koje usluge se pružaju djeci (uključujući i smještaj) i koja je cijena? Na koji način se formira cijena smještaja?

Broj djece bez roditeljske skrbi smješten u ustanovu za razdoblje od 2017. do 2021. godine (2017., 2018., 2019., 2020., 2021. godine)?

Koji su najčešći razlozi zbog kojih se djeca bez roditeljske skrbi smještaju u ustanove?

Koji je, po Vašem mišljenju, najadekvatniji način zaštite prava djece bez roditeljske skrbi: smještaj u ustanovu ili drugi alternativni vidovi zbrinjavanja (hraniteljstvo, usvojenje i dr.).

Koliko djece od ukupnog broja djece bez roditeljske skrbi ima poteškoće u razvoju?

Broj provedenih stručnih nadzora i broj inspekcijskih nadzora ?

Broj prijava ili postupaka (prekršajnih ili kaznenih) koje se odnose na bilo koji oblik nasilja nad djecom u vremenskom razdoblju od 2017. do 2021. godine

Opća pitanja

Kako ocjenjujete svoj odnos ili suradnju sa centrima za socijalni rad i nadležnim resornim ministarstvima?

Koje su prepreke koje utječu na rad ustanove i centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljske skrbi?

Da li imate prijedloge za prevazilaženje eventualnih prepreka?

Koje mjere bi, po Vašem mišljenju, doprinijele unaprjeđenju rada ustanova u konkretnoj oblasti?